

Dit verhaal naar een Middelnederlands gedicht is overgeleverd in twee handschriften, die beide rond 1400 zijn ontstaan : het Comburgse en het handschrift-van Hulthem.

Deze twee teksten wijken tamelijk sterk van elkaar af. Dit komt waarschijnlijk omdat het gedicht ca. twee eeuwen allerlei veranderingen hebben ondergaan, tengevolge van fouten bij het overschrijven, maar ook door opzettelijke aanpassingen en modernisering.

Bij deze versie is uitgegaan van het Comburgse handschrift, ook omdat bij het handschrift-van Hulthem de eerste 337 verzen ontbreken.

Het verhaal

De Ierse abt Brandaan, regent van 3000 monniken, las altijd veel over de wonderen van Onze Heer Hij las op een gegeven moment in een boek dat er twee paradijzen op aarde waren, dat er een vis bestond met een bos op zijn rug en dat Judas deel had aan Gods barmhartigheid, omdat hij op elke zaterdagnacht verlichting kreeg van zijn straf in de hel.

Brandaan kon dit alles niet geloven en heeft het boek in het vuur geworpen. Hierop kwam een engel van God en gebod Brandaan in naam van God om nu te gaan varen gedurende negen jaar, om na te gaan wat waarheid en wat leugen was in het boek.

Hierop liet Brandaan een schip bouwen, waar ook nog een kapel op gemaakt werd. Hij ging met 80 bemanningsleden en twee kapelaans op reis.

Op de dag van de afvaart, vond hij het hoofd van een dode man op het strand. Het was een zeer groot hoofd en Brandaan vroeg aan het hoofd wat hem was overkomen. Deze antwoordde dat hij vroeger ver de zee in liep (hij was wel honderd voet lang) om schepen te beroven, maar op een dag kwam er een vloedgolf, waardoor hij gedood werd.

Brandaan vroeg nu, of hij God moest bidden om de reus weer te laten leven, als deze Christen wilde worden. De reus sloeg dit aanbod af, zeggende dat hij dan weer moest sterven en dat hij nu minder gestraft werd door de duivel, omdat hij voordien nooit van Christus gehoord had en dus ook niet kon weten hoe hij had moeten handelen.

Hij was bang dat als hij het leven terugkreeg als Christen, dat hij toch weer de fout in zou gaan en hiervoor als Christen zwaarder gestraft zou worden.

Hierna vertrok het schip, maar al spoedig was er grote nood. Een wonderlijke draak of slang kwam met opengesperde muil op de boot af om het te verzwelgen. Op dat moment kwam er uit een wolk een dier, dat wel op een hert leek en deze verdreef de draak.

Na dit voorval werd de reis voortgezet, tot ze een kust ontwaarden. De Monniken trokken het schip op de kant en gingen het eiland op om hout te gaan zoeken. Toen ze begonnen te hakken schoot het eiland de diepte in, want het eiland was in werkelijkheid de rug van een enorme vis, waar bomen op groeiden.

Iedereen wist ternauwernood op het schip te komen en te ontsnappen.

Nadat ze haastig waren weggevaren, zagen ze een poos later een ijselijk monster uit de golven rijzen, half vrouw en half staart. Dit monster begon rond het schip te zwemmen, waarop Brandaan met zijn monniken begon te bidden. Hierop ging het monster vlak naast hun schip onder en konden ze verder varen.

Spoedig hierna kwamen ze bij een eiland, waar Brandaan veel zielen langs de oceaan zag lopen. Deze zielen moesten bittere kou weerstaan, maar ook grote hitte. Brandaan vroeg hen naar de reden en ze vertelden hem dat ze vroeger schenkers waren geweest, maar dat ze tijdens hun leven, als ze de armen te drinken moesten geven ze dit verzuimd hadden. Hierdoor

moesten ze nu de hele dag met grote dorst langs het water lopen, zonder er van te kunnen drinken.

Ze vroegen Brandaan om voor hen te bidden, wat deze deed. Hierop werd door God toegestaan dat ze eenmaal mochten drinken. Hierop knielden ze allen voor Sint Brandaan om hem te bedanken.

Hierop ging Sint Brandaan verder en ondertussen schreef hij alles wat God hem liet beleven op in een boek.

Nadat ze waren weggevaren, kwamen ze in een storm terecht, welke het schip naar het noorden dreef, naar de Leverzee. Hier zag Sint Brandaan vele scheepswrakken liggen. Op een gegeven moment sprak een stem van Godswegen en zei tegen Brandaan naar het oosten te varen. Er zouden in de Leverzee teveel stenen (magneten) liggen, die elk schip wat met ijzer was beslagen naar beneden trok.

De wind nam vervolgens het schip mee naar het oosten, naar een rots die opstak uit zee. Hierop zag Sint Brandaan een prachtig klooster staan. Brandaan klom hier alleen naar boven, naar het klooster.

Hier ontmoette hij zeven monniken, die in het klooster woonden en God dienden met toewijding. Hij hoorde van hen dat ze iedere middag hun eten - drieënhalft brood en een vis - werd gebracht door een duif en een raaf rechtstreeks uit het aardse paradijs.

Ze vroegen Brandaan of hij mee wilde eten, maar deze sloeg dit af, zeggende dat hij voldoende eten op de boot had. Hij vroeg de monniken voor hem te bidden, waarop een hemelse bode kwam met eten voor Sint Brandaan. Na het eten is hij weer aan boord van zijn schip gegaan.

Nu kwam er een zuidwestenwind die hen naar het noordoosten dreef, tot ze bij een rots kwamen die zo hoog was, dat de top niet te zien was. Op deze klomp steen zat een man alleen, die ruig behaard was als een beer.

Brandaan vroeg aan deze kluizenaar hoe hij daar kwam, waarop deze antwoordde dat hij bij het klooster hoorde waar Brandaan net vandaan kwam. Hij zat op deze steen een jaar minder dan honderd jaar en hij werd daar iedere dag door God van spijs voorzien.

Al die jaren had hij niemand gezien, Brandaan was de eerste. Deze vroeg de kluizenaar hoe het hem was vergaan. De kluizenaar vertelde dat hij ooit koning was, maar dat hij trouwde met zijn zus. Hij kreeg twee zoons bij haar. De eerste zoon had hij doodgeslagen en de tweede was door de bliksem getroffen. Hierna had hij ook zijn vrouw vermoord.

Om hiervoor boete te doen, was hij met een schip vertrokken om te gaan biechten bij de paus. Tijdens een zware storm was zijn schip met man en muis vergaan, maar hij wist deze rots te bereiken. Tijdens kou of storm kon hij schuilen in een nis. Hierop eindigde hij zijn verhaal en vroeg of Brandaan wilde vertrekken.

Sint Brandaan ging weer verder met zijn reis en stormen brachten hem nu bij een helleput, waar de zielen allemaal klaagden. Sint Brandaan vroeg aan de opzichter van de hel wat dat voor een lawaai was. Deze vertelde hem dat dit corrupte heren en lasteraars waren. Op deze plek werden dit soort zondaars gepijnigd aan hun tong.

De zielen vroegen Brandaan om voor hen te bidden, maar de duivel zei hen dat dit nutteloos was, omdat ze hier tijdens hun leven nooit aan gedacht hadden.

Hierop is Brandaan verder gegaan, maar door grote duisternis en een vieze stank, moesten ze stoppen. Hierop besloten ze er met een sloep op uit te gaan.

Ze kwamen bij een eiland, waar het schip niet bij had kunnen komen. Ze liepen langs een rivier naar een burcht die rijk versierd was. Al het houtwerk werd verhuld door een dikke laag robijnen. Overal waren kostbare kruiden en bomen. Ze liepen het kasteel in naar de grote zaal. Hier werd een monnik door een duivel verleid om een mooie paardeteugel en bit te stelen.

Nadat ze dit kasteel verlaten hadden, zagen ze een nog fraaiere burcht staan, waar een krachtige oude man de wacht hield. Ook stond daar de engel Cherubin die niemand binnenliet. Alleen Sint Michiel mocht daar naar binnen, als hij een ziel begeleidde die naar de hemel ging.

Deze Sint Michiel greep een van de monniken en nam hem mee de burcht in, waarop Sint Brandaan besloot om terug te gaan, voor er niemand meer over was. Dit was namelijk de poort van het aardse paradijs.

Terug op het schip merkten ze dat de bodem van de zee van puur goud was. Nadat ze dit opgedoken hadden - waar ze later veel goeds mee tot stand hadden gebracht - hoorden ze een kabaal en zagen het bliksemen. Het was de duivel die de dief van de paardeteugel kwam halen. Deze werd nu door de duivel met veel geweld meegenomen.

Sint Brandaan wilde de monnik weer terug bij zijn bemanning en samen met de anderen bad hij tot God of de meegenomen monnik terug mocht komen, maar God zei dat de duivel recht had om zo te handelen. Hierop begonnen allen op het schip om de terugkeer te smeken, totdat God toegaf. De duivel was woest, maar bracht toch de monnik terug. Hij smeed hem hardhandig op het dek. De anderen herkenden hem nauwelijks, hij was smerig, zat onder het pek en onder de butsen en builen.

Toen Brandaan verder voer, kwam hij bij een dier, dat Sirene heet. Iedereen die het ziet of hoort zingen valt in slaap. Brandaan begon direct te bidden, want inmiddels sliep de stuurman al en het schip voer een brandende berg tegemoet.

Op dat moment kwam een kerel, lang en beroet de bergwand uit en schreeuwde dat ze zijn kant op moesten varen. Brandaan liet zijn schip die kant op varen, maar het bleek de duivel te zijn, die de teugeldief weer opeiste. Brandaan weigerde hem uit te leveren en beval zijn stuurman (die inmiddels weer wakker was) om terug te varen naar volle zee.

Hierop verschenen er nog meer duivels en deze zetten de achtervolging in op het schip, maar allen wisten te ontsnappen met Gods hulp.

Sint Brandaan stelde alles op schrift en hij dacht dat hij nu klaar was met de reis en weer mocht terugkeren naar huis. Maar een storm stak op en joeg hen ver weg over zee, tot ze bij een zee kwamen met vissen als kuddes vee. Brandaan dacht dat dit de Leverzee moest zijn. Hij wilde blijven om alles op te schrijven, maar de bemanning wilde verder, bang dat het schip beschadigd zou worden door deze vissen, maar Brandaan zei hen op God te vertrouwen.

Op een gegeven moment stak er een zachte bries op en zagen zij een monnik naderen op een drijvende aardkluit. Brandaan vroeg hem of hij iets kon doen, maar de monnik antwoordde dat hij hier al 99 jaar op dreef en dat hij gevoed werd door God.

Hij kwam uit de stad Vaserijn, waar men aan God geen boodschap had. Hiervoor heeft God de stad laten zinken en geen booswicht ontkwam aan de dood, behalve diegenen die God wilde sparen, die nu wachten op de dag des Oordeels in het klooster waar Brandaan al geweest was, of dreven, net als hij, op zee.

Hij zei Brandaan nu naar het noorden te gaan, waarop een felle storm opstak.

Door deze storm legde het schip in korte tijd wel duizend mijl af. Toen zag Sint Brandaan in de verte een naakte man, die op een gloeiend hete steen zat, terwijl de vrieskou hem in het gezicht blies. Voor hem wapperde een doek om het ongerief weg te blazen.

Brandaan vroeg hem wie hij was. Het bleek Judas te zijn, die omdat hij geen berouw getoond had en zelfmoord gepleegd had deze foltering moest doorstaan. Op zondag kreeg hij verlichting van zijn straf, maar hij zou spoedig weer gehaald worden door de duivel.

Brandaan wilde voor hem bidden, om hem nog een dag respijt te geven, wat hij gedaan wist te krijgen. De duivel was woest en verzekerde Judas dat hij hierna nog zwaarder gefolterd zou worden. Toen ze hem de volgende morgen kwamen halen, gebod Brandaan hen dat dit niet mocht gebeuren, maar de duivel lachte hem uit en ging er met Judas vandoor, waarop Brandaan de achtervolging inzette zo ver als mogelijk was.

Rook kwam uit zee, gruwelijk en goor. Ze voeren langs een rookgordijn naar waar een rots bleek te zijn. Ze hoorden een luid geklaag door iets dat op brandende vogels leek, totdat ze uit de berg een enorme vlam zagen komen. Hierop gelastte Brandaan iedereen om te gaan roeien om van die plek weg te komen. Het duurde twee jaar voor ze daar vandaan waren.

Uiteindelijk kwamen ze, doodvermoeid, bij een land Multum Bona Terre genaamd. De reizigers gingen hier aan land. Direct waren ze verlost van hun vermoeidheid en pijn. Ze zagen een enorme berg, waar een pad hen naar boven voerde. Op deze berg, de Mons Syone, zagen ze een burcht zo mooi en rijk als ze nog nooit gezien hadden. Ze gingen naar binnen en zagen de mooiste zaken.

Na een tijdje zei de verzengde kapelaan, dat het beter was om te vertrekken. Toen ze op hun schip kwamen, zagen ze opeens Walseranden anderen, die het schip niet meer konden bereiken. Walseranden hadden het hoofd van een zwijn, handen van mensen en poten van honden.

Sint Brandaan begon vanaf het schip te vragen, wie en wat zij waren. Hij kreeg als antwoord dat zij God beter kenden dan hij. Zij waren vroeger de engelen geweest van Lucifer, tot deze door zijn hoogmoed was gevallen. In zijn val heeft hij meegenomen. God heeft hen dit land gegeven als zoengeschenk, omdat zij zich afzijdig hadden gehouden van de strijd tussen God en Lucifer.

Brandaan zei dat hij in hun kasteel was, maar dat zij er niet waren. Dit kwam, zo zeiden ze, omdat ze hun land moesten verdedigen tegen duivels. Hierop vertrok het schip met de reizigers.

Toen zag Sint Brandaan een klein mannetje dat dreef op een blad en bezig was, zoals hij zelf zei, de zee op te meten door alle druppels te tellen met behulp van een pipet. Brandaan zei dat hem dit nooit zou lukken, waarop het mannetje antwoordde dat het Brandaan nooit zou lukken om alle wonderen van God te aanschouwen voor de dag des Oordeels.

Een tijdje later zagen ze een enorme vis voor zich uit zwemmen. Deze vis was zo groot, dat toen hij zijn eigen staart in zijn mond stak, het schip van Sint Brandaan in deze cirkel lag. Ze voeren op deze manier 14 dagen in de ring en iedereen werd doodsbang, maar Brandaan zei hen op God te vertrouwen. Op dat moment werd het windstil, tot er een windstoot kwam, waarop het schip wegschoot en de vis naar de bodem van de zee zonk.

Ze voeren ze verder, totdat ze van de zeebodem allerlei geluiden hoorden. Ze hoorden priesters zingen, paarden hinniken en hondengeblaf. Het vreemde was nu dat ze hier niets van konden zien.

Ze besloten het anker uit te gooien, maar deze werd beneden direct gegrepen en vastgemaakt. Zo lagen ze een tijdje te dubben wat ze moesten doen, tot Brandaan aan kapelaan Noë vroeg

hoever ze met het boek waren, waarop deze antwoordde dat het boek inmiddels volgeschreven was.

Hierop werd besloten om het anker door te kappen en terug naar huis te varen.

Al snel hierna bereikten ze hun land. Het boek werd naar een klooster aldaar gebracht, waarop een engel tegen Brandaan zei, dat zijn reis nu ten einde was en dat aan hem nu de keuze was waar hij verder wilde leven, op aarde of in de hemel, waar zijn stoel al klaarstond. Hierop maakte Sint Brandaan zich voor alles klaar en zong zijn laatste mis en stierf. Op de plaats waar zijn lichaam begraven was bouwde men een kerk in zijn naam.

bronnen

De reis van Sint Brandaan, vertaald door Willem Wilmink

[p. 32]

Van Sente Brandane

1

+Nu verneemt hoe over lanc+

Een heere was in Yerlant,

Die sach menich Gods teekijn.+

4

Wildi dies gheloevende zijn,+

So hoert wonder, ghi heeren!

Die Heleghe Gheest moet mi leeren,+

Die welke der ezelinnen

8

Wijlen dede sprekens beghinnen,+

Daer up dat reet Balaam

- Dat was een heydin man -

Datso meinschelike sprac,+

12

Daer sij den inghel Gods sach+

Commen in haer ghemoet.+

Den wech hi haer wederstoet+

Met eenen zwerde vierijn.+

16

Si vloe van den inghel fijn+

Ende dede haren heere cont.+

Dese moete ontsluiten minen mont,+

Die ghene die haer gaf de macht

20

Datsi wert redene acht.+

Een helich man was, sonder waen,+

Gheheeten so was hi Brandaen.

Abdt was hi ende regement+

24

Van IIIM moonken of daer omtrent;+

Gheboren hute Yberne,+

Gode diendi wel gherne.+

Dese vant int ondersoucken

28

Bescreven in houden boucken+

Van vele teekenen ons Heeren

- Hoert! Hier moghedl leeren+

Van den goeden Gods wijse -+

32

Hoe dat twee paradijse

Boven der eerden waren.+

Doe las hi voert te waren+

Van vele wonders datmer in vant+

36

Ende menich groet eylant.

Oec las de wijse heere

Hoe dat eene weerelt weere+

+f.179R,a

+over lanc: lang geleden

+teekjin: wonder

+Wildi: wilt u

+moet: moge

+Wijlen: eertijds

+Datso: zodzt zij

+Daer: toen

+in haer ghemoet: haar tegemoet

+wederstoet: versperde

+vierijn: vurig

+vloer van: vluchtte voor

+dede ... cont: bracht op de hoogte

+moete ontsluten: onsluite

+redene acht: in staat om te spreken

+sonder waen: ongetwijfeld

+regement: bestuurder

+IIIM: drieduizend

+hute Yberne: uit Ierland

+hij diende God met vuur

+houden boucken: oude borken

+moghedl leerren: kunt u vernemen

+Gods wijse: wijze man Gods

+Boven der eerden: op aarde

+Doe: toen; te waren: waarlijk

+datmer: dat men er

+weere: zou zijn

[p. 33]

De reis van Sint Brandaan

1

Luister, het verhaal vangt aan:

in Ierland heeft een man bestaan

die menig wonder mocht aanschouwen.

4

Als u goed bent van vertrouwen,

hoor dan vele wonderen, heren!

De Heilige Geest moge mij inspireren:

Die gaf zelfs de ezelin

8

plotseling woorden in,

het beest waarop Balaam reed,+

een heidens man, naar u wel weet,

zodat ze als een mens daar sprak,

12

toen ze de engel Godes zag,

die tegenover haar kwam staan,

zodat ze niet meer voort kon gaan.

De engel met zijn vurig zwaard

16

werd Balaam geopenbaard

doordat hij het dier verstond.

Die Geest ontsluite ook mijn mond,+

die zelfs een ezelin eenmaal

20

macht gaf over de mensentaal.

Ongetwijfeld een heilig man

was de man, genaamd Brandaan.+

Abt was hij, tevens regent

24

van 3000 monniken of daaromtrent.

Van afkomst was Brandaan een Ier.

Hij diende God met zeer veel vuur.

Deze man, bij het onderzoeken

28

van oude en geleerde boeken,

las daar veel wonderen van Onze Here

- Hoor, mensen! Hier kunt u leren

uit de reis van die wijze! -

32

dat er twee paradijzen+

op de aarde waren.

Hij las van wonderbare

dingen in dat verband

36

en van menig groot eiland.

Ook heeft de wijze heer gelezen

dat er een wereld zou wezen

+De profeet Bileam (Balaam) moest op bevel van de Moabitische koning Balak de Israëlieten vervloeken. Hij zadelde zijn ezelin en ging op weg; God zond een engel die hem de weg versperde. De ezelin week opzij. Bileam, die in zijn verblinding de engel niet kon zien, ranselde het dier om zijn weg te vervolgen. Hierop verleende God de ezelin het vermogen tot spreken en Bileam kwam tot inkeer (Numeri 22:21-35).

+Dit vers is een citaat uit psalm 51 (50 in de Vulgata), vers 17: 'Heere! open mijne lippen, zo zal mijn mond Uwen lof verkondigen' (Statenvertaling).

+De historische Brandaan stichtte een aantal kloosters in West-Ierland, o.a. in Clonfert. Hij stierf omstreeks 580.

+Vermoedelijk zijn hier het aardse en het hemelse paradijs bedoeld. Het eerste is het paradijs waaruit Adam en Eva verstoten werden; in het hemelse paradijs worden de gelouterde zielen van gestorvenen opgenomen.

[p. 34]

Hier onder dese eerde,

40

+Ende alst hier dach werde,

Dat daer dan nacht zye.+

Hi las dat hemele waren drie.+

Van visschen hi ghescreven vant+

44

Hoe dat een wout ende een lant+

Ghewassen stont up zine zwaerde.+

Dat wederseidi aerde+

Om datso onghelovich was.+

48

Oec las hi hoe dat Judas

Gheniette Gods ontfaermichede+

Ende hi ghenade hadde mede+

Alle sondaghes nachte.+

52

Hi en wilde no hi en mochte+

Dies emmer niet gheloven,+

Hi en saecht met zinen oghen.+

Van toerne verberrendi den bouc+

56

Ende gaf den scrivere eenen vlouc.

Dat becochti zint wel diere!+

Daer hi stont bi den viere+

Daer die bouc in bernende lach,

60

Die inghel Gods hem toe sprac:

‘O lieve vrient Brandaen,

Du heves evele mesdaen,+

Dat over midts dinen toren+

64

Die waerheit dus es verloren.

Nu laettene bernen daer inne;+

Di wert noch wel in inne+

Wat waer ofte loghene es.

68

Di ontbiet Jhesus Kerst+

Dattu suls gaen varen

Up des zeewes baren+

Al omme ende omme IX jaer.+

72

Du sult bescauwen wat es waer+

Of wat loghene si mede.’

Dat wart hem grote pijnliche.

Dus galt hi den bouc+

76

Ende leet omme dien vlouc

Wel meneghen groeten noot+

Ende voer daert God gheboot.+

Doe Brandaen, die heleghe man,

+f.179R,b

+Dat: dat het; zye: was

+dat: dat er

+Van: over

+hoe er een bosrijke kust

+Ghewassen: gegroeid; zwaerde: huid

+wederseidi aerde: sprak hij fel tegen

+omdat het zo ongeloofwaardig was

+Gods barmhartigheid ondervond

+mede: bovendien

+de nacht voor elke zondag

+mochte: kon

+dit volstrekt niet geloven

+Hi en saecht: tenzij hij het zag

+verberrendi: verbrandde hij

+dat kwam hem vervolgens duur te staan

+Daer: terwijl

+je hebt ernstig gezondigd

+over mids: door

+laettene: laat het (boek)

+jou wordt nog wel duidelijk

+ontbietet: gelast

+baren: golven

+Al omme ende omme: almaar voort

+bescauwen: aanschouwen

+galt: boette voor

+noot: smart

+daert: daar waar het
[p. 35]

die onder deze aarde lag,
40
en werd het hier dag,

dan zou daar telkens het duister komen.

Van de drie hemelen heeft hij vernomen+

en dat er een soort van vis bestond
44
waarop een bos op vaste grond
gegroeid was, boven op zijn rug.

Maar dit ontkende Brandaan stug,

omdat het zo ongeloofwaardig was.
48

Ook las hij nog hoe Judas

deel had aan Gods barmhartigheid

en hoe hem troost werd toebereid

op alle zaterdagnachten.
52

Brandaan, hij was niet bij machte

om zoiets ooit maar te geloven

als hij 't niet zag met eigen ogen.

Uit woede verbrandde hij het boek+
56
en hij heeft wie het schreef vervloekt.

Dat bekocht hij sindsdien duur,

want hij stond nog bij het vuur

waar het boek te branden lag,
60
toen Gods engel tot hem sprak:

‘O, lieve vriend Brandaan,

je hebt een zondige daad gedaan,

ten gevolge van jouw toorn
64
is de waarheid nu verloren.

Laat het vuur het boek nu maar vreten,

jij komt heus nog wel te weten

wat echt waar is en wat niet.
68
Het is Christus, die jou gebiedt

dat je moet gaan varen

steeds maar door, over de baren

van hot naar her, negen jaar.
72
Jij zult nagaan: wat is waar

en wat kunnen slechts leugens zijn.’

Dit zou gaan met moeite en pijn,

en zo boette hij het boek
76
en dat hij de schrijver had vervloekt

en kwam in zorgen zonder tal,

reizende waar God het beval.

Toen Brandaan, de heilige man,

+In middeleeuwse kosmologische geschriften is vaak sprake van drie hemelen; de bijbelse bron voor deze driedeling is de Tweede brief van Paulus aan de Korinthiërs (2 Kor. 12: 1-4), waarin Paulus spreekt over een derde hemel en een zich daar bevindend paradijs.

+Een bijbelse boekverbranding is te vinden in Jeremia 36: Jojakim, de koning van Juda, weigert geloof te hechten aan de waarschuwingen en voorspellingen van de profeet Jeremia; hij verbrandt een boekrol waarin Jeremia, in een laatste poging om het volk tot inkeer te brengen, deze voorspellingen Gods had laten opschrijven. God draagt Jeremia op om de inhoud van de verbrande boekrol opnieuw te boek te stellen.

[p. 36]

80

Also te rechte vernam+

Wat hem God selve ontboet,+

+Doe was sijn zorghe al te groot+

Ende hi bat onsen Heere

84

Dor zijnre moeder eere,+

So wat hem gheviele,+

Dat hi behilde zine siele+

Ende hi hem wilde bewaren+

88

Ende tsiere ghenaden doen varen.+

¶Doe ghinc Brandaen te hant+

An des zeeves kant+

Ende dede eenen kiel tauwen,+

92

Vaste ende ghetrauwen.+

Die mast was vuerijn hout.+

Dat zeil dede hi menichfout+

Besnijden ende bewinden.+

96

Den kyel dede hi binden+

Met ysere arde staerke,+

Na die houde aerke+

Die Noe wijlen vrochte+
100

Doe hi die dylovie vruchte.+

Den ancker maecte hi stalijn,+

Daers hem van noede soude zijn+

Dat hi behilde dat lant.+
104

Doe dedi al zijn ghewant+

In den scepe draghen doe

Ende LXXX manne ghingher in doe.

Si waren daer in IX jaer.
108

Oec dede hi, dat was waer,

Een cappelle met wijsen zinne

Wel werken daer inne+

Ende daer in clocken ende helichdom,+
112

Dies hi mochte houden rom.+

Oec voerde hi van Yberne

Pestier ende querne,+

Smessen ende ander ghemac,+
116

Als die legende mi vertrac;+

Dit dedi al daer inne.

Dus voer hi wech met sinne.+

Wel verghinct hem in den kiel,
120

Dat hem niet en mesviel.+

Met hem nam hi twee capellane;+
+op deze wijze precies te horen kreeg
+ontboet: gelastte
+f.179V,a
+al te: zeer
+uit eerbied voor Zijn Moeder
+gheviele: zou overkomen
+behilde: zou redden
+bewaren: beschermen
+tsiere: tot Zijn
+te hant: terstond
+An: naar
+kiel: schip; tauwen: gereed maken
+stevig en betrouwbaar
+vuerijn hout: van vurehout
+menichfout: bijzonder goed
+snijden en omboorden
+binden: beslaan
+ysere: klinknagels; arde: zeer
+Na: naar het voorbeeld van
+vrochte: bouwde
+dylovie: zondvloed; vruchte: vreesde
+stalijn: van staal
+voor als het nodig was
+behilde: vasthield

+ghewant: uitrusting

+werken: maken

+helichdom: relikwie

+waarop hij trots kon zijn

+baktrog en handmolen

+Smessen: smidsgereedschap; ghemac: gerief

+Als: zoals; vertrac: verhaalde

+Dus: aldus; met sinne: met overleg

+zodat hem niets kwaads overkwam

+hem: zich;

[p. 37]

80

op die manier ter ore kwam

wat hem God zelf gebood,

waren zijn zorgen wel heel groot.

Hij riep Onze Here aan

84

of hij om Maria's naam,

welke dingen ook komen zouden,

toch zijn ziel maar mocht behouden,+

dat, wat hem ook mocht overkomen,

88

de hemel hem niet werd ontnomen.

Brandaan is daarvandaan

naar de kust gegaan

en liet zich een schip bouwen

92

waar hij op kon vertrouwen:

een vurehouten mast,

een zeil dat goed gesneden was

en met touw omboord.

96

Rondom de romp, zoals het hoort,

klinknagels van sterk ijzer,

dus op dezelfde wijze+

als de ark die Noach maakte

100

toen de zondvloed hem genaakte.

Het anker maakte hij van staal,

dan ging het schip niet aan de haal

als het moest blijven waar het lag.

104

Veel uitrusting werd dag na dag

naar het nieuwe schip gesleept

en tachtig man werd ingescheept.

Zij voeren daarop negen jaar.

108

Ook liet hij, het is echt waar,

met verstand en Godsvertrouwen

in 't schip een kapel nog bouwen

met reliek en klok compleet,

112

iets wat hem veel genoeg deed.

Ook voerde hij uit Ierland nog

een handmolen, een baktrog

en een kist met smidsgerie,

116

zoals de biografie me zei.+

Toen deze dingen aan boord waren,

is hij bedachtzaam weggevaren.

Het verging hem goed op zee,

120

maar hij nam nog twee mensen mee,

die waren allebei kapelaan

+Een ziel die in de hel terechtkomt geldt als voor eeuwig verloren.

+Toen God wegens de verdorvenheid der mensheid de zondvloed over de aarde bracht, werd Noach als enige rechtschapene gespaard. Op Gods bevel en volgens Zijn richtlijnen bouwde hij de ark, waarin hij van alle dieren op aarde telkens een paar onderbracht; met deze dieren en zijn gezin overleefde hij de zondvloed (Genesis 6, 7 en 8).

+Wat voor legende of levensbeschrijving van de heilige hier bedoeld wordt, is niet bekend. In de Navigatio komen de in v. 108-115 genoemde details niet voor.

[p. 38]

Van den eenen quam hem zint ane+

Dat hine om eenen roef verloes.+

124

+Dies wart hem God so vriendeloes,+

So datten hem nam die viant+

Omme eens breydels ghewant+

Dien hi nam s onder orlof.+

128

Omme dat die duvele dien roef+

Vant in sine ghewout+

- Ay, hoe zeere hi dat ontgout,+

Dat hijt ye ghedochte! -+

132

Dies deden wel onsochte+

Die duvele ter hellen viere,

Daer hijt becochte wel diere,

Tote dattene die heleghe man+

136

Met zijnre beden weder ghewan. weder ghewan: terugwon

Doe hi te scepe gaen began

Vant hi thoeft van eenen doden man

Voer hem ligghende up tsant;

140

Die vloet dreeft an tlant.

Dat hoeft was arde groet,+

Nye en sach hi des ghenoeet.+

Dat voer hoeft was hem breet

144

Wel vijf voete, God weet!

Doe bemaendijt wel diere+

Bi Gode vele sciere+

Dat hi hem dade verstaen

148

Hoe zijn leven was ghedaen.+

Thoeft jeghen Brandane sprac+

Ende seide: 'Al doet mi onghemac,+

Ic wilt di segghen saen+

152

Hoe mijn leven was ghedaen.

Ic was een heydin man.

Om mijn ghewin quam ic daer an+

Dat ic arde dicwile woet+

156

Over des zeewes vloet.+

Ic was groet ende stranc+

Ende ic was wel C voete lanc.

Dus woedic in die diepe zee

160

Ende dede den ghenen wee+

Die hier up die zee baren+

Met scepen wilden varen;

+quam ... ane: overkwam
+hine: hij hem; verloes: verloor
+f.179V,b
+Dies: daarom; vriendeloes: vijandig
+datten: dat hem; viant: duivel
+om een teugel
+orlof: toestemming
+roef: buit
+ghewout: bezit
+ontgout: moest ontgelden
+dat hij er ooit aan gedacht had
+Dies: daarom; deden: bracht hem
+dattene: dat hem
+arde: zeer
+hij had nog nooit zoiets gezien
+toen bezwoer hij het plechtig
+vele sciere: terstond
+Hoe ... ghedaen: hoedanig
+jeghen: tot
+al kost het me moeite
+saen: dadelijk
+daer an: ertoe
+arde: zeer; woet: waadde
+Over: door
+stranc: sterk

+berokkende diegenen schade

+baren: golven

[p. 39]

en met een van hen is het misgegaan:

om een diefstal moest hij hem laten gaan,

124

daardoor keerde zich God tegen die kapelaan,

kreeg de duivel de gelegenheid,

die met een teugel hem had verleid,

die hij wegnam, terwijl het niet mocht.

128

Zo heeft de duivel hem bezocht,

kreeg macht over de kapelaan.

Ach, wat die al niet moest doorstaan

om die streek, zo ondoordacht!

132

De duivel sleepte, lang niet zacht,

de zondaar naar het hellevuur

en daar bekocht hij het wel duur,

tot hij eindelijk werd ontzet

136

door de heilige man met diens gebed.

Men zou gaan varen, maar alsdan+

vond hij het hoofd van een dode man

voor hem liggend op het zand: overgeleverd.

140

de vloed dreef het aan land.

Het hoofd was echt geweldig groot:

iets vergelijkbaars zag hij nooit.

Het voorhoofd was, God weet,

144

minstens vijf voet breed.

Brandaan bezwoer het hoofd bij de Here

om zich terstond tot hem te keren,

zodat het hem zou doen verstaan

148

hoe 't in zijn leven was gegaan.

Waarop het grote hoofd dan zei:

'Heel wat moeite kost het mij

om u thans te doen verstaan

152

hoe het met mij is gegaan.

Ik was altijd een heiden.

Om geen gebrek te hoeven lijden,

waadde ik dikwijls heel alleen

156

door de hoge golven heen.

Ik was sterk en was niet bang

en ik was wel honderd voet lang.

Dus waadde ik ver uit de kust

160

en liet geen enkel schip met rust.

Al wie op de woeste baren

met schepen wilde varen,

+De episode van de sprekende reuzenschedel is uitsluitend in het Comburgse handschrift De herkomst van het motief is onzeker. Zowel in de legende van de Ierse heilige Malo (Machutius of Maclovius) als in die van de woestijnvader St.-Macarius wordt iets dergelijks verhaald.

[p. 40]

Hem nam ic have ende goet.+

164

Eens so wies zeere die vloet+

Met eenen storme die was stranc.+

+Al haddic ghesijn noch so lanc,+

Ic en hadde niet vonden gront+
168

Daer ic teerst toter borst in stont.+

Doe en conste ics niet ghenesen.+

Dus moeste mijn sterfdach wesen,+

Also van allen dinghen moet,+
172

Sijn si quaet ofte goet,

Sonder die pine der hellen,+

Daer die zielen in quellen+

Ende daer si sonder eenich hende+
176

Doeghen wee ende allende,+

Ende oec dat paradijs,

Dat den saleghen es wijs,+

Daer si hebben eewelike
180

Die bliscap arde rike.’+

Doe sprac sente Brandaenv

Weder arde saen:

‘Of ic Gode verbidden can+
184

Dat hi hu weder hu slives jan,’+

Sprac sente Brandaen,

‘Soutstu doepzel willen ontfaen

Ende pinen om die Go ds hulde?+
188

Ic verghave di dine sculde.

So mach di werden wijs+

Dat eeweghe paradijs.’

Doe sprac die heydin man:

192

'Moestic weder sterven dan?'

'Ja ghi,' sprac sente Brandaen,

'Dies en moechti niet ontgaen.'+

Doe sprac die heydin man:

196

'Of ic mi doekte ende ic dan+

Niet en conste wederstaen+

Ic en worde den viant onderdaen?+

Hi pijnt hem nacht ende dach+

200

Hoe hi den meinsche bedrieghen mach.

Of hi mi maecte so lief+

Den scat dat ic ware een dief

Ende ic dade al sulke werke

204

Die onse sceppere verbiedet sterke?+

+Hem: hen

+wies: steeg

+stranc: zwaar

+f.180R,a

+noch: eens

+gront: vaste grond

+Daer: waar

+toen kon ik het er niet levend afbrengen

+Dus: zo

+Also: zoals

+Sonder: behalve; pine: straf

+quellen: gekweld worden
+hende: einde
+Doeghen: lijden
+wijs: verzekerd
+bliscap: zaligheid
+indien ik God kan afsmecken
+hu slives jan: uw leven gunt
+pinen: je inspannen; hulde: genade
+werden wijs: deelachtig worden
+daaraan zou je niet kunnen ontkomen
+Of: als
+niet zou kunnen verhinderen
+viant: duivel
+pijnt hem: spant zich in
+Of: als; lief: begeerlijk
+sterke: streng
[p. 41]

ontroofde ik al zijn have en goed.
164
Toen kwam er een geweldige vloed,
met zo'n enorm tempeest -
al was ik nog eens zo lang geweest,
nooit had ik gevonden vaste grond
168
waar ik eerst tot de borst in het water stond.
Ik was opeens een stuk te klein
en zo moest het mijn sterfdag zijn,

zoals er een eind komen moet
172
aan alles wat kwaad is of goed,

behalve aan de hel,

waar de zielen worden gekweld,

ellendig samen zijnde
176
zonder hoop op ooit een einde.

Niets ontkomt er aan de tijd,

behalve de hel en het paradijs,

waar de zalige personen
180
in eeuwige vreugde mogen wonen.'

Toen sprak Sinte Brandaan

getroffen, zeer spontaan:

'Als ik God afsmeken zou
184
dat Hij weer leven gaf aan jou,'

sprak Sinte Brandaan,

'nam jij dan het doopsel van me aan?

Wil jij voortaan Gods lof verkonden,
188
dan vergeef ik je je zonden

en dan word jij ook waarachtig

het paradijs nog wel deelachtig.'

Daarop zei de heiden:

192
'Moet ik dan ook weer van 't leven scheiden?'

'Jawel,' sprak Sinte Brandaan,

'daar is geen ontkomen aan.'

Toen zei de heidense man:

196

'Als ik gedoopt was en dan
de verleiding niet kon weerstaan,
dan werd ik des duivels onderdaan.

Hij maakt steeds weer een ander plan
200
waarmee hij ons bedriegen kan.

Van rijkdom krijg ik nooit genoeg.

Wellicht dat ik weer aan 't roven sloeg

en mij tot alles weer liet noden
204
wat de Schepper ons heeft verboden.
[p. 42]

Dan soudemen ter hellen

Mine ziele vele mee quellen+

Dan so nu ghequellet es,+
208
+Dies bem ic wel ghewes.+

Want die doepzel hebben ontfaen

Enter Go ds wet af staen,+

Also scriftuere leert hier,+
212
Die ziele wert int helsche vier

Vele meer ghepinet al te fel+

Dan wi zijn, dat weet ic wel,

Want ons niemen en leert+
216
No te zijnre wet en keert.+

Dus vreesic, waert dat ic doepsel ontvinghe+

Ende mijnre wet dan af ghinghe,+

Waert vouch of spade,+
220
Bi des viants quade rade,

Omme have ofte om goet,

Also menich meinsche doet,

Dat men mi dan ter hellen

224

Vele mee soude quellen

Dan ic nu ghepijnt bin,

Want mine ghelike pijntmen min

Dan die doepsel hebben ontfaen

228

Ende harer wet af zijn ghegaen.

Nochtan so vreesic mee die noet+

Die mi weder soude doen die doot,

Wanneer so weder tote mi quame+

232

Ende soe mi bename+

Beede sitten ende staen+

Ende loepen ende gaen

Ende heten ende drincken

236

Ende spreken ende ghedincken,+

Horen ende spreken,

Ende mine aderen souden breken+

Ende mine ziele soude varen

240

Weder ter aermer scaren.+

Al ware al de weerelt dijn+

Ende soe oec ware roet ghuldijn+

Ende ghise mi mocht gheven+

244

Ende daer toe met blischepen soude leven+

Noch IIM der jaren,+

Ic en naemse niet te waren,+

+mee: meer

+so: zij

+f.180R,b

+Dies: daarvan; ghewes: zeker

+het geloof verloochenen

+scriftuere: de bijbel

+ghepinet: gemarteld; fel: wreed

+niemen: niemand

+No: noch; keert: bekeert

+waert dat: als

+en dan afvallig werd

+spade: laat

+noet: lijden

+so: zij

+ze me beroofde van

+Beede ... ende: zowel ... als

+ghedincken: denken

+mijn lichaam teniet zou gaan

+terug naar de helse folteringen

+dijn: van jou

+roet ghuldijn: van rood goud

+mocht: kon

+Ende: en ik

+IIM: tweeduizend

+naemse: nam haar
[p. 43]

Dan zou men toch ter helle

mijn ziel wel veel meer kwellen

dan het me nu geschiedt,
208
heus, dit ontgaat me niet.

Wie 't doopsel christen heeft gemaakt

en die dan Gods gebod verzaakt,

de Bijbel leert het hier,+
212
zijn ziel wordt in 't helse vuur

veel meer gekweld en gepest

dan wij. Dat weet ik best.

Omdat ons namelijk niemand leert
216
en naar Gods wetten keert.

Dus vrees ik, als ik het doopsel ontving

en toch mijn eigen gang weer ging,

of het nu vroeg was of laat,
220
door Satans kwade raad,

om have of om goed,

zoals menig mens toch doet,

dat men mij dan ter helle
224
heel wat meer zou kwellen

dan het me nu geschiedt.

Want mijns gelijken kwelt men zo niet

als wie de doop ontvangen heeft
228

en desondanks in zonde leeft.

Maar minstens zoveel vrees ik de nood

bij nog weer opnieuw: de dood,

als die weer net zo bij me kwam
232

en me alles ontnam:

het zitten, het staan,

het lopen en gaan,

het eten en drinken,
236

het spreken en denken,

horen en spreken,

en dat mijn aderen zouden breken

en dat mijn ziel weer lijden ging
240
in de helse pijniging.

Als de hele wereld van u zou zijn

en helemaal van rood goud zou zijn

en u ze mij kon geven
244

en ik daarbij in vreugde zou leven

wel tweeduizend jaren,

u kon u de moeite besparen,

+Dat christenen in het hiernamaals zwaarder voor hun zonden moeten boeten dan ongedoopte heidenen, kan worden afgeleid uit de Tweede brief van Petrus (2 Petrus 2: 20-22).
[p. 44]

Dies gheloeft, dor den noet; dor den noet: noodgedwongen
248

So sterc es die pijn der doot.

Dies willic weder varen

++

In die deemsternesse.'+
252

'So vare dan ghewesse

Daert di God jonne, saen,'+

Sprac de goede sente Brandaen.

Dus voer die heydin man
256

Al daer hem God ghejan,+

Ter stede daer God woude.+

Sente Brandaen keerde houde+

Te scepe om sinen noet,+
260

Also hem God selve gheboet.

Doe si te scepe quamen+

Ende orlof ghenamen+

An vrienden ende maghen mede,+
264

Gode bevalen sise ter stede.+

Tseyl si an den mast keerden+

Also hem die winde leerden,+

Haer riemers si hute stoten;+
268

Met ghemake datsi vloten.+

Ay, hoe scone dat tscip vloot!

Cort quamen si in groter noot,+

Want een dier al te wonderlijc,+
272

Eenen lind drake ghelijc,+

Wilde verzwelghen haren kiel.+

Hem was sine mule ende sijn giel+

Menich ghelachte wijt.+

276

No eer no na dier tijt

En quamen si in meerren noet.+

Een wolke boven hem ontsloet+

Daer hute quam een dier wonderlijc,+

280

Vlieghende, eenen hert ghelijc,

Dat jaghede met ghemake+

Den groten zee lind drake

So datten al verdreef,+

284

Datsi ne wisten waer hi bleef.+

Doe hi dat hadde ghedaen,

Keerdi weder saen+

In die wolken danen hi quam.+

+f.180V,a

+Te mijnre aermer scaren naar mijn helse folteringen

+deemsternes: duisternis

+jonne: vergunne

+ghejan: vergunde

+daar waar God wilde dat hij heen ging

+houde: terstond

+om sinen noet: vanwege zijn verplichting

+te scep: bij het schip

+orlof: afscheid

+maghen: familieleden

+bevalen ze hen daar in Gods hoede aan

+ze zetten het zeil
+naar de wind
+hute stoten: legden uit
+Met ghemake: rustig
+Cort: kort daarop
+al te: zeer
+lind drake: reuzenslang
+kiel: schip
+giel: bek
+ghelachte: vadem
+meerren: grotere
+hem: hen
+hute: uit
+jaghede: verjoeg
+datten: dat het hem; al: geheel
+Datsi: zodat ze
+saen: terstond
+danen: vanwaar
[p. 45]

geloof me, wat ik ook zou verwerven,
248
ik wees het af, als ik weer moest sterven.

Ik moet nu weer gaan reizen
naar de plaats, zo vol afgrijzen,
in de duisternissen.'
252
'Ga. God laat je zelf beslissen
waar je naar toe wilt gaan,'

sprak de goede Sinte Brandaan.

Dus is de heiden toen

256

naar hij van God mocht doen,

teruggekeerd naar die plaats.

Sint Brandaan ging met zijn maats

naar het schip, daar aan de wal,

260

zoals God zelf hem beval.

Toen ze bij het schip aankwamen,

van hun verwanten afscheid namen

en ook van hun kameraden,

264

bevalen die hen in Gods genade.

Het zeil, bevestigd aan de mast,

werd naar de wind gebrast,

de riemen werden uitgelegd.

268

Nu begon de reis pas echt.

O, hoe mooi voer hun boot!

Maar spoedig was er grote nood

door een dier, ontzettend lang,

272

een wonderlijke draak of slang.

Daar zwom het op hun scheepje aan,

zijn muil had het al openstaan

en die was vele vadems wijd.

276

Dit was meteen hun ergste tijd:

nooit kwamen ze in grotere nood.

Er was een wolk die zich ontsloot

waaruit een vreemd dier zichtbaar werd.

280

Het vloog, en leek wel op een hert.+

Het achtervolgde vliegensvlug

die draak, en dreef hem ver terug,

tot het hem zo geheel verdreef

284

dat ze niet wisten waar hij bleef.

Toen het dat had gedaan,

is het teruggegaan

in de wolk waaruit het kwam.

+In de middeleeuwse symboliek gold het hert als de vijand van de slang of de draak, hetgeen gezien werd als een beeld van Christus' strijd tegen de duivel.

[p. 46]

288

Doe sente Brandaen dat vernam,+

Was hi blide ende vro+

Ende danckets onsen Heere also.+

Doe hi van den drake was verloost,

292

+Te Gode meerderde sijn troost.+

Doe voeresi met ghemake

Up des zewes vlake.+

Doe versach sente Brandaen+

296

Eenen sconen werf staen,+

Hi dochte den wijsen heere+

Wel VI milen lanc of meere,

Die stont up den rugghe van eenen vissche.

300

Die bouc maect ons ghewisse+

Dat daer een soete water ant meere gaet.+

Daer hadde die visch sinen haet+

Ghenomen wel menich jaer,

304

So die bouc seit over waer.+

Daer up dien werf stont een wout.

Die Gods helden bout+

Trocken haer scip in een havene+

308

Ende ghinghen alle doe ave+

Ghenen sconen werf scauwen.+

Si ghinghen oec hout houwen

Omme te ziedene haer heten;+

312

Die hongher liets hem niet vergheten.+

Haren ketel si up hinghen,

Om hout datsi ghinghen,

Eenen droeghen boem si vonden.

316

Doe sine te houwene begonden,+

Doe so scoet al dat eylant+

Onder twater al te hant,+

So dat die heleghe man

320

Te tijde cume sijn scip ghewan.+

Met haesten si int scip spronghen,

Den lof Gods datsi zonghen,

Dat hise bi der ghenaden zine+

324

Verloest hadde van dier pine.+

Die werf die ghinc al onder.

Dit was dat derde wonder

Dat die heeren saghen.

328

Die wint die ghincse jaghen

+vernam: zag

+vro: verheugd

+danckets: dankte ervoor

+f.180V,b

+troost: vertrouwen

+vlake: oppervlak

+versach: kreeg in zicht

+werf: kust

+dochte: leek

+ghewisse: duidelijk

+ant meere gaet: in zee stroomt

+haet: voedsel

+over waer: voorwaar

+bout: onverschrokken

+haer: hun

+ave: van boord

+scauwen: bekijken

+ziedene: koken; heten: eten

+liets hem: liet hun dat

+sine: zij hem

+al dat: het hele

+al te hant: onmiddellijk

+maar net op tijd zijn schip bereikte

+hise: Hij hen; bi: door

+Verloest: gered; pine: nood

[p. 47]

288

Toen Brandaan dit in ogeschouw nam,

was hij heel vrolijk en blij.

Onze Heer dankte hij.

De redding uit de drakeklauwen

292

vermeerderde zijn Godsvertrouwen.

De zee was kalm en vlak,

ze voeren op hun gemak.

Toen zag Sinte Brandaan

296

een kust, zeer aangenaam,

die leek de wijze heer

wel zes mijl breed, of meer.

De kust lag op de rug van een vis.

300

't Boek zegt dat daar zoet water is+

dat op die plek in zee komt stromen.

Daar kon die vis aan eten komen,

en hij lag daar, jaar in jaar uit,

304

naar het in het boek verluidt.

Een bos was langs de kust gelegen,

de monniken hadden weer moed gekregen

en trokken het schip aan de kant,
308
waarna het nieuwe land

door iedereen werd aanschouwd.

Ze gingen ook uit op hout

voor het koken van hun eten:
312
de honger liet hun dat niet vergeten.

Waar ze hun ketel ophingen

en op hout uitgingen,

was een boom met droge takken.

316
Toen ze begonnen te hakken,

schoot het eiland met alles erop en eraan

plotseling diep in de oceaan,

zodat de heilige man

320
maar net op tijd het schip opkwam.+

Haastig zijn ze in 't schip gesprongen

en hebben Godes lof gezongen

omdat Zijn goedertierenheid

324
hen van dit onheil had bevrijd.

De kust ging helemaal onder.

Dit was het derde wonder

dat de heren zagen.

328
De wind ging hen opjagen,

+In de Physiologus, een moraliserend natuurkundig werk uit de 2de eeuw na Christus, is de eilandvis een beeld van de duivel: hij verspreidt een zoete geur uit zijn muil en lokt daarmee scholen vissen tot zich. In het Bestiarium, een dierenencyclopedie uit de 12de eeuw, wordt een vis beschreven die de gewoonte heeft langdurig op één plaats in de golven te blijven liggen om zijn rug te zonnen. Na verloop van tijd groeien gras en struiken in het zand dat op zijn flanken aanspoelt; zeelieden die de vis zien, denken een eiland gevonden te hebben.

+

[p. 48]

Bi den zeyle vaste.+

Doe leden si meneghe onraste+

Ende menich onghemac.

332

Die heleghe abdt doe sprac:

'Dit mochte wel een visch zijn,+

+Die desen werf dus trac in.+

Seker hi was wel hout+

336

Eer ghewies al dat hout+

Up sinen rugghe braden.'+

Gode si dicken baden+

Met ghestaden moede,+

340

Dor sine grote goede+

Dat hise saen ghesande+

Tote eenen ghestadeghen lande.+

Doe si den vissche ontvaren+

344

Ende wech zeylende waren

Om te ziene meer wonder,

Saghen si een eyselic commer+

Up dwater voer hem gaen.
348
Het wilde haer scip vaen+

Ende verderven mettien.+

‘Wij en dorvent niet ontsien,’+

Sprac sente Brandaen,
352
‘Wij en hebben hem niet mesdaen.+

Laet ons scip in Gods hant varen,

God sal ons van hem bewaren.’+

Half waest visch ende half wijf,+
356
Al ru so was hem dat lijf.+

Dicken omme ghinct den kiel.

Sente Brandaen neder viel

Up sine bloete knien
360
Ende bat Gode om zijn ontflien.+

Sine moonke baden alle gader.+

Dus verbaden si Gode onsen Vader+

Dat dat vreeselike wonder+
364
Bezijden haren scepe ghinc onder,

Dat zijt hoerden borlen ende wallen+

Dien langhen dach al met allen+

In dier dieper zee gronde.+
368
Doe voeren si voert langhe stonde.

+vaste: snel

+onraste: angst

+mochte: zou kunnen

+f.181R,a
+dus: zo; trac in: naar beneden trok
+hout: oud
+ghewies: groeide
+rugghe braden: rugspieren
+dicken: dikwijls
+ghestaden: ernstig
+Dor: omwille van; goede: goedheid
+saen: spoedig; ghesande: zou zenden
+ghestadeghen: vast
+ontvaren: ontvlucht
+eyselic commer: vreselijk monster
+vaen: grijpen
+verderven: vernietigen
+wij hoeven het niet te vrezen
+niet: niets
+van: tegen; bewaren: beschermen
+waest: was het
+ru: ruig behaard
+ontflien: ontsnapping
+alle gader: allemaal
+Dus: zo; verbaden: kregen gedaan van
+wonder: monster
+borlen: brullen; wallen: bruisen
+die hele dag lang

+gronde: diepte
[p. 49]

het zeil rukte aan de schoot.

Ze waren in grote nood,

zeer slecht op hun gemak.

332

De heilige abt, hij sprak:

‘Die kust, die verzonken is,

lag mijns inziens op een vis.

Die was zeker al oud,

336

want er groeide een heel woud

op de rug die wij betraden.’

Waarna de monniken baden

uit het diepst van hun gemoed

340

dat God, zo wijs en goed,

hen voeren zou naar het strand

van een gestadig land.

Toen ze de vis ontvaren+

344

en snel aan het zeilen waren

op weg naar een volgend wonder,

zagen ze een ijselijk monster

voor hen uit de golven rijzen.

348

Het wilde hun schip al grijpen

en vernielen in de vloed.

‘Mannen, hou goede moed,’

sprak Sint Brandaan,

352

'wij hebben hem niets misdaan.

Laat ons schip in Gods hand varen,

God zal ons voor hem bewaren.'

Half vrouw was het en half staart,+

356

zijn lichaam was raigbehaard.

Het ging rond het schip heen en weer.

Sinte Brandaan viel neer

met beide knieën bloot

360

en bad om hulp in de nood.

Zijn monniken altogader

baden tot God Onze Vader,

en daar ging het vreselijke monster

364

vlak naast hun schip onder,

zodat ze 't geborrel en gebruis

die hele dag, uur in uur uit,

van diep beneden moesten verduren.

368

Toen voeren ze verder, vele uren.

+

+In het handschrift-Van Hulthem (v. 339) wordt dit monster met een meerminne vergeleken, waarbij men overigens niet moet denken aan een verleidelijke sirene of ondine, maar eerder aan een soort zeetrol, een angstaanjagend wezen uit het Germaanse volksgeloof.
[p. 50]

Doe quamen si zeylende an een eylant

Daer sente Brandaen vant

Eene pijn wonderlike:+

372

Sielen als in meinschen ghelike+

Ghinghen ende liepen daer up die zee;+

Hem was leyder arde wee+

Van couden ende van groter hitte.

376

+‘O wy, wat mach wesen ditte,’+

Sprac die goede sente Brandaen,

‘Dat dus up die zee can gaen?’+

Si spraken: ‘Wij zijn aarme zielen;

380

Dus moeten wij hier gaen ende zwielen+

Ende aldus eewelike leven.

Hadden wi om Go de ghegheven+

Den aermen drincken water scone,+

384

So waren wi van betren lone.+

Wij waren drossaten ende scijncten;+

Om dat wij dat heten ende drincken+

Dat ons onse heeren hieten gheven+

388

Den aermen, doe wi hadden ons leven,+

Ende dat wi dat onthilden den aermen,+

So en wil God onser niet ontfaermen.

Van couden zijn wi in groeter noot

392

Ende van hitten in pijnen groot.

Van dorste lijden wi bitter wee

Al es ons so na die zee.+

Wij segghen hu te waren:+

396

Wij en moghen in C jaren+

Een dropel niet ghewinnen.+

Helpt ons bi dijnre minnen,+

Brandaen, wel lieve heere,

400

Bidt Gode voer ons zeere.'

Sente Brandaen alleene+

Bat Gode met herten reene,+

Dat hi hem lavenesse wilde senden.+

404

Doe wart dien zielen in haerre allenden

Van Gode een drincken gheorlooft+

Ende datsi metten watre haer hoof

Netten mochten metter hant.+

408

Doe neghen si alle den zant,+

Den helegghen sente Brandane,

Die doe keerde van dane+

+pijne: straf, pijniging

+zielen in menselijke gedaante

+up die zee: op (of langs) de zee

+zij hadden helaas zeer te lijden

+f.181R,b

+mach: kan

+dus: zo; gaen: lopen

+zo moeten wij hier lopen te versmachten

+om Gode: om Godswil
+scone: helder
+So: dan
+wij waren tafeldienaars en schenkers
+heten: voedsel
+hieten: opdroegen
+hadden ons leven: leefden
+Ende dat: omdat
+na: nabij
+hu: u; te waren: voorwaar
+moghen: kunnen
+ghewinnen: verkrijgen
+bi dijnre minnen: door uw liefde
+alleene: voortdurend
+reene: zuiver
+hem: hun; lavenesse: lafenis
+drincken: dronk
+Netten: natmaken
+toen bogen zij allen voor de heilige
+van dane: daarvandaan
[p. 51]

Toen kwamen ze bij een eiland aan

en zag Sinte Brandaan

een straf, zeer wonderbaar:

372

in mensengedaante liepen daar+

veel zielen langs de oceaan.

Ze moesten een bittere kou doorstaan

en tegelijk een grote hitte.+

376

‘O wee! Maar wat is dit,’

sprak de goede Sint Brandaan,

‘dat aldus langs de zee moet gaan?’

Ze zeiden: ‘Wij zijn arme zielen

380

die tot honger en dorst vervielen

en aldus eeuwig moeten leven.

Hadden wij maar fris water gegeven

aan de armen, zo God ons zegt,

384

dan ging het ons nu niet zo slecht.

Wij waren schenkers, moet u weten.

Omdat we het drinken en het eten

dat we aan de armen moesten geven

388

van onze heren, bij ons leven,

onthouden hebben aan de armen,

kent God voor ons nu geen erbarmen.

De kou geeft ons ondraaglijk leed

392

en tevens hebben we 't gloeiend heet.

Van dorst moeten wij haast vergaan,+

terwijl we vlak bij 't water staan.

Wij zeggen u, en het is waar:

396

wij kunnen in geen honderd jaar

een druppel daarvan smaken.

Laat toch uw goedheid maken

dat er hulp komt, lieve heer Brandaan,
400
roep God innig voor ons aan.’

Brandaan bad aan één stuk door

met een rein hart om gehoor,

dat Hij hun liden zou zenden.

404

Toen werd de zielen in hun ellende+

door God een dronk veroorloofd.

Ook mochten ze eventjes hun hoofd

natmaken met hun hand.

408

Toen knielden ze allen voor die sint,

voor de heilige Brandaan.

Huilend is hij weggegaan

+Volgens de kerkelijke leer werden de zielen van gestorvenen lichamelijk gestraft. Men nam aan dat zij hiertoe na de dood opnieuw een lichaam kregen.

+Zowel in het Comburgse handschrift als in het handschrift-Van Hulthem is sprake van zielen die op (‘op’ of ‘langs’) de zee lopen. In de Duitse proza-versie lopen deze zielen inmensengedaante rondom een meer. Het Middelnederlandse zee berust wellicht op een vertaalfout: het Duitse woord see (‘meer’) kan abusievelijk als ‘zee’ zijn opgevat.

+

+Volgens middeleeuwse theologen konden helse straffen niet worden kwijtgescholden; zij duurden eeuwig. Wel was volgens sommigen een tijdelijke verlichting van de straf denkbaar. [p. 52]

Met weenenden hoghen+

412

Ende screef dat Gods vertoghen.+

Doe hiet sente Brandaen+

Sinen kiele wel ghedaen+

Van dier steden wenden.+

416

Die aerme zielen in hare allenden,

Die daer liepen up die zee,

+Riepen 'wach' ende 'wee'

Doe de kiel danen vloot,+

420

Want si bleven in groter noot.

Doe voeren si met ghemake

Up die wilde zeewes vlake.+

Doe horden si saen booten+

424

Meneghen wint grooten.

Een storem hem an viel,+

Die verdreef haren kiel+

Noort waert an dat Lever meere,+

428

Daer dat cleene Gods heere+

Wel na verzeylt was in groter noot.+

Si waerre wel na bleven doot.+

Dit verzach sente Brandaen:+

432

Menich scip al daer staen

Ende meneghen mast boom waghen,+

Huter Lever zee daer raghen.+

Het dochte hem zijnde een wout.

436

Hoe dicke hem God sine doghet gout!+

Daer sprac van Gods wegghen ane+

Eene stemme aldus Brandane:

‘Vare oest waert metten baren,

440

Hier moghedi niet voerder varen.+

Daer ligghen steene in die zee,

Die menegghen scepe doen wee.+

Wat scepe met ysere bi hem quame,+

444

Tote hem hijt trocke ende name

Ende het moeste daer al bliven.’+

Doe begonstese een wint driven

Van daer int oest hende+

448

Jegghen eene steenwende.+

Doe sach sente Brandaen

Eenen sconen monster staen.+

+hoghen: ogen

+vertoghen: openbaring

+hiet: beval

+wel ghedaen: mooie

+steden: plaats

+f.181V,a

+danen: daarvandaan

+vlake: oppervlak

+saen: spoedig; booten: loeien

+an viel: overviel

+verdreef: deed afdrijven

+an: naar

+heere: leger

+Wel na: bijna

+waerre: waren daar

+verzach: zag

+waghen: wiegen

+raghen: uitsteken

+doghet: vroomheid; gout: beloonde

+ane: toe

+moghed: kunt u; voerder: verder

+wee: schade

+bi hem: nl bij zo'n steen

+moeste: zou moeten

+int oest hende: oostwaarts

+naar een rotswand

+monster: klooster

[p. 53]

en wat God hem liet beleven,
412
heeft hij in het boek geschreven.

Toen beval Sinte Brandaan

dat het goede schip hiervandaan

de steven zou wenden.

416

De arme zielen in hun ellende,

die daar liepen langs de zee,
riepen 'ach!' en 'wee!'
want nu het schip verdween,
420
waren ze in hun nood weer alleen.

Ze voeren in rust en vree
over de onstuimige zee.

Maar toen kwamen er grote,
424
hevig brullende windstoten.

Een storm viel hen aan

en dreef hen daarvandaan

noordwaarts naar de Leverzee.+
428
Gods kleine leger was daarmee

bijna verzeild in grote nood:

ze waren op een haar na dood.

Daar trof Sinte Brandaan
432
veel gezonken schepen aan,

heen en weer ging menige mast

die daaruit naar boven stak:

het deed hem denken aan een woud.
436
Weer was zijn vroomheid zijn behoud.+

Daar sprak een stem Sinte Brandaan

van Godswege aldus aan:

'Zet koers naar 't oosten met de baren,
440
hier kun je niet verder varen.

In zee liggen daar vele stenen,

die trekken de schepen naar beneden:

elk schip met ijzer dat daar kwam,
444
de steen trok het onweerstaanbaar aan,

zodat het er voortaan moest blijven.’

Een wind begon hen voort te drijven

en nam ze naar het oosten mee,
448
naar een rots die opstak uit zee.

Toen zag Sinte Brandaan

een prachtig klooster staan.

+Middeleeuwse geografen namen aan dat de Leverzee, die ook als Gestolde Zee werd aangeduid, ergens in het Noorden moest liggen. De onderzeese magneetsteen, die het ijzer van schepen aantrok, werd soms (zoals hier) in de Leverzee gesitueerd.

+

[p. 54]

Daer woenden moonken inne
452
Die Gode dienden met zinne+

Ende hadden ghedaen menich jaer.

Snachts so bleef sijn kiel daer+

Onder dien hoghen steene.+
456
Sente Brandaen alleene

Ghinc boven up dien hoghen berch.

Daer vant hi een eerlic werc+

Van dien Gods kinden.+
460
+Niet en conste hi ondervinden+

Watse daer hadde bracht,

Sonder alleene die Gods cracht.+

Haer leven was claer ende reene.+
464
Sulke moonken hebben wi gheene!

Si riepen alle saen:+

‘Sijt willecome, heere Brandaen!’

Deser rijcker Gods deghene+
468
Diere en was maer zevene.+

Hem quam daghelike hare spijse+

Van den eerdschen paradijse.

Te middaghe brocht hem ghedraghen+
472
Een duve ende een raven

Drie broede ende een half ende eenen visch

Up der goeder lieder disch.+

Die visch quam al ghebraden.+
476
Wel zeere si doe baden+

Den helegghen Brandane,

Den Gods onderdane,+

Dat hi met hem wilde heten gaen.+
480
Doe sprac sente Brandaen

Harde wijselike:+

‘Mijn Heere God es so rijke,+

God van den paradijse,

484

Hi hadde mi mine spijsē

Harde wel ghesent hare,+

Wiste hi dat ics werdich ware.

Hoe gherne ic sine ghenaden doghe!+

488

Ende dat es mine ghelove,+

Hine wildes niet zenden

Mi aermen ende allenden,+

Die hu bi ziere ghenaden versach+

492

Ende tferde broet ontwee brac,+

+met zinne: met toewijding

+kiel: schip

+aan de voet van die hoge rots

+eerlic werc: vrome bedrijvigheid

+kinderen: kinderen

+f.181V,b

+ondervinden: te weten komen

+Sonder: behalve

+reene: zuiver

+saen: terstond

+van deze sterke Godshelden

+(daarvan) waren er maar zeven

+Hem: (tot) hen

+'s middags kwamen hun brengen

+disch: tafel

+al: geheel

+baden: verzochten

+onderdane: dienaar

+heten: eten

+Harde: zeer

+rijke: machtig

+hare: hier

+hoe graag schik ik mij naar Zijn genade

+daarvan ben ik overtuigd

+allenden: ongelukkige

+hu: u; versach: voorzag

+ontwee: in tweeën

[p. 55]

Daar woonden monniken in
452
die God dienden met toewijding

en dat al sinds zo menig jaar.

Die nacht bleef zijn schip daar

onder die hoge wand van steen.
456
Sinte Brandaan, alleen,

klom boven op de hoge rots.

Daar vond hij die kinderen Gods

bezig met hun heilig streven.
460

Hij begreep niet hoe hun leven

op die rotskust werd volbracht:

dat kon alleen maar door Gods kracht.

Hun leven was helder en rein.
464

Monniken als er bij ons niet zijn!

Ze spraken hem dadelijk aan:

“Wees welkom, heer Brandaan!”

Die voorvechters van het vrome leven,
468
daarvan waren er maar zeven.

Dagelijks kregen ze hun spijs

uit het aardse paradijs:+

het werd hun elke middag
472
door een duif en een raaf gebracht.

Drieënhalf brood en een vis

kregen die vromen op hun dis,

de vis kwam zelfs gebraden.+
476
Ze kwamen hem daar vragen,

de heilige Brandaan,

Gods eigen onderdaan,

om met hen mee te eten.
480
Hij wilde daar niet van weten,

maar hij zei, weldoordacht:

“Mijn Here God heeft zo'n macht,

God, die in de hemel is,
484
had mijn portie brood en vis

met het andere meegezonden,

als Hij 't me waardig had bevonden.

Steeds zal ik Zijn genade loven,
488
maar nu moet ik wel geloven:

Hij gunde niets daarvan

aan mij, armzalige man.

Die u van 't nodige voorzag

492

en 't vierde brood in tweeën brak,

+Men nam aan dat het aardse paradijs waaruit Adam en Eva waren verdreven nog ergens op aarde moest liggen. Het zou omgeven zijn door een hoge muur, of gelegen zijn op een hoge berg, waardoor het voor mensen niet toegankelijk was.

+In de bijbeltraditie zijn duif en raaf geen onbekenden: zie het verhaal van Noach (Genesis 8: 6-11). en dat van Elia (1 Koningen 17:6).

[p. 56]

Dat hu sijn bode hevet bracht.

Doe haddi mijns wel ghedacht+

Met zijnre lijfneere, God de Vader.+

496

Nu suldi alle gader

In sinen name heten

Ende sult oec alle weten

Dat ict late sonder nijt.+

500

God voedt hu talre tijt

Up desen dorren steene;

+Ic hebbe van Gode te leene

Van visschen, vruchten ende brode,

504

Alles dies ic bem van noode+

Hebbic in minen kiele.

Over mine aerme ziele+

Bidt Gode van hemelrike,

508

Dat hi haer gheve sijn rike.”+

Dus so bat hi Gode.+

Doe quam die hemelsche bode

Ende brochte hem sine spijsē

512

Vanden Gods paradijse.

Doe de heeren hadden gheten,+

So laet ons die bouc weten

Dat Brandaen, die heleghe man,

516

An die heeren orlof nam+

Entie heleghe Brandaen

Ghinc weder te scepe saen.

Daer quam een zuut westen wint,

520

Die dreef hem, also hi kint,+

Weder noort oest te dale+

Up die wilde zee scale.+

Daer leden si menich wee,+

524

Doe vonden si in die zee

Eenen steen so hoeghe,+

Sinen consten niet verhoeghen.+

Up dien selven hoghen steene

528

So sat een man alleene,

Die ru was als een beere.+

Hi en sach niet dan lucht ende meere.

Dat was een clusenare.

532

Hoe dat hi daer commen ware,

Vraechde hem sente Brandaen.

+mijns: aan mij

+lijfneere: voedsel

+nijt: afgunst

+f.182R,a

+alles wat ik nodig heb

+Over: voor

+haer: nl. de ziel

+Dus: aldus

+gheten: gegeten

+orlof: afscheid

+kint: bemerkt

+te dale: verder

+scale: bekken

+wee: ongemak

+steen: rots

+ze konden de top niet zien

+ru: ruigbehaard

[p. 57]

dat u Zijn bode heeft gebracht,

zou ook aan mij hebben gedacht

en aan mijn voedsel, God de Vader.

496

Nu zult u altogader

in Zijn naam gaan eten

en u zult ook allen weten

dat ik kan vasten zonder spijt.

500

God voedt u toch altijd

op deze dorre rots.

Ook ik krijg mijn gaven Gods:

van vissen, fruit en broden

504

al wat ik heb van node,

't is in mijn schip geborgen.

Wilt u voor mijn ziel zorgen,

bidt dan tot God in 't hemelrijk

508

dat Hij mij toelaat in Zijn rijk.'

Zo bad Sinte Brandaan.

Toen kwam de hemelse bode eraan

en die bracht hem zijn spijs

512

uit Gods heerlijk paradijs.

De heren hadden gegeten

en het boek laat ons weten

dat Brandaan, de heilige man,

516

van die monniken afscheid nam.

En de heilige Brandaan

is toen weer aan boord gegaan.

Er kwam een zuidwestenwind

520

en die dreef hen gezwind

naar het noordoosten weer.+

De zee ging flink tekeer,

ze hadden er moeite mee.

524

Toen vonden ze in de zee

een rots, die was zo hoog

dat hij zich onttrok aan het oog.

En op die puntige klomp steen

528

daar zat een man, alleen,

die ruig was als een beer.

Lucht en zee zag hij. Niets meer.

Het was een kluizenaar.

532

Hoe hij daar kwam en vanwaar,

vroeg hem Sinte Brandaan.

+

[p. 58]

‘Ic bem den moonken onderdaen,’+

Seide hi weder, ‘glieloves mi,+

536

Daer du dese weke waers bi.

Ic hebbe gheseten alleene

Up desen hoeghen steene

Een jaer min dan C jare.

540

God heeft mi tote hare+

Daghelics sine spijse ghegheven.

Bi sinen troeste moetic leven,+

So dat God wel weet

544

+Dat ic sint anders niet ontbeet+

Van dat ic eerst hier quam,+

Ende ic nye zint en vernam+

Levenden meinsche nemmermeere

548

Dan hu, wel lieve heere.'

¶ Doe vraechde hem sente Brandaen

Hoe sijn leven was ghedaen+

Eer hi daer commen ware.

552

Doe sprac die clusenare:

'Ic secht di ghewaerlike,+

Ic was een coninc rike,

Pantifilia hiet mijn lant.

556

In Capidocia, een ander ghenamt,+

Daer nam ic een scone wijf,

Dies lijdet groete pijn mijn lijf,+

Want het was de suster mine.

560

Dies doeghic groete pine.+

Daer bi so haddic sonen twee,+

Dies lijdic menich wee.

Doe dhoudste te sinen scilde quam,+

564

Sijn lijf dat ic hem nam+

Dor minen grammen moet.+

Daer dandre bi eenen scepe stoet,

Nam hem een donder slach sijn lijf.

568

Oec versloughic mijn scone wijf.+

Doe alle die zonden up mi laghen,

Doe vreesdic die Gods plaghen+

Ende ic ghinc haestelike

572

Ende liet al mijn rike,+

Beede vrienden ende maghen,+

Ende ghinc te scepe in dien daghe

Ende wilde mine groete zonden

+onderdoen: ondergeschikt aan

+gheloves mi: neem dat van me aan

+tote hare: tot nu toe

+troeste: hulp

+f.182R,b

+ontbeet: at

+Van dat: sinds

+nye: nooit; vernam: zag

+hoedanig zijn leven was geweest

+ghewaerlike: naar waarheid

+in een ander, genaamd Capidocia

+Dies: daarom

+doeghic: lijd ik

+Daer bi: bij haar

+toen de oudste de wapenen kon dragen

+lijf: leven

+in drift

+versloughic: doodde ik

+plaghen: straffen

+liet: liet achter

+maghen: familie
[p. 59]

Hij antwoord.de: “Neem van mij aan

dat ik bij het klooster hoor,
536
dat u bezocht hebt, kort hiervoor.

Ik heb gezeten heel alleen

op deze hoge steen

een jaar minder dan honderd jaar.
540
Tot nu toe heeft God me daar

elke dag Zijn spijs gegeven.

bij Zijn hulp moet ik leven.

zodat God wel zal weten
544
dat ik niets anders heb gegeten

sinds de dag dat ik hier kwam.

Zo lang is het ook dat ik niets vernam

van levende mensen, nimmermeer,
548
tot u bij mij kwam, heer.”

Toen vroeg Sinte Brandaan

hoe 't hem in zijn leven was vergaan

voor zijn lang verblijf aldaar.
552
Toen sprak de kluizenaar:

“Ik zeg het u heel eerlijk:

ik was een koning en schatrijk.

Eén land van mij was Pantifilia,+

556

een ander Capidocia.

Daar nam ik een mooie vrouw,

er kwam pijn van en berouw:

het was mijn zuster die ik heb bemind.

560

Daarom zit ik hier in weer en wind.

Dat ik twee zoons van haar kreeg,

bracht veel verdriet teweeg.

Zodra de oudste een schild mocht dragen,+

564

heb ik hem doodgeslagen

in vreselijke drift.

De ander stond bij een schip,

een bliksemschicht heeft hem doorboord.

568

Ook heb ik mijn vrouw vermoord.

Toen al die zonden op me lagen

kwam de angst voor Gods straf me plagen.

Haastig ging ik daarom scheep.

572

liet mijn rijk toen in de steek.

en ook mijn vrienden en verwanten,

en ging op reis naar verre landen,

want ik wou mijn grote zonden

+Pamfilië en Cappadocië in Klein-Azië behoorden tot het missiegebied van de apostelen.

+De leeftijd waarop een jongeman geacht werd wapens te kunnen dragen, lag rond de vijftien jaar.

[p. 60]

576

Varen den paeus orconden.+

Doe rees een storem up die zee,

Die mi dede harde wee,

Also ic hu mach vertellen:+

580

Daer bedorven alle mijn ghesellen,+

Maer ic ontclam alleene+

Up desen hoeghen steene

Ende claechde mine mesdaet+

584

Hem die mi ghescepen haet.+

Hier wachte ic zijnre ghenaden

+Van minen groeten mesdaden.

Ic sechdi oec vorware,

588

Ic hore hier openbare+

Elker daghelike

Den sanc van hemelrike.”+

¶ Doe seide sente Brandaen:

592

“Secht mi, lieve heere, saen,

Als hu dat coude ane gheet,+

Hoe mogheddi sonder cleet+

Van couden hier ghewesen?+

596

Van lieden hebbic ghelesen,

Dat waren eenzedelen+

Ende dienden Gode den edelen,+

Die alles ghemacx vergaten,+

600

Niet dan tcr uut si en haten.+

Maer in bosschen ende in velde,

Daer hem elc te sine stelde,+

Of in duwieren of in riede+
604

Behilden hem die goede liede,+

Dat hem tcoude niet mochte deeren.”

“Mach ic die siele gheneeren,”+

Sprac die ruwe clusenare,
608

“So hebbic arde onmare+

Wat noede dat mijn vleesch heeft+

Die wijle dat hier leeft.+

Als ic hier sitte, sonder waen,
612

Ende mi die coude te seere bestaen,+

Slupe ic in eenen hole sciere+

Onder eenen tempel hier,+

Daer verbeide ic dat ghestille.+
616

Ic wane het es Gods wille+

Dat mijn lichame ende mijn beene+

+aan de paus gaan bekendmaken

+mach: kan

+bedorven: kwamen om

+ontclam: ontkwam door te klimmen

+claechde: betreurde luid

+ghescepen: geschapen

+f.182V,a

+openbare: duidelijk

+sanc: gezang

+ane gheet: overvalt

+moghed: kunt u
+ghewesen: het uithouden
+eenzedelen: kluizenaars
+Ende: die
+vergaten: afstand deden van
+tcr uut: planten; haten: aten
+waarheen elk van hen zich ook begaf
+duwieren: hollen; riede: riet
+Behilden hem: hielden zich in leven
+als ik mijn ziel kan redden
+dan maakt het me helemaal niets uit
+noede: behoefte; vleesch: lichaam
+dat: dat het
+bestaen: teisteren
+sciere: snel
+tempel: godshuis (wsch. corrupt)
+daar wacht ik tot het over is
+wane: denk

+beene: botten

[p. 61]

576

in een biecht aan de paus verkonden.

Toen kwam er zware storm op zee,

die sleepte het schip mee,

naar ik u mag vertellen.

580

Toen verdronken al mijn metgezellen,

maar ik klom heel alleen

op deze hoge top van steen

en ging over mijn misdaden klagen

584

bij Hem, die mij had geschapen.

Hier wacht ik op Zijn genade

voor mijn grote misdaden.

Ik zeg u ook voorwaar:

588

Ik hoor hier helder en klaar

dagelijks het zingen

van de hemelingen.”+

Toen zei Sinte Brandaan:

592

“Heer, hoe moet dit gaan:

als u de kou komt deren,

hoe kunt u zonder kleren

in de kou hier overleven?

596

Van mensen heb ik gelezen,

kluizenaars, die God eerden+

en alles wel ontbeerden

en elk gerief vergaten

600

en alleen planten aten.

Maar die hadden nog hutten

die hen konden beschutten

of struikgewas of riet

604

dat hun een schuilplaats liet,

daar was 't wat minder koud.”

“Als ik mijn ziel maar behoud,”

zei de ruige kluizenaar,

608

“dan maak ik mij niet naar

om de nood die mijn lichaam heeft,

zolang het hier op aarde leeft.

Als ik hier zit, gebeurt het wel

612

dat er een kou komt, al te fel,

dan kan ik naar dat rotsblok sluipen

en in een kleine holte kruipen,+

tot het noodweer gaat bedaren.

616

Het is Gods wil, kan ik verklaren,

dat mijn lichaam en gebeente

+Volgens middeleeuwse theologen zingen koren van engelen permanent Gods lof.

+In de vroege Middeleeuwen bestond er onder Ierse kloosterlingen een bijzondere vorm van ascese: men verliet Ierland en koos zee in een klein bootje om in vrijwillige ballingschap de rest van zijn leven te slijten (peregrinatio pro Deo). Sommige monniken trokken naar Brittannië en naar het Continent, maar velen leefden ook als kluizenaars op de onherbergzame eilanden voor de Ierse en Schotse kust.

+Het woord tempel in Cornburg moet wel een corruptie zijn; een godshuis op zo'n kale rots kan men zich moeilijk voorstellen en nog minder voorstelbaar is het dat de kluizenaar [p. 62]

Up desen hoghen steene

Den domsdach moeten verbeiden.+

620

God moete hu gheleiden,+

Ic en spreke jeghen hu nemmeere.

God, onse lieve Heere,

Die gheve hier na eewelike

624

Ons allen zijn hemelrike.”

Sente Brandaen voer van dannen+

Met sinen Gods mannen

Up des zeeves vloede.

628

+Daer worden si arde moede

Vanden winde metten baren

Daer si in moesten varen.

Daer dreven si metten winde

632

Weder int allinde+

An eene vreeselike stat.+

Die bouc die seit ons dat,

Dat hi eere hellen pit verzach+

636

Daermen in riep “o wy, o wach!”

An eenen donckeren berghe.+

Daer waren in zwaren erghe+

Arde vele aermer zielen,

640

Die daer branden ende wielen.+

Dien berch bernet emmermeere.+

Daer es meneghe ziele in zeere.+

Daer en hordi anders niet mee+

644

Dan “o wy” ende “wach” ende “wee”.

Daer hoerdi crijsel tanden.+

Daer sach hi vlieghen die branden+

In die wolken hoeghe up waert.

648

¶ Sente Brandaen sprac ter vaert+

Ten proofst die der hellen plach:+

“Segghe mi, oft wesen mach,+

Wat es die grote onminne+

652

Die ic nu daer hore inne?”

¶ Doe seide een der pijn heeren:+

“Hier zijn vooghde ende onrechte heeren,+

Dat moochdi ghetrauwen,+

656

Ende oec ongherechte vrouwen,+

Loese meyeren ende loese schepenen,+

Die moetent nu hier berekenen.+

+verbeiden: afwachten

+moete: moge

+van dannen: daarvandaan

+f.182V,b

+weer naar afgelegene streken

+stat: plek

+eere hellen pit: een helleput

+An: op

+erghe: leed

+wielen: koken

+emmermeere: altijd

+zeere: pijn

+hordi: hoorde hij

+crijsel tanden: knarsetanden

+branden: gloeiende brokken

+ter vaert: terstond

+proofst: overste; plach: toezicht had over

+oft wesen mach: als het kan

+onminne: rumoer

+pijn heeren: folteraars

+vooghde: bestuurders

+daar kunt u van op aan

+ongherechte: onrechtvaardige

+meyeren: opzieners; schepenen: rechters

+berekenen: boeten

[p. 63]

op dit hoge gesteente+

de oordeelsdag moeten verbeiden.

620

Moge God u nu geleiden,

ik praat met u niet langer meer.

Dat God, Onze Lieve Heer,

na wat men hier ontberen moet

624

ons in Zijn hemelrijk begroet!"

Samen met Sint Brandaan gingen

weer zijn vrome schepelingen

verder met hun grote tocht.

628

Daar werden ze, al zo moe, bezocht

door stormen, met een kracht

ver boven hun macht.

Ze werden afgedreven

632

naar nieuwe eenzaamheden,

naar weer een vreselijke plek.

Want het boek toch zegt

dat hij een helleput zag.

636

Daarin riep men “o wee!” en “ach!”,

't Was op een donkere berg.

Daar leden de zielen zo erg,

waar ze in het vuur dat loeide,

640

kookten en brandden en gloeiden.

De berg brandt immermeer,

daar lijden de zielen zeer,

daar hoorde hij niets dan geklaag

644

van “ach!” en “o wee!” en “achaach!”,+

daar hoorde hij knarsetanden

en zag hij brokstukken branden

dat het in de wolken sloeg.

648

Sinte Brandaan, hij vroeg

aan de opzichter van de hel:

“Zeg mij, heerschap, en vertel,

wat is dat daar allemaal

652

voor een akelig kabaal?”

Een beul kwam hem toen leren:

“Hier zijn corrupte grote heren

en, u kunt me daarin vertrouwen,

656

ook onrechtvaardige vrouwen.

Oneerlijke meiers en schepenen

die komen hier nu afrekenen.

+zich dan onder dat godshuis zou verschuilen, en niet erin. Andere betekenissen van het woord leveren ook geen aanvaardbare lezing. Vandaar dat bij de vertaling is gekozen voor de lezing van Hulthem: Hier onder enen ghespletenen stene.

+In beschrijvingen van de hel is traditioneel sprake van het geween en tandengeknars van gestrafte zondaars (zie bijv. Matteus 8:12).

[p. 64]

Ic sechdi noch meerre wonder:

660

Die wroughers sijn hier onder+

Ende alle die verraderen

Die moeten wi hier vergaderen

In dit diepe afgronde,

664

Die alle met haren monde

Dat alle weghe ontfaen+

Dat van hem quam ghegaen+

Van alre bozer dinghe.+

668

Dits haer loen in waerliker dinghe,+

Om datsi dies ghedochten,+

+Datsi hare heeren brochten+

Datsi om cleene mieden+

672

Mesvoerden die aerme lieden.+

Daer omme so moeten si hier

Bernen in dit heete vier.

Oec sijn hier ander zielen

676

Die in sonden vielen,

In overden, in ghiericheit,+

In alrande boesheit,

Entie met boeser scalchede+

680

Haren evenkerstin mede+

Dicken hebben verordeelt.+

Dies werden si eewelic hier verzeelt,+

Om datsi niet wilden afstaen+

684

No rechte boete ontfaen.”

Doe riepen die aerne zielen:

“Brandaen, heere, wi zwielen+

In wel bittre carijne+

688

In dese groete pijnne.+

Brandaen, wel lieve heere,

Bidt Gode voer ons zeere.”

Die duvel hieten wech varen.+

692

“Ic segghe hu,” sprac hi te waren,

“Ghi en wert niet zjnre hulpen vro;+

Hi en mach hu helpen niet een stro.+

Ghi roupt al jeghen spoet.+

696

Ghi en hadt nye wille no moet+

Om Gods wille te doene,

Dus en hebdi nemmermeer zoene.”+

¶ Een evel stanc hem ane viel.+

+wroughers: verklikkers

+alle weghe: op alle manieren

+wat zij voortbrachten (met hun mond)

+aan alle (mogelijke) kwaad

+in waerliker dinghe: naar waarheid

+ghedochten: bedachten

+f.183R,a

+brochten: ertoe brachten

+mieden: winst

+Mesvoerden: benadeelden

+overden: hovaardigheid

+scalchede: verdorvenheid

+evenkerstin: medechristen

+verordeelt: benadeeld

+Dies: daarom; verzeelt: vastgehouden

+afstaen: ermee ophouden

+zwielen: versmachten

+carijne: smart

+pijne: marteling

+hieten: beval hem

+u krijgt zijn hulp niet

+hij kan u helemaal niet helpen

+al jeghen spoet: geheel tevergeefs

+moet: lust

+zoene: verzoening (met God)

+evel: kwade; ane viel: overviel
[p. 65]

En nog iets waar je van op zult zien:
660
lasteraars zijn hier en bovendien

mensen die verraders waren.

Die moeten wij vergaren

in deze diepe afgrond
664
waar we zondaars met de mond+

pijnigen aan hun tong

omdat daaraan ontsprong

een menigte boze dingen,
668
vandaar deze pijnigingen.+

En dan Wie Uit boze gedachten

hun meester ertoe brachten

om tot hun eigen gering profijt
672
af te zien van liefdadigheid.

Daarom moeten ze hier

branden in dit hete vuur.

Ook zijn hier andere zielen
676
die tot zonde vervielen:

tot hoogmoed en inheligheid,

tot allerlei boosaardigheid,

en die met lagen en listen
680
hun naaste en mede-christen

dikwijls hebben bedrogen.

Nooit zullen ze hier uit mogen,

daar ze hun zonde niet beleden
684

en nimmer boete deden.’

Toen riepen de zielen door elkaar:

‘Brandaan, ons lot is gruwelijk zwaar,

nu duivels ons omringen
688
met helse martelingen.

Brandaan, ach, lieve man,

bid voor ons zoveel u kan!’

De duivel beval hem weg te gaan
692
en riep tot hen: ‘Neem dit van me aan,

dat Brandaan, de heilige man,

u geen bijstand bieden kan.

Vergeefs is 't roepen dat u doet,
696
want nooit kwam het op in uw gemoed

Gods wil te doen tijdens uw leven.

Daarom wordt niets u meer vergeven.’

Een vieze stank vulde de lucht.

+Volgens middeleeuwse theologen krijgen zondaars een straf die past bij de aard van hun zonden.

+“Velen zullen hun losbandigheid navolgen en de weg van de waarheid zal door hun toedoen in diskreiteit raken. In hun hebzucht zullen zij u met verzonnen verhalen geld uit de zak kloppen. Maar hun vonnis is al lang geveld, hun ondergang zal niet op zich laten wachten” (2 Petrus 2: 2,3).

[p. 66]

700

Doe keerdi danen sinen kiel

Ende si quamen an een eylant.

Daer ghinc die zorghe in hant,+

Want arde doncker waest daer.

704

Daer en waest niewers claer,+

Maer die gront der zee was goudijn

Daer dat slijc soude zijn.

Oec waren daer edele steene

708

Om dien kiel al ghemeene.+

Wel menich edel carbonckel,+

Al waest daer arde doncker,

Hadde daer God verborghen.

712

+Daer laghen si in groter zorghen

Drie nachte ende drie daghen,

So datsi niet en saghen

Sonne, mane no sterren licht;

716

Des saghen si twint nicht,+

Maer al donckernessen sonder dach.

Die kiel daer al stille lach.

Doe hiet sente Brandaen+

720

Eene barke wel ghedaen+

Huten kiele trecken.+

Daer in spronghen die recken+

Ende voeren met zinne,+

724

Datsi quamen daer inne.+

¶ Doe voeren si in een eylant+

Daer die Gods wygant+

Liet sinen kyel staen,+

728

Also wij vernomen haen;+

Daer ghinghen si up te hant.+

Ende doe si quamen up dat sant,+

Waren si blijde ende vroe.+

732

Met sente Brandane ghinghen si doe

Neven een water te dale+

Tote eene der scoenster zale+

Die nye kerstin man sach,+

736

Alsic hu mach doen ghewach.+

Die zale was buten ghuldijn.

Dat die stijle souden zijn,+

Dat was al karbonkel.+

740

Daer en was gheen so doncker,

Hi en lichte alse tsonne scijn.

+daar overviel hen de angst

+niewers: nergens; claer: licht

+al ghemeene: overal

+carbonckel: robijn

+f.183R,b

+daarvan zagen ze hoegenaamd niets

+hiet: beval

+een stevige sloep

+uit te zetten

+recken: helden

+met zinne: voorzichtig

+Datsi: zodat zij

+in: naar

+wygant: held

+zijn schip achterliet

+haen: hebben

+up: aan land; te hant: meteen

+sant: strand

+vroe: gelukkig

+verder langs een water

+zale: burcht

+nye: ooit; kerstin man: christen

+naar ik u kan vertellen

+stijle: houtwerk

+dat was een en al robijn

[p. 67]

700

Ze zijn die atmosfeer ontvlucht

en aangekomen bij een eiland.

Ze waren nog niet uit de brand:

de duisternis was daar heel dicht

704

en nergens was een sprankje licht,

maar de zeebodem in dit vreemde rijk

bestond uit goud in plaats van slijk.

Ook lag daar menige edelsteen

708

overal om het schip heen:

stralende karbonkels van grote pracht

had daar in 't duister van de nacht

de Here God verborgen.

712

Daar lagen ze in grote zorgen

drie nachten en drie dagen

zodat ze niets meer zagen

van zon of maan of sterrelicht.

716

De duisternis was potdicht

en er was geen spoor van de dag,

waar het schip doodstil lag.

Toen besloot Sinte Brandaan

720

er met een sloep op uit te gaan.

Die werd uit het schip getrokken

en daarin zijn ze vertrokken

en voorzichtig aan

724

op zoek naar een haven gegaan.

Ze kwamen bij een eiland

waar Gods held en afgezant

met zijn schip niet had kunnen komen,

728

naar wij hebben vernomen.+

Daar gingen ze aan land

en eenmaal op het strand

waren ze vrolijk en blij.

732

Met Sinte Brandaan gingen zij

allen langs een rivier

naar een kasteel, zo fier

als nog nooit een christen zag.

736

Graag maak ik daarvan gewag.

De slotmuur was geheel verguld

en al het houtwerk werd verhuld

door een dikke laag robijnen.

740

De donkerste zelfs kon schijnen

met een licht als van de zon.

+

[p. 68]

Voer die zale spranc een water fijn.+

Daer was so vele goets in,

744

Dat vulprijzen mochte gheen zin.+

Balseme ende tyroop,+

Dies was daer goeden coep.+

Olyve, honich ende zeem,+

748

Dat vloyde daer over een:+

In IIII aderen het vloot.+

Dat dochte hem wonder groot.

Om dien s elven borne scone+

752

Daer was meneghe wonne.+

Daer stonden vele bome scone

+Al omme als eene crone.

Daer stonden menich cedrus

756

Ende menich platanus

Ende furijn ende wijngaerde+

Ende bome van meneghen aerde.

Specien stonden daer so vele,+

760

Dat dar ic hu segghen wele,+

Haddict ghescreven al te male+

Dat daer stont voer die zale,

Het soude eer lijden een jaer+

764

Eer ict ghescreve over waer+

In hoe menegher manieren+

Daer bome stonden ende crude diere+

Ende meneghe wonderlike dinc.

768

Ay, hoe in twifele ghinc+

Alle dier moonken moet!+

Dwesen dochte hem daer so goet+

Datsi noede keerden wedere.+

772

Het schenen scone paeus vederen+

Van der zalen boven dat dac.

Daer was alle dat ghemac+

Dat een keyser hebben soude

776

Ende hi feeste houden woude.+

¶ Den moonken quam in haren zin+

Datsi alle gaen daer in

Om te siene die scone zale.

780

Een der moonken stal daer tien male+

Eenen breydel wel ghedaen.+

Dat sal hi becoepen saen+

Wel zeere sonder twifel.

+spranc: ontsprong

+men zou het nooit genoeg kunnen prijzen

+tyroop: siroop

+dat was daar in overvloed

+zeem: honing

+over een: naast elkaar

+aderen: stromen

+borne: bron

+meneghe wonne: veel heerlijk

+f.183V,a

+furijn: pijnbos

+Specien: soorten

+dat mag ik u wel zeggen

+al te male: allemaal

+lijden: voorbijgaan

+ghescreve: beschreven zou hebben

+in hoe grote verscheidenheid

+diere: kostelijke

+twifele: tweestrijd

+moet: gemoed

+Dwesen: het vertoeven

+noede: met tegenzin

+gemaakt van pauweveren leek

+ghemac: weelde

+Ende: als

+quam in haren zin: bedachten

+tien male: toen

+een mooie teugel

+saen: spoedig

[p. 69]

Voor 't kasteel ontsprong een bron+

en wat daarin was aan te wijzen,

744

was niet genoeg te prijzen.

Balsem, siropen zoet

waren daar in overvloed.

Olijfolie, honing zowaar,

748

vloeiden er naast elkaar:

in vier stromen vloeide het voort,

een wonder, ongehoord.

Er was een wondermooie bron

752

met eromheen een groot gazon

met rondom bomen, wonderschone,

om het schouwspel te bekronen.

Menige ceder zag men er staan

756

en menige plataan,

menige pijnboom en wijngaard

en bomen van velerlei aard.

Daar waren kruiden, zoveel,
760
als ik dat alles mededeel,

als ik alles beschrijven zou

wat er stond voor dat gebouw,

dan was ik over een jaar
764
met beschrijven nog niet klaar,

zoveel kostbare kruiden en bomen

als daar werden waargenomen

en zo menig wonderding.

768
Ach, welk een twijfel beving

de monniken in hun gemoed!

Het verblijf beviel zo goed

dat ze niet graag terug wilden keren.
772

Gemaakt van pauweveren

leek daarboven het prachtige dak.

Daar was al het gemak

dat een keizer zou verlangen
776
om zijn feestgangers te ontvangen.+

De monniken konden het niet weerstaan

om allemaal naar binnen te gaan

en de mooie zaal te bekijken.

780
Een monnik werd dief en ging strijken

met een paardeteugel en bit.

Maar weldra bekoopt hij dit:

dat lijdt geen enkele twijfel!

+Voor de beschrijving van paradijselijke oorden staat traditioneel de beschrijving van het paradijs in Genesis model (Genesis 2: 8-14). De vier paradijsrivieren vindt men in zulke beschrijvingen vaak terug als vier verschillende stromen kostelijk vocht, die uit één bron opwellen.

+

[p. 70]

784

Daer stont bi een duvel

Diet hem riet met liste.

Ic wane hijs niet en wiste

Waer omme dat hine hem boot.+

788

Dies leet hi pijn groot.

Hi riet hem dat hine name,

Want hi hem wel ware betame+

Met te rijdene in zine lande.+

792

Dies leet hi groete scande.

Hi roerdene dat hi waghede.+

Hoe wel dien moonc behaghede

Dat hine claer sach scinen!

796

+Dies waren sine pinen

Ter hellen vele groet,+

Want der duvele conroet+

Pijndene doe hi daer quam+

800

Om datti daer den breidel nam

In die zale metter hant+

Ende baerchen onder zijn ghewant.+

Doe sijt besien hadden wale,
804
Te hant ruumden si die zale+

Ende ghinghen wech te zamen.

Doe si een lettelt bet voert quamen,+

Doe so sach sente Brandaen
808
Al te scone eene borch daer staen+

Die scoenre was dan die zale al

Daer die moonc den breydel stal.

Doe saghen si tien tijden+
812
Al omme verre ende wijde

Dat lant in allen zijden claer.+

Ne gheenen nacht en was daer,

Daer en was no rijm no snee,+
816
Daer en dede hem de wint niet wee,

Van reghene en waest daer niet nat.

Een houd man al daer zat+

Voer die poorte vrome.+
820
Hi was arde scone

Ende wel ghehaert, en had mooi haar

Graeu was hem zijn baert.+

Enter selver borch doren+
824
Ghinghen jonghelinghen dore

+waarom hij hem die aanbod
+want hij zou hem heel goed passen
+Met: om mee
+hij raakte hem aan zodat hij bewoog
+f.183V,b
+vele: zeer
+conroet: schare
+Pijndene: pijnigde hem
+metter hant: eigenhandig
+en hem verstopte onder zijn kleed
+Te hant: snel; ruunden: verlieten
+bet voert: verder
+Al te: zeer
+tien tijden: op dat moment
+claer: helder verlicht
+rijm: rijp; snee: sneeuw
+houd: oud
+vrome: stevige
+Graeu: grijs
+doren: poort
[p. 71]
784
Dicht bij hem stond een duivel
die 't hem inblies met lage list.
Ik denk dat de monnik niet wist
waarom hem de duivel dit bood.
788
Haast bekocht hij 't met de dood.

Hij ried hem de daad te begaan

daar de teugel hem goed zou staan

als hij er thuis mee uit zou rijden.

792

Wat zou de monnik nog lijden!

De duivel beroerde de teugel uitdagend,

daarmee de monnik zozeer behagend,+

die de teugel zo helder zag blinken!

796

Vandaar dat hij erge martelingen

in de hel zou moeten ervaren,

alwaar de duivelse schare

hem pijnigde, toen hij daar kwam,

800

omdat hij het hoofdstel nam

in die mooie zaal, eigenhandig, en hij

het verstopt had onder zijn pij.

Toen ze alles in ogeschouw hadden genomen,

804

zijn ze uit dat kasteel gekomen

en gingen weg, altezamen.

Toen ze wat verder kwamen,

toen zag Sinte Brandaan

808

een bijzonder mooie burcht staan,

mooier nog dan het kasteel met die zaal

waar de monnik de teugel stal.

Ze zagen terzelfder tijd+

812

hoe het landschap wijd en zijd

straalde in heldere pracht.

Daar werd het nooit nacht.

Sneeuw en rijp konden daar niet zijn,
816
daar deed hun de wind geen pijn.

Het was daar van regen niet nat.

Een krachtige oude man zat+

voor de poort terzij.
820

Bijzonder mooi was hij:

hij had mooi lang haar

en een volle grijze baard.

Door de poort heen gingen
824
steeds weer jongelingen,

+Deze verleidingsscene doet denken aan de wijze waarop in Genesis de slang de vrouw verleidt tot het eten van de boom van de kennis van goed en kwaad: 'Toen zag de vrouw dat het goed eten was van die boom, en dat hij een lust was voor het oog, en hoe aantrekkelijk het was er inzicht door te krijgen' (Genesis 3: 6).

+De hoge muur, het licht alom en de afwezigheid van koude, wind en regen zijn traditionele paradijselijke trekjes, ten dele ontleend aan de beschrijving van het nieuwe Jeruzalem in de Openbaring van Johannes (Apokalyps 21 en 22).

+In de Duitse teksten is sprake van twee grijsaards, Henoch en Elia. Van deze beide profeten werd aangenomen dat zij na hun hemelvaart in (of voor de poort van) het aardse paradijs de dag des oordeels afwachten.

[p. 72]

Arde vele ende ghenouch,+

Also vertellet die bouc

Ende seit al openbaren+
828

Dat het inghele waren.

In die poerte stont een jonghelinc

Die maecte eenen wijden rinc+

Met eenen zwerde vierijn.+

832

Dat mochte wel die inghel zijn+

Diemen hiet cherubin,+

Die daer niemen liet commen in,

No stille no openbare,+

836

Dan der inghele scare.

Doe quam sente Michael

+ - Die moet ons gheleeden wel - +

Metten anderen jonghelinghen.

840

Aldaer die moonken ghinghen

Nam hi eenen moonc bi den rocke,+

Bi den aerne ende bi den toppe+

Ende leeddene in die borch dore,+

844

Daer doe die inghel stont vore

Met sinen zwerde vierijn.

‘Hier mochten wi wel te langhe zijn,’

Sprac sente Brandaen doe

848

Tote sinen ghesellen toe,

‘Hier hebben wi ghenomen+

Meer scaden dan vromen.+

God heeft ons wonderlike

852

Ghemindert in sijn rike.+

Onsen moonc moeten wi hier laten,

Weder dat ons mach scaden of baten.+

Dese muere sijn so hoghe,

856

Onser ne gheen canse verhoghen+

No die lanchede verkiesen.+

Hier en willic niet meer verliesen,'

Sprac die heleghe Brandaen,

860

'Ic wille weder te scepe gaen.'

Als ons die bouc maect wijs,+

So was dit deertsche paradijs.+

Doe si te scepe quamen

864

Ende orlof ghenamen+

Van dier doncker zee ende lande,

+in groten getale

+en het zegt heel duidelijk

+die beschreef een wijde cirkel

+zwerde vierijn: vlammen zwaard

+mochte: zou kunnen

+hiet: noemt

+stille: in het verborgene

+f.184R,a

+moet: moge

+rocke: pij

+toppe: kruin

+leeddene: voerde hem

+ghenomen: ondervonden

+vromen: voordeel

+in getal verminderd in Zijn almacht

+Weder: of

+geen van ons kan de bovenkant zien

+verkiesen: met het oog meten

+maect wijs: mededeelt

+deertsche: het aardse

+en afscheid namen

[p. 73]

't was er druk genoeg,

aldus vertelt het boek,

dat ons ook duidelijk weten laat

828

dat het hier om engelen gaat.

In de poort stond een jongeling,+

die maakte een wijde kring

met een zwaard vol vurig licht.

832

Het was die engel wellicht

die als naam heeft Cherubin.

Hij liet daar niemand in,

't zij verborgen of openbaar,

836

dan de engelenschaar.

Daar kwam toen Sint Michiel+

- hij geleide onze ziel -

met de andere jongelingen.

840

Waar de monniken gingen,

greep hij een monnik bij de pij,

arm en hoofd omknelde hij,
en de burchtpoort trok hij hem door.
844
Niemand kon er toen meer door,
daarvoor zorgde Cherubin.

‘We steken ons hier niet verder in,’
zo sprak Sinte Brandaan
848 zijn gezellen aan,
‘want tot nu toe hadden we hier
meer narigheid dan plezier.

God doet ons op wondere wijze
852
met minder mensen reizen,
we moeten onze monnik hier laten,
of ons dat nu mag schaden of baten.

Deze muren zijn zo hoog,+
856
hun hoogte onttrekt zich aan het oog,
en hun lengte overzien we niet.

Meer verliezen wil ik hier niet,’
sprak de heilige Brandaan,
860
‘laten wij naar het schip toe gaan.’

Uit het boek worden we wijs:
dit was het aardse paradijs.

Toen ze aan boord weer kwamen
864
en meteen afscheid namen
van die zeekust die geen licht ontving,

+ 'Hij verjoeg dus de mens uit de tuin, en aan de oostkant van de tuin van Eden plaatste Hij de kerubs en de vlam van het wentelend zwaard, om de weg naar de boom van het leven te bewaken' (Genesis 3: 24). Cherubim nemen in de hiërarchie der engelen (vgl. de aant. bij v.1958) de tweede plaats in, na de seraphim.

+ Uit de bijbel is de aartsengel Michael vooral bekend als degene die de duivel zal verslaan (Apokalyps 12: 7-12), maar in de traditie krijgt deze engel veel meer functies, onder andere die van begeleider van de zielen der gestorvenen.

+

[p. 74]

Een der moonken doe verkande+

Dat die gront goudin was.

868

Ay, hoe blide waren si das!+

Doe ghinghen si hute met spele+

Ende droughens in den scepe vele,+

Elkerlijc in sine hande,+

872

Daer si zint mede in haren lande+

Eerden menich Gods huus.

Mettien so hoerden si een gherusch

Metten windes vlaken+

876

Ende een weder also craken+

Ende een vier also blecken,+

Dat die goede Gods recken+

Ontsaghen des hemels vallen.+

880

+Doe quamen die duvele met allen

Ende heesscheden met rechte+

Den breydel dief die si zochten.

Om dat hi den breydel stal

884

Voerden sine in den afgront al,+

Daer moeste hi in der pinen dooten+

Met anderen sine ghenooten.+

Doene begreep die viant,+

888

Metten breydele hine bant:+

Diefs recht maecte hi hem cont.+

Hi voerdene wers dan een hont:+

Hi sleepten met vleesch ende met been+

892

Over struuc ende over steene

Te zijns heeren aensichte.+

Daer was een groet gheruchte+

Daer hine voerde te zijnre scolen.+

896

Die sint meer hebben verstolen+

Willent al voer niet slaen,+

Maer en sal also niet gaen

En si dat zijns af staen+

900

Ende daer af penitencie ontfaen,+

Anders sullen si moeten quellen+

Metten duvelen in der hellen.

¶ Sente Brandaen hads toren+

904

Dat hi zondelike verloren+

Sinen moonc aldus heeft.

Met tranen hi aldus claghende zeecht:

+verkande: bemerkte

+das: daarom

+toen sprongen ze vrolijk overboord

+droughens: brachten ervan

+Elkerlijc: ieder

+zint: sindsdien

+vlaken: vlagen

+craken: donderen

+blecken: flikkeren

+recken: strijders

+Onsaghen: vreesden

+f.184R,b

+heesscheden: eisten

+sine: zij hem

+dooten: krankzinnig worden (van pijn)

+ghenooten: soortgenoten

+Doene: toen hem; begreep: greep

+hine bant: bond hij hem vast

+hij leerde hem hoe diefstal wordt berecht

+voerdene wers: behandelde hem slechter

+beene: botten

+Te: tot voor

+gheruchte: rumoer

+scolen: bende

+wie sindsdien wel meer gestolen hebben

+voer niet slaen: bagatelliseren

+tenzij ze ermee ophouden

+daer af: daarvoor; penitencie: straf

+quellen: lijden

+hads toren: had er verdriet over

+zondelike: door diens zonde
[p. 75]

merkte een monnik plotseling

dat de bodem van puur goud was.
868

Wat waren ze in hun sas!

Ze zijn overboord gedoken

en beladen met schatten teruggekomen.

Daarmee brachten ze in hun land
872

nadien heel veel goeds tot stand

voor menig klooster en hospitaal.

Meteen hoorden ze een kabaal,+

de stormwind ging leven maken
876

en de donder begon te kraken,

er kwam vuur van alle kanten,

dat de helden en Godsgezanten

de hemel al haast zagen vallen.
880

Toen kwamen de duivels met hun allen

en ze eisten met goed recht

Brandaans diefachtige knecht.

Omdat hij de teugel stal
884
sleurden ze hem naar de hel.

Daar zou hij met veel andere dieven
van de pijn haast zijn verstand verliezen.

Toen de duivel hem had gevonden,
888
werd hij met de teugel vastgebonden
en leerde hoe diefstal wordt berecht:
geen hond behandelt men zó slecht.

De duivel liet zijn botten krakken
892
over stenen, over takken
tot voor de tronie van zijn heer.

Daar was veel gejeremieer
van de verdoemden die daar dolen.
896
Wie sedertdien hebben gestolen,
hoeven werkelijk niet te hopen
dat het met hen wel los zal lopen:

wie aan 't oude leven hangt
900
en geen penitentie ontvangt,
kwellingen zal hij verduren
met de duivels in de helse vuren.

Brandaan had er hartzeer van
904
dat door de zonde van de man
hij deze monnik verloren heeft,

zodat zijn stem van tranen beeft:

+

[p. 76]

‘Waric niet een droghenare,+
908
God en hadde mi niet so zware

Ghegheven dese meswende+

Hier in deser allende.+

Dat God des ghehinghet,+
912
So es mine vaert ghelinghet.+

Ic en sceede henen nemmermeere,+

Mi en doe hebben onse Heere+

Minen moonc wedere.
916
Eer willic hier nedere+

Soucken ons Heeren oemoet,+

Tote mi die duvele doet+

Minen moonc weder zenden
920
Hute der zwaerre allenden.’+

Si weenden vele tranen.

+Gode riepen si ane

Met herten vele zeere,+
924
Dor zijnre moeder eere.+

¶ Doe saghen si een sittijn+

Met II hornen vierijn+

Datso lichte daer inne.+

928

Daer sprac een stemme hute van binnen:

‘Wat wijtstu mi, Brandaen?+

Des en hebbic niet ghedaen.+

Die duvel voerdene te zijnre scolen+

932

Omme dat hi heeft ghestolen.

Waer omme belghestu up mi?+

Onsculdich bem ic jeghen di.

Du wetes wel dat Adaem

936

Om eenen appel dien hi nam

Was in die helle vorwaer

Daer omme VM jaer.+

Also eist huwen moonc vergaen,+

940

Met diefs rechte es hi ghevaen+

Ende es der hellen ghegheven.’+

‘Ne scende, Heere, niet zijn leven!’+

Sprac weder sente Brandaen,

944

‘Heeft mijn moonc hiet mesdaen,+

Dies willicken voert bringhen+

Voor hu in allen ghedinghen.’+

¶ In cruce si hem stretten,+

948

Biddende met tranen si wecten+

+droghenare: bedrieger

+meswende: ramp

+allende: ellende
+als God dit toelaat
+ghelinghet: vertraagd
+sceede henen: ga weg
+Mi en: tenzij mij
+nedere: nederig
+God om genade smeken
+Tote: totdat
+Hute: uit
+f.184V,a
+zeer innig
+omwille van Zijn Moeder
+sittijn: zetel
+vierijn: van vuur
+dat het schitterde daarin
+wijtstu: verwijt jij
+Des: daarvan; niet: niets
+scolen: troep
+belghestu: ben je boos
+VM: vijfduizend
+eist: is het
+Met: volgens
+ghegheven: uitgeleverd
+scende: beneem (hem)
+hiet: iets

+daarvoor wil ik hem voorleiden

+in allen ghedinghen: in elk rechtsgeding

+In cruce: kruisgewijs

+wecten: wekten op (tot genade)
[p. 77]

‘Was ik zelf niet vol bedrog,
908
dan had Onze Heer me toch

bij alles wat ik moest beleven

niet ook nog deze ramp gegeven.

Mijn reis, daar komt geen einde aan,
912
als God dit alles toe blijft staan.

Van hier vertrek ik nu nooit meer

tenzij Onze Lieve Heer

mij mijn monnik terug zal geven.
916
Nederig zal ik blijven smeken

om 't erbarmen van de Heer

tot de duivel eindelijk weer

mij mijn monnik terug zal zenden
920
uit de vreselijke ellende.’

Ze weenden menige traan

en riepen de Here aan,

ze smeekten innig en baden
924
ter wille van Maria om genade.

Er verscheen op dat uur

een troon met twee horens van vuur,

verlicht van binnen uit.

928

Daaruit weerklonk een stemgeluid:

‘Wat verwijt je me, Brandaan?

Ik heb dit niet gedaan:

de duivel voerde hem naar zijn holen

932

omdat hij heeft gestolen.

Waarom ben je kwaad op mij?

Dat ik onschuldig ben, weet jij,

zoals je weet dat Adam

936

om een appel die hij nam

in de hel was, voorwaar,

wel vijfduizend jaar.

Zo is het jouw monnik vergaan,

940

dat hij voor diefstal terecht moest staan

en aan de hel werd uitgeleverd.’

‘Beneem, o Heer, hem niet zijn leven,’

sprak daarop Sinte Brandaan,

944

‘heeft mijn monnik iets misdaan,

ik zou maken dat hij ging

en voor U verscheen in elk geding.’

Ze Wierpen zich neer met gestrekte armen+

948

en smeekten in tranen om erbarmen

+Een gebedshouding waarbij men voorover ligt, met gespreide armen.

[p. 78]

Gode, onsen sceppare.

Ter herten wart hem zware.+

Haer bede wilden si niet begheven,+
952
Altoes si daer an bleven+

Tote die almachteghe God+

Den duvele gaf een ghebod

Dat hi Brandane tsinen ghevoughe+
956
Sinen moonc weder droughe

Toten kiele in der vloeden.+

Onlanghe si daer mede stoeden,+

Hi en ghincker omme loepen.+
960
Den breydel moesti becoepen!+

Dat hi up sulc een ors zat,+

Quam om dat hi Gods vergat,

Daer hi dien breydel tien male+
964
+Hier voren stal in die zale.

¶Der heetter hellen heere+

Torende vele zeere+

Dat hi dien moonc moeste draghen
968
Toten kiele up sine craghen.+

Doe hine brochte up dat boort,+

Doe sprac hi lude, zeere ghestoort:+

‘Weetstu niet,’ sprac hi, ‘Brandaen,
972
Dattu mi leede hebs ghedaen?+

Du en laets mi niet behouden

Dat wi met rechte hebben soudent!

Du mesdoet jeghen ons, dats waer.’+

976

Die moonc dochte hem arde zwaer

Ende den wech arde lanc

Daer hi die letaniere zanc,+

Sittende up sinen hals beene.+

980

Over stoc ende over steene

Daer hi den moenc drouch,

Drouchine ten kiele ende louch+

Ende warpene in de stevene weder.+

984

Onsachte sette hine neder.+

Daer was hem sine verwe van eere+

Verwandelt also seere+

Dat sine cume verkanden.+

988

Pec hadden hem die helsche vianden+

Ghewreven an lijf ende an baert,

Die huut was hem ter vaert+

+hem: hun

+begheven: opgeven

+daer an bleven: hielden vol

+Tote: totdat

+tsinen ghevoughe: naar zijn wens

+Toten kiele: naar het schip

+ze treuzelden niet lang

+of hij ging daarom op weg

+becoepen: boeten

+ors: paard

+Daer: toen; tien male: die keer

+f.184V,b

+heere: meester

+Torende: was woedend

+craghen: nek

+up dat boort: aan boord

+ghestoort: ontstemd

+leede...ghedaen: benadeeld

+mesdoet: doet onrecht

+letaniere: gebeden

+hals beene: nek

+Drouchine: droeg hij hem; louch: lachte

+in de stevene: op de plecht

+hine: hij hem

+verwe van eere: kleur van vroeger

+Verwandelt: veranderd

+dat zij hem nauwelijks herkenden

+vianden: duivels

+ter vaert: tijdens zijn reis

[p. 79]

bij God, die ons heeft gemaakt.

Diep in het hart geraakt.

gingen ze zo lang door

952

met smeken om gehoor

tot de almachtige God

de duivel bevolen had

Brandaan zijn zin te geven

956

door de monnik terug te slepen

naar het schip daar in de zee.

De duivels treuzelden er niet mee:+

een duivel ging met hem galopperen

960

om hem zijn streken af te leren:

dat hij op zo'n paard zat

kwam doordat hij God vergat,

toen hij uit onbedachtzaamheid

964

tot zijn diefstal werd verleid.

De meester van de hete hel,

zijn wrok was uitermate fel:

vloog hij immers niet voor gek

968

met die monnik op zijn nek?

Toen kwam hij met hem aan boord

en sprak luid en zeer verstoord:

‘Weet je niet,’ sprak hij, ‘Brandaan,

972

dat je me kwaad hebt gedaan?’

Want jij hebt me afgenomen

wat ons rechtens toe moet komen,

je doet ons onrecht, dat is waar.’

976

De monnik woog hem heel erg zwaar

en de tocht duurde zo lang

met dat litanieëngezang

van die kwezel op zijn nek,
980
over stenen, door de drek,

tot hij 't schip tenslotte zag.

Hij bracht hem daar, en met een lach

smeet hij hem hardhandig neer
984
op de plecht, en dat deed zeer.

Door alles wat er was gebeurd,

was de monnik zo verkleurd

dat ze hem nauwelijks herkenden:
988
pek hadden de helse benden

gewreven op zijn lijf en baard.

Zijn huid was op de hellevaart

+

[p. 80]

Swart bemasschert ende berompen,+
992
Van stocken ende van tsompen+

Haddi ghehadt meneghen stoot.

Die duvel scree daer hi wech scoot+

Ende vloet van den goeden lieden saen+
996
Ende die goede sente Brandaen

Weende van groeten lieve+

Ende sprac toten breydel dieve:

'Haddi des breydels vermeden

1000

Ende met eere aelteren ghereden,+

So en ware hu crune met huwen baerde

Ende huwen hals niet so aerde+

Swart bepeket no bezinghet.+

1004

Nu hebdi arde zeere ghelinghet +

Up die zee mine vaert.'

+ 'Mi es leet dat hi ye ghesmeet wart,' +

Sprac die bezinghet capelaen.+

1008

louch zeere sente Brandaen.

Doe aldus sente Brandaen

Weder sinen capelaen

Ghewan van der hellen,+

1012

So mach ic hu voert tellen

Dat hi voer langhe wijle

Up die zee ende meneghe mile.

Doe vernam sente Brandaen,+

1016

Die goede, vele saen

Een dier dat hiet Cyrene,

Die slapen doet die ghene

Diet horen zinghen ofte sien.

1020

Van zijnre bliscap moet ghescien+

Ter zee groet ongheweder,+

Doe viel sciere neder+

Sente Brandaen up sine knien
1024
Ende bat Gode dat hi moeste ontvlien+

Dien diere so hi best can.+

In slape wart die stierman.+

Haer selves si al vergaten,
1028
Datsi en wisten waer si saten.+

Elc moonc wel vaste sliep.

Die kiel sonder stierman liep

Tote eenen bernenden berghe dan,+

+zwart bevuild en verschrompeld

+tsompen: knotsen

+scree: schreeuwde

+vloe: vluchtte

+lieve: vreugde

+aelteren: halster

+aerde: zeer

+bezinghet: verschroeid

+ghelinghet: vertraagd

+f.185R,a

+ye: ooit

+beziynchde: verzengde

+Ghewan: (terug)kreeg

+vernam: hoorde

+zijn blijdschap veroorzaakt

+zwaar weer op zee

+sciëre: snel

+moeste ontvlien: mocht ontsnappen

+so hi best can: zo goed mogelijk

+de stuurman viel in slaap

+Datsi: zodat ze

+bernenden: brandende

[p. 81]

vuil geworden en samengetrokken.

992

De blutsen van de knotsen en stokken

bezorgden hem onnoemelijk leed.

De duivel vluchtte met een kreet

bij deze goede lieden vandaan.

996

En de goede Sint Brandaan

weende van vreugde, en hij sprak

tot wie de teugel bij zich stak:

‘Had je die teugel gemeden

1000

en gewoon met een halster gereden,

dan waren je baard en ook je kruin

en je hals nu niet zo bruin

en zwart van pek, en niet verzengd.

1004

Nu heb je mijn reis verlengd

met heel wat dagen en heel wat leed.’

‘Was dat ding maar nooit gesmeed,’

zei de verzengde kapelaan.

1008

Toen schaterde Sinte Brandaan.

Toen aldus Sinte Brandaan

al met al zijns kapelaan

weer bevrijd had uit de hel,
1012
bleef hij, naar ik hier vertel,

vele dagen onder zeil,

verder varend, mijl na mijl.

Toen hoorde Sinte Brandaan

1016

niet ver daarvandaan

een dier, dat heet Sirene,+

dat slapen doet diegene

die 't ziet of zingen hoort.

1020

Als hij met blij gezang bekoort,

krijgt men te kampen met zwaar weer.

Sinte Brandaan viel haastig neer

en op zijn knieën bad hij God

1024

om een wending van het lot

die hem zou sparen voor dit dier.

Vast in slaap lag reeds de stuur,

terwijl zich allen zo vergaten

1028

dat ze niet wisten waar ze zaten.

Er was geen monnik of hij sliep.

Het schip zonder stuurman liep

een brandende berg tegemoet.+

+Sirenen zijn demonische wezens, half vrouw, half vogel, die zich meestal ophouden op een rotsachtig eiland, en die door hun liefelijk gezang voorbijvarenden in slaap brengen, zodat

deze schipbreuk lijden. De sirene wordt beschreven in de antieke mythologie. In Homerus' Odyssee ontsnapt Odysseus aan de sirenen door de oren van zijn mannen met was dicht te stoppen en zichzelf aan de mast te laten binden. In de Physiologus en in het middeleeuwse Bestiarium (zie de aant. bij v. 300) vertegenwoordigt de sirene de zondige verlokkingen van de wereld.

+In de Navigatio komt een vergelijkbare episode
[p. 82]

1032

Daer hute quam loepende een lanc zwart man.

Hi riep toten kiele

Hute zinen groeten ghiele+

So hi luuts mochte+

1036

Ende wecketse arde onsochte.+

Hi hietse tote hem keeren,+

Hi seide, hi soude hem leeren,

Den meester stierman boude,+

1040

Waer hi best henen soude.

Doe hiet sente Brandaen

Sinen kiel wel saen

Toten berghe keeren

1044

Omme dat hi hem soude leeren.+

Maer des duvels cose+

Die was arde boze.

Doe seide des duvels bode:

1048

+ 'Mochte ic wel, dor Gode,+

Dinen kiel, heere Brandaen,

Die soude eene quade vaert angaen.+

Du soudes ontghelden metter spoet+

1052

Dattu ons so leede doet.+

In can jeghen hu niet ghehebben.+

God en wille hu niet ontsegghen:+

So wat dat dijn wille es+

1056

- Want dine bede so moghende es -+

Du souts dat wel ghenieten.+

Lietstu di dat verdrieten+

Dat hu mijn vemoy niet ware lief!+

1060

Du naems mi den breydel dief,

Die achter di sit al daer:

Hi zweet van anxte, dat es waer,

Ende van zorghen die hi heeft ontfaen.’

1064

Doe sprac sente Brandaen:

‘Dat es sine boete,

Dat hi hem wasschen moete,+

Mi ne dinct niet so goet.+

1068

Hier es so scone eene vloet

Dat hi hem wel ghewasschen mach.’+

Die moonc scamelike lach.+

Met vele groter zorghen

1072

So haddi hem gheborghen

Onder eene scip banc.

+ghiele: muil

+zo luid. als hij kon

+wecketse: wekte ze; onsochte: ruw

+hietse: beval hun

+boude: dapper

+Omme dat: opdat

+cose: vleitaal

+f.185R,b

+Mochte ic wel: kreeg ik de kans

+angaen: beginnen

+soudes: zou het

+dat je ons zo plaagt

+ghehebben: standhouden

+niet ontsegghen: niets weigeren

+So wat dat: wat ook maar

+moghende: machtig

+ghenieten: gedaan krijgen

+speet je dat maar

+dat je het op mijn leed voorzien hebt

+hem: zich

+niet: niets

+mach: kan

+scamelike: beschaamd

[p. 83]

1032

Een kerel, lang en beroet,+

kwam de hoge bergwand uit.

Uit zijn grote strot kwam geluid,

hij riep uit alle macht

1036

en wekte ze zeer onzacht.

Ze moesten zijn kant opvaren,

dan zou hij wel verklaren

aan de dappere meester-stuur

1040

waar ze heen moesten op dit uur.

Toen liet Sinte Brandaan

het schip naar de berg toe gaan

om van die man te vernemen

1048

welke koers ze moesten nemen,

maar het duivelse verhaal

was list en leugentaal.

Toen zei die duivelse bode:

1048

‘Vermocht ik het, bij Gode,

je schip, o heer Brandaan,

zou een kwade reis aangaan.

Al gauw zou je weten, en goed,

1052

welk onrecht je ons doet.

Ja, je mindere ben ik, man,

omdat God je niets weigeren kan:

wat je wilt en om welke reden

1056

- zo machtig zijn je gebeden -

dat mag je steeds genieten.

Het zou je toch moeten verdrieten.

Was mijn leed je maar niet zo lief.

1060

Je ontnam me de teugeldief,

die nu achter je zit. Ja, daar:

hij zweet van angst, echt waar,
en van al wat hij heeft doorstaan.'
1064
Toen zei Sinte Brandaan:

'Ik weet voor hem wel een boete:
hij zou zich eens wassen moeten,

niets zou toch beter zijn.
1068
Het water is hier heel rein,

als hij eens ging baden in zee?'

De monnik, vol schaamte, hij zat ermee:

diep en diep in de zorgen
1072
had de man zich verborgen

onder een scheepsbank.

+voor, die door de Engelse geograaf Tim Severin in verband is gebracht met vulkanische activiteit op of bij IJsland. Volgens Severin berust de Navigatio niet uitsluitend op fantasie, maar bevat het verhaal ook de neerslag van ervaringen, opgedaan bij de zeereizen van vroeg-middeleeuwse Ierse monniken. Om dit aannemelijk te maken bouwde Severin een curach zoals in de Latijnse tekst wordt beschreven en voer daarmee in de jaren 1976-'77 van Ierland via IJsland naar Newfoundland.

[p. 84]

Die tijt doch te hem arde lanc.

Die duvel louch zeere omme das,
1076
Dat hi so zeere vervaert was.+

Doe hi sijn spot hadde ghedreven,

Bat hi hem dat hi hem wilde gheven

Weder sinen capelaen.
1080
Hi soudene arde scone dwaen;+

Hi roke up hem te zeere+

Doe seide die milde heere,

Die goede sente Brandaen:
1084
'n gheve hu niet den capelaen!+

Mi dincke dine cozen+

Onnutte ende ghebozen.+

Dijns sprekens bem ic zat.'
1088
Den stierman hi doe bat+

Dat hi weder keerde upt meere.

+Doe quam des duvels heere+

Huten berghe ende daden hem wee+
1092
Ende volchden up die zee+

Ende droughen in haer hande

Groete gloyende brande+

Ende groete gloyende schichten,+
1096
Als of si wilden vechten.

Si worpen neder ende scooten

Up die in den kiel vlooten+

Met groten torne moede.+
1100
Maar God onse Heere, die goede

Behoedese jeghen al mesweghen.+

Ic wane van boven die reghen

So dicke nye en viel+
1104
Also daer omtrent den kiel+

Die brandere entie schichte vloghen.

Die moonken met riemers toghen+

Omme saen te sine huter noot;
1108

Dus jaghetse thelsche conroot.+

Si zeylden watsi mochten.+

Die duvele worpen onsochte+

Naden vluchteghen kiel.+
1112

Den heeren saen gheviel+

Datsi bi Gods hulpe waren

Der vreesen al ontvaren.+

+vervaert: bang

+dwaen: wassen

+hij stonk hem te erg

+In: ic en

+ik vind je praatjes

+nuttelos en vals

+bat: verzocht

+f.185V,a

+heere: leger

+daden hem wee: deden hun kwaad

+volchden: volgden hem

+brande: fakkels

+schichten: pijlen

+vlooten: dreven

+zeer toornig

+mesweghen: ondergang

+dicke: dicht

+omtrent: rondom

+de monniken trokken aan de riemen

+conroot: bende

+watsi mochten: zo hard ze konden

+onsochte: met geweld

+vluchteghen: vluchtende

+gheviel: viel ten deel

+geheel aan het gevaar ontsnapt
[p. 85]

De tijd viel hem erg lang.

De duivel schaterde omdat
1076
de monnik het zo te pakken had.

Toen hij de spot met hem had gedreven,

verzocht hij hem terug te geven,

want het was zijn kapelaan.
1080
Hij zou hem eens flink wassen gaan,
want hij verdroeg z'n stank niet meer.

Toen zei de milde heer,

de goede Sint Brandaan:
1084
'Nooit krijg jij de kapelaan.

Al je praatjes, die zijn voos

en schandelijk en nutteloos.

Ik ben je woorden meer dan zat.'
1088
Hij beval de stuurman dat

hij naar volle zee terug zou varen.

Toen kwamen de duivelse scharen
uit de berg om hun-kwaad te doen.

1092

Ze achtervolgden de monniken toen

boven het water, met in hun handen

dingen die gloeiden en brandden

en grote gloeiende schichten,

1096

alsof ze wilden vechten.

Onophoudelijk werd gemikt

op de vluchtenden in het schip,

in vreselijke woede.

1100

Maar Onze Heer, de Goede,

beschermden hen daartegen.

Ik denk dat van boven de regen

nog nooit zo dicht is gevallen

1104

als daar de vurige ballen

en fakkels en pijlen vlogen.

Diep over de riemen gebogen

vluchtten ze, in zware .ellende,

1108

achtervolgd door die helse bende.

Ze zeilden uit alle macht,

nog steeds in het nauw gebracht

door de duivelse scharen.

1112

Toen merkten ze tijdens het varen

dat God te hulp was gekomen:

ze waren 't gevaar ontkomen.

[p. 86]

Brandaen voer voort met trouwen.+

1116

Doe liet hem God bescauwen

Van inghelen vele scaren

Die boven hem quamen ghevaren,

Die voerden meneghe ziele

1120

Boven sinen kiele.

Den lof Gods si daer boven zonghen

Datmen de lucht mochte horen clonghen.+

Dat dede hem God te minnen,+

1124

Dat hi hem liet verkinnen+

Wat die gheeste wouden+

Ende waer si henen soudent.+

Doe sach sente Brandaen

1128

Eenen sconen tempel staen

Met tiene scone choren+

Die nye man conste testoren+

Sonder God, diet vermochte.+

1132

+Die chierheit te segghene en vermochte+

Ne gheen erdsche man.+

Doe screef sente Brandaen+

Alle dwonder. dat hi sach

1136

Daer hi in zinen kiele lach.

¶ Doe Brandaen, die Gods deghen,+

Te rechte hadde al bescreven+

Die twee scone paradise,

1140

Doe waende die goede wise,

Die Gods dienare,

Dat hi al quite ware+

Van des waters aerme scaren+

1144

Ende hi te lande soude varen.

Doe bat die heere goede

Met eenen neerensten moede+

Onsen eeweliken troest,

1148

Diene dicken hadde verloest,

Dat hine saen ghesande+

Weder te sinen lande.

¶ Doe quam een vreeselic wint anschijne+

1152

Die hem verdreef entie zine

Verre danen up die zee.

Daer wart hem arde wee:+

Die storem wart arde groet,

+met trauwen: voorwaar

+clonghen: weerklinken

+te minnen: uit liefde

+verkinnen: weten

+wouden: te beduiden hadden

+en welke hun bestemming was

+choren: koren

+testoren: verwoesten

+Sonder: behalve

+f.185V,b

+chierheit: schoonheid

+geen sterveling

+screef: beschreef

+deghen: held

+Te rechte: nauwkeurig

+quite ware: verlost zou zijn

+van de gevaren van de zee

+neerensten: ernstig

+ghesande: zou zenden

+quam ... anschijne: zette op

+daar kregen ze 't zwaar te verduren
[p. 87]

Brandaan voer voort, voorwaar,+
1116
en God toonde hem daar

vele engelenscharen

die al gauw recht boven hen waren.

Die voerden zielen mee,
1120
hoog boven schip en zee,

terwijl allen Gods lof daar zongen

dat de luchten ervan weerklonken.

God deed dit uit liefde voor Brandaan:
1124
Hij gaf hem daar te verstaan

waarom de geesten op deze wijze

naar een zalige plaats mochten reizen.

Toen zag Sinte Brandaan

1128

een zeer mooie tempel staan

met tien koren, sterk en stralend

en door niemand neer te halen,

alleen God had daartoe de macht.

1132

Zoveel sierlijkheid en pracht,

daar is geen vertellen aan.

Toen beschreef Sinte Brandaan,

nu hij met zijn schip daar lag,

1136

al het wondere dat hij zag.

Toen Brandaan, Gods eigen held,+

alles nauwkeurig op schrift had gesteld,

van de twee schone paradijzen,

1140

toen meende de goede wijze,

de trouwe dienaar Gods,

dat hij nu zou zijn verlost

van de zee met zijn gevaren

1144

en dat hij naar huis kon varen.

Toen bad hij, zo vroom en goed,

met een ernstig gemoed

Onze Heer en Eeuwige Troost

1148

die hem redde uit menige nood,

dat Hij 't niet langer meer liet duren

en hem naar huis zou sturen.

Maar een storm, die vreselijk was,

1152

stak op en joeg hen alras

ver weg over de zee.

Dit bracht groot gevaar met zich mee:

wat brulde de zee in die orkaan,

+Brandaans hemelvisioen vertoont overeenkomst met het visioen van Johannes dat wordt beschreven in Apokalyps 7, waarin Johannes de schare ziet, die niemand tellen kan, begeleid door engelen, en uitgelegd krijgt wat de bestemming is van deze schare.

+De veronderstelling lijkt aannemelijk dat Brandaans beschrijving in elk geval de hemelse tempel betreft, omdat de vermelding van twee paradijzen direct volgt na het hemelvisioen. Met de twee paradijzen moeten dan het aardse en het hemelse paradijs zijn bedoeld. Het kasteel waar de monnik de teugel steelt kan wellicht als een voorburcht van het aardse paradijs worden opgevat.

[p. 88]

1156

Die zee borlende ende scoot+

Mids dat hem so verhief die wint.+

Doe saghen die Gods kind

So vele visschen daer in die zee,

1160

Dat hem die zorghen daden wee.+

Si sagher van so vele manieren+

Ghelijc beesten ende wilde stieren+

So vele onder dat water gaen.

1164

Doe seide sente Brandaen:

'Dit es seker de Lever zee,

Daer ic af wijlen eer+

Las so menich teekijn -+

1168

Dat es dat ghelove mijn.+

Maer ic hebbe groot wonder

Van den gronde hier onder,+

Hoe hise wel ghevoeden moghe+
1172
Dat hem allen ghenouch doghe!+

Maer God onse Heere es so rike+

+Dat hi hem daghelike+

Haer voetsel gheven mach.’
1176
Tote eenen capelaen hi sprac

Dat hi sochte paerkement.

Hine wilde laten twint,+

Die waerheit hi scriven began
1180
Ende hi beval den stierman

Dat hi den kiel hilde stille

Om zijnre hulden wille+

Tote hi die waerheit hadde ghescreven
1184
Van den visschen die daer dreven.+

Die moonken hadden groten vaer+

Van den visschen die waren daer,

Datsi haer scip bederven mochten.+
1188
Brandaen troestese dat hi mochte+

Ende seide: ‘Lieve broeders mijn,

Wilt in Gode betrouwende zijn.

Dor hem sijn wi hute ghevaren,+
1192
Hi sal ons wel bewaren.

Hi heeft alles dinc ghebod+

Ende es die almachteghe God.

Ende sente Marie, die goede,
1196

Die si hier in onser hoede+

Jeghen dat ons evele zij;+

+de zee brulde en liep hoog op

+Mids dat: doordat

+dat hun de angst om het hart sloeg

+manieren: soorten

+beesten: koeien

+waarover ik eertijds

+zoveel gelezen heb

+ghelove: overtuiging

+gronde: bodem

+moghe: kan

+doghe: mag baten

+rike: machtig

+f.186R,a

+hem: hun

+hij wilde geen moment wachten

+hulden: genegenheid

+dreven: zich verdrongen

+vaer: angst

+bederven: tot zinken brengen

+dat hi mochte: wat hij kon

+Dor: omwille van

+Hij gebiedt alles

+moge ons hier behoeden

+evele: kwaad gezind

[p. 89]

1156

en wat een golven kwamen eraan

door die storm met zijn vreselijke vlagen.

En de monniken zagen

zoveel vissen in 't water krioelen,

1160

dat ze zich doodsbang gingen voelen.

Daar waren vissen in de zee

als wilde stieren, als kuddes vee,+

zagen ze die onder water gaan.

1164

Toen zei Sinte Brandaan:

‘Dit moet de Leverzee wel wezen,

waar ik veel over heb gelezen.

We zijn, naar ik haast, zeker weet,

1168

nu bij de plek die aldus heet.

Maar waar ik me over verwonder,

is de bodem hieronder,

dat die zoveel voedsel geeft

1172

dat alles er genoeg aan heeft.+

Maar zo machtig is Onze Heer

dat Hij alles alle dagen weer

voedsel kan geven om te bestaan.’

1176

Hij verzocht een kapelaan

perkament voor hem te zoeken,

want hij wilde alles boeken,

zonder ook maar iets te vergeten.

1180

De stuurman liet hij weten

dat omwille van Gods genade

het schip daar niet weg mocht varen

totdat de waarheid was beschreven

1184

van de vissen die daar verbleven.

De monniken vreesden voorwaar

dat die vele vissen daar

het schip vernielen gingen.

1188

Brandaan troostte zijn schepelingen

en hij zei: 'Lieve broeders mijn,

in God moet uw vertrouwen zijn.

Omwille van Hem zijn we uitgevaren,

1192

Hij zal ons wel bewaren,

alles gaat naar Zijn gebod,

en Hij is de almachtige God.

En ook Maria, de goede,

1196

moge ons hier behoeden

tegen al wat kwaad wil, wat het zij:

+Bij de beschrijving van de grote menigte vissen wordt in de Navigatio het beeld gebruikt van koeien in de wei; de Middelnederlandse vertaling luidt: '... want si lagen daar als cudden der beesten inder weyden'. Koos van Zomeren noteerde uit de mond van een zeilende vriend de volgende uitspraak naar aanleiding van een ontmoeting met een school grienden: 'Die drijven stil aan de oppervlakte en storen zich absoluut niet aan je. Heel geheimzinnig. Net of je door een kudde koeien vaart' (NRC Handelsblad 6-2-93).

+De Leverzee werd al beschreven in de verzen 425-445. De beschrijving daar stemt overeen met de traditie. Dat Brandaan in die zee zo'n menigte vissen zou aantreffen wordt niet bevestigd door deze traditie, die wil dat in de Leverzee geen leven mogelijk is vanwege de extreem lage temperaturen die daar heersen.

[p. 90]

Dies jonne ons Films Dei+

Ende alle dat hemelsche heere+

1200

Helpe ons huut desen meere!+

Amen segphet alle gader

Ende vleeuwet den hemelschen Vader' +

¶ Doe quam hem an een sachte wint.

1204

Doe saghen si waer een Gods kint+

Up die zee voer hem zwevede.+

Het sceen dat onsachte levede.+

Het vlotede up eenen rusch eerden.+

1208

Wat mochte zijns gheweerden+

Als verstoremden der zee vloeden,

Maer dat God zijns nam hoede?+

Van den kiele vloehi doe.+

1212

Sente Brandaen sprac hem toe,

Dat hi van God weghe jeghen hem sprake.+

Die rusch verbeidde met ghemake+

Ende wart gheorsam saen.+

1216

+Ende doe hi bi hem quam, Brandaen,

Toter creatueren hi dus sprac:+

'Doghedi om Gode dit onghemac+

Up dese wilde zee?

1220

Of doghestu dit wee

Dor dijns selves mesdaet?+

So mach dijns werden raet.+

Ic bem een abd ghewyhet+

1224

Ende metter stolen ghevryhet,+

Die ic van Gode hebbe ontfaen,

Dat ic mach in baten staen+

Ende haer pine hem corten mach+

1128

Beede jaer ende dach.+

Hebdi al sulke dinc ghedaen,

Dor God so willic di ontfaen.'+

Doe sprac die eenzedele:+

1232

'Met mi so wart di evele+

Vergouden dijn capelaen+

Dien du verlores, Brandaen,

Vore den sconen paradise.

1236

God heeft mi mine spise

Ende alle mine lijfnare+

Een jaer min dan C jare

+dat vergunne ons de Zoon Gods

+heere: leger

+meere: zee

+vleuwet: smeekt

+Gods kint: monnik

+zwevede: dreef

+het had kennelijk een zwaar leven

+rusch eerden: aardkluit

+wat zou er van hem worden

+Maer dat: tenzij

+vloer: vluchtte

+van God weghe: in Gods naam

+de aardkluit wachtte rustig

+gheorsam: gehoorzaam

+f.186R,b

+creatueren: schepsel

+Doghedi: ondergaat u

+mesdaet: zonde

+dan kan er uitkomst voor je zijn

+ghewyhet: gewijd

+begiftigd met de stola

+opdat ik (zondaars) kan helpen

+corten: verminderen

+te allen tijde

+ontfaen: in genade aannemen

+eenzedele: kluizenaar

+evele: tot je nadeel

+Vergouden: vergoed

+lijfnare: levensonderhoud
[p. 91]

dit vergunne ons Filius Dei!

Heel de hemelse armee+
1200

helpe ons uit deze zee!

Zeg nu 'Amen!' altogader

en bid tot de hemelse Vader.’

Plotseling kwam er een zachte bries+
1204
en ze zagen een monnik in het verschiet,

die over zee kwam aangedreven.

Hij had blijkbaar een hard leven:

op een aardkluit moest hij drijven
1208
en waar kon die man toch blijven

als op zee een storm zou woeden,

tenzij God hem zou behoeden?

Hij vluchtte bij 't schip vandaan,
1212
maar Sint Brandaan sprak hem aan

om uit Gods naam iets te zeggen,

waarop de kluit stil ging liggen

alsof die het had verstaan.

1216
Toen was het Sinte Brandaan

die de man aldus toesprak:

‘Lijdt u om. God dit ongemak

op deze wilde zee?

1220
Of maakt u dit alles mee

om een misdaad, door u begaan?

Dan kan het u beter vergaan:

ik heb de abtswijding ontvangen,
1224

ik kreeg de stola omgehangen.+

Het was God die mij dit gaf,

dat mijn bijstand 's mensen straf

en zijn leed bekorten mag,
1228
altijd weer, jaar en dag.

Als u zoiets hebt gedaan,
neem ik u in genade aan.'

Toen zei de kluizenaar:
1232
'Ach, met mij had je toch maar

een schrale troost voor de kapelaan

die je verloren hebt, Brandaan,

bij het mooie paradijs.
1236
God heeft mij al mijn spijs

en wat ik nodig heb, sinds maar

een jaar minder dan honderd jaar

+De scharen engelen worden vaak voorgesteld als een hemels leger dat in oorlog is met troepen duivels.

+

+De stola kreeg een priester bij zijn wijding overhandigd als ambtsteken.
[p. 92]

Up dese zee ghegheven.
1240
Bi zijnre ghenaden moetic leven

Ende wachten na zine leere.+

Mijnre broeders es noch meere.+

God onse Vader es so goet
1244
Dat sine ghenade ons voedt

Metten hemelschen brode.

Hi halp ons te onser node

Daer dijn moonc weder quam,+
1248
Dien hu die duvel nam

Voer die rikelike zale+

Daer hi stal den breydel so wale.

Si wachten oec haren hende+
1252
Up die hoghe steenwende.+

Die ruwe heere alleene,+

Dien ghi saecht sitten up den steene,

Die halp di ter stede
1256
An Gode met zijnre bede+

Dattu vercreghes dinen capellaen.’+

+¶ Doe seide sente Brandaen:

‘Dore die Gods eere
1260
Nu segghe mi noch meere

Van dien heeren, hoe si leven

Ende hoe si daer verdreven.+

Sij leven so heleghelelike
1264
Ende verdienen Gods rike.’+

¶ Doe sprac die heere goede

Met groeten oemoede:+

‘Een stat was, hiet Vaserijn,

1268

Danen dat wij gheboren zijn.

Die stont in eenen lande

Daermen Gode niet en kande.

Dor des volcs grote zonden

1272

So zant al in afgronden,

Alle dat groete lant.

Ende alle dat boze volc te hant+

Dat nam daer quaden hende.+

1276

Maer up die hoghe steenwende

So heefter God een deel gheset+

Van onsen broeders, dat wet.+

Daer voetse die Gods cracht,

1280

Die mi hare hevet bracht,+

+wachten na: me houden aan

+broeders van mij zijn er nog meer

+Daer: toen

+zale: burcht

+hende: einde

+steenwende: rotswand

+ruwe: ruig behaarde

+met zijn gebed tot God

+dat je je kapelaan terugkreeg

+f.186V,a

+en hoe ze daar terechtkwamen

+Ende: dat zij

+oemoede: ootmoedigheid

+te hant: terstond

+dat kwam daar gruwelijk aan zijn einde

+een deel: een aantal

+dat wet: weet dat

+hare: hierheen

[p. 93]

op deze zee gegeven.

1240

Bij Zijn genade moet ik leven

en mij gedragen naar Zijn leer.

Broeders als ik zijn er nog meer:

God Onze Vader is zo goed

1244

dat Zijn genade ons voedt

met het hemelse brood.

Hij hielp ons in onze nood

toen uw monnik wederkwam

1248

die de duivel u ontnam

omdat hij in die rijke hal

die teugel zo behendig stal.

In 't hoge klooster dat u zag,

1252

wachten mijn broeders op de oordeelsdag.

De ruigbehaarde koning, zeer alleen,

u zag hem zitten op zijn steen,

heeft u geholpen met zijn bede:

1256

aan zijn voorspraak dankt u mede

de terugkeer van uw kapelaan.’

Toen zei Sinte Brandaan:

‘Ach, om Gods eer,
1260
vertel mij nog wat meer

van uw broeders, hoe ze leven,
wat hen daarheen heeft gedreven.

Hun levenswijze is zo vroom
1264
dat Gods rijk hun toe zal komen.’

Toen sprak die heer tot hem,
deemoedig en met zachte stem:

‘Er was een stad, 't was Vaserijn,+
1268
dat is waar wij geboren zijn.

In een land lag deze stad
waar men aan God geen boodschap had,

en leefde in zo grote zonden
1272
dat alles tenslotte is verzonken,

heel dat land zo rijk en groot.

Geen booswicht daar ontkwam de dood,

zo wilde de beschikking Gods,
1276
behalve wie God op die rots

een onderkomen heeft gegeven:

onze broeders, die daar leven.

En daar voedt ze Gods almacht,
1280
die mij hierheen heeft gebracht:

+Waarnaar de naam Vaserijn verwijst, is niet duidelijk. In het handschrift-Van Hulthem ontbreekt op deze plaats een vers; de Duitse versies hebben vormen als Narrasin en Nazareth.

[p. 94]

God onse lieve Heere.

Onse broeders es noch meere

Die ghelijc mi leven

1284

Ende up dese russche zweven+

Boven der zeeves gronden.+

Dat quam van minen zonden,

Dat wi ghesceeden waren;

1288

Dus moetic alleene varen.+

Doe dat lant verdranc

Ende meneghe borch versanc,+

Also Sodoma dede ende Gomorre,

1292

Die groete stercke torre,+

Daer scorede alle die eerde+

Ende alle die groene zweerde+

Van dien erderijke.

1296

Desen rusch houdic vastelike+

Tote minen hutersten hende.+

God moete ons allen zenden+

In hemelrike met eeren.

1300

+Noort waert saltu keeren,

Daer saltu sien groet wonder.?’

Een wint hief daer van onder,+

Diese sonder orlof dede sceeden.+

1304

Elc voer daerne God wilde gheleeden.+

Daer voer die kiel in corter wijle

Over meneghe mile.

Dat quam van eenen bedruussche+
1308

Ende van eens wints gheruussche+

Dat die kyel also verspranc,+

So meneghe dachvaerde lanc.+

Daer wart hi wel gheware
1312

Dat hi den bouc ontgalt dare,+

Dien hi bernede in den viere.

Dat becochte hi wel diere

Daer die kiel so verre spranc,
1316

Meer dan M milen lanc

In groeter ongheweltheit.+

En hadde ghedaen Gods ghenadicheit,+

Hi en hads niet moghen ghenesen.+
1320

Daer voer hi voert, so wi lesen.

+zweven: drijven

+gronden: diepten

+Dus: daarom

+borch: stad; versanc: verzonk

+torre: stad

+scorde: scheurde

+zweerde: begroeide aardkorst

+deze aardkluit houd ik stevig vast

+tot mijn allerlaatste dag

+moete: moge

+f.186V,b

+hief...van onder: stak op

+orlof: afscheid

+daerne: waarheen hem

+bedruussche: orkaan

+wints gheruussche: loeiende storm

+verspranc: voortjoeg

+dachvaerde: dagreis

+ontgalt: boette

+ongheweltheit: machteloosheid

+zonder Gods genade

+ghenesen: overleven

[p. 95]

de kracht van Onze Lieve Heer.

Van onze broeders zijn er meer

die net als ik op zee verblijven

1284

en op een aardkluit moeten drijven

boven de diepe, donkere gronden.

Het kwam alles door mijn zonden,

dat wij zo werden gescheiden

1288

en ik eenzaam voort moet reizen.

Toen dat hele land verdronk

en menige stad verzonk

gelijk Sodom en Gomorre,+

1292

die grote sterke borchten -

scheurde de aardkorst vaneen

en al het groene land verdween,

alle leven ging eruit.

1296

Ik hou me vast aan deze kluit

tot aan mijn uiterste einde.

Moge God dan, met ons zijnde,

ons met het hemelrijk vereren.

1300

U moet noordwaarts keren

en zult bij een groot wonder komen.'

Een felle storm is opgestoken:

zonder vaarwel moesten ze scheiden

1304

en elk moest gaan waar God hem leidde.

Het schip legde in korte wijl

een afstand af van menige mijl.

Het kwam door een orkaan:

1308

een felle storm die tekeer bleef gaan

en het schip met razende gang

voortjoeg, menige dagreis lang.

Daar bezuurde hij het zeer

1312

dat hij het boek die keer

liet verbranden in het vuur.

Dat bekocht hij wel duur,

toen het schip in snelle gang

1316

meer dan duizend mijl lang

stuurloos over de golven vloog.

Zonder de genade van omhoog

had hij het niet kunnen overleven.

1320

Zo voer hij voort, naar wij lezen.

+De ondergang van de zondige steden Sodom en Gomorra en de redding van Lot worden beschreven in Genesis 19.

[p. 96]

¶Doe versach sente Brandaen+

Eenen naecten man saen,

Al ru, sittende alleene+

1324

Up eenen heeten steene.

Hi leet wel groete nozen:+

An deen zijde was hi vervrosen+

Dor vleesch ende beene,

1328

Up dander zijde van den steene

Verbrande hi van hitten dan.

Na sine werken hi loen ghewan.+

Voer hem hinc blayende een dwale,+

1332

Die halp hem arde wale,

Die slouch die hitte dane;+

Dies quam hem baten vele ane.+

Beede van hitten ende van couden

1336

Sine pine was menichfoude.+

Des zondaeghs stont hem also,+

Dies was hi arde vro,+

Hem dochte openbare+
1340
Dat hi in werschepen ware.+

¶Des maendaeghs arde vroe

+Quam hem groete pijn toe:+

Doe voerdene in der hellen
1344
Die duvele met sinen ghesellen.

Doe si hem so bi quamem+

Datsi sine pine vernamen,+

Begans hem ontfaermen.+
1348
Doe vraeghde Brandaen dien aermen

Van wat volcke dat hi ware.

Doe sprac die sondare:

'Ic bem die aerne Judas.
1352
Om dat ic so onghetrouwe was+

Dat ic vercochte sonder noot+

Die mi ghesciep ende gheboot,+

Dat hebbic zwaer ontgouden.+
1356
Doet mi berauwen soude,+

Doe quam die leede duvel+

Ende gaf mi eenen twifel

Ende riet dat ic mi hinc+
1360
Ende ne gheene boete ontfin.

Aldus nam ic die doot,+

Dies moetic lijden desen noot.+

+versach: kreeg in het oog

+Al ru: helemaal behaard
+nozen: pijn
+vervrosen: bevroren
+ghewan: kreeg
+blayende: wapperend; dwale: doek
+slouch...dane: weerde af
+daar had hij veel voordeel van
+pine: kwelling
+stont hem: was het met hem gesteld
+vro: verheugd
+het leek hem waarachtig
+of hij aan een feestmaal deelnam
+f.187R,a
+werd hij zwaar gestraft
+bi: nabij
+vernamen: zagen
+kregen zij medelijden
+onghetrauwe: trouweloos
+noot: noodzaak
+gheboot: in het leven riep
+ontgouden: ontgouden
+Doet: toen het
+leede: boze
+hinc: verhing
+nam: koos

+noot: kwelling
[p. 97]

Toen zag Sinte Brandaan+

in de verte een naakte man.

Totaal behaard zat die alleen
1324
op een gloeiend hete steen.

Grote kwelling moest hij lijden:

vrieskou kwam aan de ene zijde

door zijn vlees en botten heen,
1328
aan de andere kant liet de steen

hem de vuurgloed pijnlijk merken,

en zo kreeg hij loon naar werken.

Vlak voor hem wapperde een doek
1332
die nog heel wat voor hem kon doen.

Die sloeg de hitte daarvandaan

die hij altijd moest doorstaan,

net als de kou aan de andere zijde,
1336
in zijn menigvuldig lijden.

't Was 's zondags dat hij dit verdroeg,

hij was daarmee nog blij genoeg,

't was hem of hij vrijaf had,
1340
of dat hij aan een feestmaal zat.

Maar heel vroeg elke maandagmorgen

raakte hij diep in de zorgen,

want de duivel en zijn gezellen
1344

voerden hem dan weer ter helle.

Toen de monniken zo dicht bij hem kwamen

dat ze zijn straf goed zagen,

kregen ze erg met hem te doen.

1348

Brandaan vroeg de arme man toen,

van wie hij kwam en van waar.

Toen sprak de zondaar:

'Ik ben de arme Judas.+

1352

Dat ik zo trouweloos was

dat ik uit eigen wil verkocht

wie mij schiep en het leven schonk,

dat heeft mijn bestaan verwoest.

1356

Toen het mij berouwen moest,

toen kwam de lepe duivel

en in mij zaaide hij twijfel,

ried me aan me te verhangen

1360

in plaats van boete te ontvangen.

Aldus heb ik voor de dood gekozen

en moet deze kwellingen nu gedogen.

+

+Het verraad van Judas wordt in de evangeliën beschreven (Matteus 26 en 27, Marcus 14, Lukas 22 en Johannes 12, 13 en 18). Voor een loon van dertig zilverlingen heeft Judas Jezus

verraden. Met de bende gewapende lieden, gestuurd door de hogepriesters, sprak Judas af dat ze degene die hij zou kussen, moesten grijpen. En zo geschiedde. Volgens een eeuwenoude traditie gold Judas als iemand die medelijden verdiende, omdat hij in de strikken van de duivel geraakt was; vandaar dat hij 'de arme Judas' wordt genoemd.

[p. 98]

Haddic ghenade begheert met rauwen +
1364

- God es also ghetrauwe -

Het ware mi wel vergaen:

God hadde mi ontfaen+

Also hi den jode ontfinc,
1368

Die hem, daer hi an tcruce hinc,

Metten speere stac therte ontwee.+

Noch dede God ghenaden mee:+

Hi ontfinc den scaker dan+
1372

Om dat hi berauwen ghewan+

Daer hi an den cruce hinc+

Entie bitter doot ontfinc.

Also hadde hi mi ontfaen,
1376
Waers mi berauwen, saen.+

Mijns en wert nemmermeer raet.+

Maer mi dinct dat mi nu wel staet,

Maer over morghin vele vroe+
1380
Sal mi den noot gaen toe.+

Dan werdet mi al benomen+

Tgoet daer ic nu in bem comen.+

Dor des zondaeghs heere+
1384
+Hebbic dese remedye, heere.+

Stont mi dus tallen daghen,+

So en soudic niet claghen.

Nochtan en hebbict borgoet,+

1388

Maer dat mi vele wers doet+

Die grondeloze helle,

Daer ic altoes in quelle+

Ende eeweliken in walle.+

1392

Die duvele met haren ghescalle+

Doen mi wel meneghen noot.+

O wy, heere, waric doot,

Of mochtic versterven,

1396

So en soudic niet bederven+

In dus meneghen aerbeit+

Die ic lij de in ewicheit

Van rauwen ende van leede.+

1400

Dese noode alle beede

Van couden ende van hitten

Daer ic hier in moet sitten,

En houdic voer gheen verdriet.+

1404

Ter hellen hebbic licht niet,

+rauwen: berouw

+ontfaen: in genade aangenomen

+stac...ontwee: doorstak

+mee: meer

+scaker: rover

+ghewan: kreeg

+Daer: toen

+saen: terstond

+voor mij is er nooit meer uitkomst

+vele vroe: zeer vroeg

+gaen toe: overkomen

+werdet: wordt het

+het goede dat me nu ten deel valt

+ter ere van de zondag

+f.187R,b

+remedye: verlichting

+had ik het altijd zo

+borgoet: erg goed

+maar veel meer kwelt mij

+quelle: gekweld word

+walle: kook

+ghescalle: geschreeuw

+noot: ellende

+bederven: ten onder gaan

+aerbeit: pijn

+van bittere smart en verdriet

+beschouw ik niet als kweeling

[p. 99]

Had ik genade begeerd, vol berouw,
1364

God is immers zo getrouw,

dan was het me goed vergaan:

God had met mij gedaan.

als met de jood, die Hij ontving,+
1368
die Hem, toen Hij aan 't kruishout hing,
in Zijn hart stak met een speer.

Nog meer genade schonk de Heer:

ook de rover werd verschoond,+
1372
want die had berouw getoond
toen hij aan het kruishout hing
en de bittere dood ontving.

Zo was het ook mij terstond gebeurd
1376
als ik mijn zonde had betreurd.

Voor mij zal er nooit uitkomst dagen.

Nu kan ik alles nog wel verdragen,
tot overmorgen bij dageraad
1380
het martelen weer beginnen gaat.

Al het goeds dat men mij gaf,
pakt men mij dan weer af.

Want, heer, 't is om de zondag+
1384
dat ik deze verlichting genieten mag.

Was het zo op alle dagen,
dan zou ik me niet beklagen.

'k Heb het wel niet bijzonder goed,
1388
maar wat veel meer pijn doet,

dat is de grondeloze hel:

het voortdurende gekwel

en het branden, eeuwig door,
1392
het krijsen van het duivelenkoor,

dat maakt mijn ellende groot.

Ach, o heer, was ik maar dood,
of als ik nog maar dood kon gaan,
1396
dan zou ik niet ten onder gaan

in zoveel smart en spijt,

in deze eeuwigheid

van bitter lijden en berouw.
1400
Daarom zijn deze kou

zowel als deze hitte

terwijl ik hier moet zitten

zo vreselijk nog niet.
1404
In de hel komt het daglicht niet,

+Hoe een soldaat Jezus, als Hij aan het kruis hangt, met een lans doorsteekt, wordt beschreven in Johannes 19: 32-34.

+Een van de twee misdadigers die tegelijk met Jezus gekruisigd zijn, hoont Jezus, maar de ander wijst hem terecht en vraagt Jezus aan hem te denken als Hij in Zijn koninkrijk gekomen zal zijn. Jezus antwoordt: 'Voorwaar, Ik zeg u: Vandaag nog zult gij met Mij zijn in het paradijs' (Lukas 23: 39-43).

+Volgens sommige theologen was een tijdelijke verlichting van de hellestraf mogelijk; gebeden van de levenden zouden tot die tijdelijke verlichting kunnen bijdragen.
[p. 100]

Daer eist doncker emmermeere,

Daer es dat eewelike zeer.+

Ter quader tijt wert hi gheboren
1408
Die daer toe wert vercoren.+

Een hitte quelt mi daer,

Eer ghi ghetastet wel een haer,+

Daer smolte wel een berch stalijn+
1412

Diene worpe daer in.+

Mochte ic hier langhe wesen,+

Mi dochte ic ware ghesenen.+

Mi doen mee wee die zorghe+
1416

Jeghen den over morghe+

Dan die pijn die ic hier moet ontfaen.'

Doe sprac sente Brandaen:

'Of yemen over di bade,+
1420

Soude hu God doen eeneghe ghenade?'

'Neen hi,' sprac Judaes, die aerme,

'Want ic up Gode hadde gheen ontfaermen.+

Alle hulpe hebbic verloren.
1424

Maer dit dwaelkin hier voren,+

Voer mi hanghende namelike,

+Dat maect mi seere rike rike: gelukkig

Ende helpt mi wel zeere.
1428

Nochtan so stal ict onsen Heere

Doe ie met hem ghinc

- Het weert mi groete dinc+

Van desen heeten viere -
1432

Maer mi berauwes weder sciene.+

Doe gaf ict dor Gode+

Eenen zinen crancken bode,+

Die oyt sint sine bede+
1436
Voer mi te Gode dede;

Nu helpet mi zeere hier+

Jeghen dit sterke vier.

Al en mach het also vele niet sijn+
1440
Als oft met rechte mijn hadde ghezijn,+

Nochtan helpet mi, heere,

Harde vele meere

Jeghen desen heeten brant,
1444
Om dat ict selve gaf metter hant,+

Dan mi nu holpe alle die have,+

Al waert dat mense over mi gave,+

+zeer: leed

+vercoren: bestemd

+voor u de minste beweging maakt

+smolte: zou gesmolten zijn

+als men die daarin zou werpen

+langhe: langer

+ghenesen: gered

+mee: meer

+Jeghen: voor

+Of: als; over: voor

+up: jegens

+dwaelkin: doekje

+f.187V,a

+het beschermt me heel goed

+maar al snel berouwde het me weer

+dor Gode: om Godswil

+bode: dienaar

+oyt sint: sindsdien steeds

+helpet: helpt het

+mach: kan

+met rechte: echt

+metter hant: met eigen hand

+have: bezit

+al zou men dat voor mij geven
[p. 101]

daar moet het altijd donker zijn,

daar is eeuwig, eeuwig pijn.

Op een boos uur zijn zij geboren
1408
die bij de verdoemden horen.

Zo'n hitte moet ik daar edogen,

eer je knipperde met je ogen

was daarin een berg van staal
1412
weggesmolten. Helemaal.

Mocht ik hier blijven, nog enige tijd,

dan voelde ik me al bevrijd.

Meer pijn doen mij de zorgen
1416
voor de dag van overmorgen,

dan wat ik hier moet ondergaan.'

Toen sprak Sinte Brandaan:

‘Als iemand voor u bad,
1420
denkt u dat God genade had?’

‘Nee,’ zei Judas, de arme,

‘want ik had met God geen erbarmen.

Kans op hulp, die is er niet.
1424
Maar het doekje dat u vóór mij ziet,

dat daar wappert in de wind,

daar ben ik zo blij mee als een kind,

want het helpt me zeer.
1428
Toch ontstal ik 't Onze Heer,

toen ik Zijn volgeling nog was.

Nu komt het me goed van pas

bij dit vuur, zo gloeiend heet.
1432
Omdat de diefstal me al gauw speet,

gaf ik toen het doekje maar

aan een arme Godsdienaar,

die sindsdien om deze reden
1436
steeds maar voor me heeft gebeden.

Het doekje helpt me op dit uur

tegen dit verzengende vuur.

Al komt er niet zoveel goeds uit voort
1440
als wanneer het mij had toebehoord,

toch helpt het mij, o heer,

zonder twijfel heel wat meer

tegen deze hete. brand,
1444
omdat ik het gaf met eigen hand,

dan wat de mensen die nu leven

aan offers voor me zouden geven,
[p. 102]

Die nu in die weerelt es.
1448
Dies moghedi sijn ghewes.+

So wel helpt dat goet+

Dat die meinsche selve doet

Ende dat hi selve gheeft,+
1452
Al die wijle dat hi leeft.+

Want achter weldade+

Commen dicwile spade+

Ende datmen naer dleven doet,+
1456
Dat heeft aermen spoet+

Te helpene die selve niet en gheeft

Dor Gode, die wijle dat hi leeft.’

Doe Judas dit hadde gheseit,
1460
Began hi driven groten aerbeit.+

Des maendaeghs metten daghe+

Maecte Judaes grote claghe

Ende jammerlikén rauwe groot,
1464
Dat dbloet van sinen hoghen scoot.+

Hem naecte groet onghemac.+

Seere weendi ende sprac:

‘O wy, onsalich ende arem man,

1468

+Dat ic ye eerdsch lijf ghewan!+

Daer ic nu varen moete,

Dies en wert nemmermeer boete,+

Want bi verdienten hebbict ontfaen.'

1472

Doe hiet sente Brandaen+

Sijn helichdom bringhen voort+

Ende settet up des kiels boort,

Alse die duvele quamen+

1476

Ende dat helichdom vernamen,+

Dat hise soude vervaren.+

Hi sach an sine ghebaren+

Ende heeit wel vernomen+

1480

Datsi saen sullen comen.

¶Doe quamen die duvele met eenen heere.+

Hem dochte lucht ende meere,

Dat al was bernende vierijn.

1484

'Hier soudic ghevaren zijn!'

Sprac die bezijnghede capelaen,+

Die met zorghen was bevaen.+

Si vloghen boven den kiele.

1488

Hem scoot huut haren ghiele+

+ghewes: zeker

+dat goet: het goede

+Ende dat: en dat wat

+die wijle: zolang

+want weldaden achteraf

+spade: te laat

+naer: na

+dat baat weinig

+begon hij luid te weeklagen

+metten daghe: bij dageraad

+van: uit

+hem stond groot leed te wachten

+f.187V,b

+ye: ooit; ghewan: kreeg

+daarvan word ik nooit meer verlost

+hiet: beval

+helichdom: relikwiën

+Alse: zodat wanneer

+vernamen: zouden zien

+vervaren: bang zou maken

+sine ghebaren: zijn (Judas') houding

+vernomen: gemerkt

+heere: leger

+beziynghede: verschroeide

+die door vrees bevangen was

+ghiele: muilen

[p. 103]

al was het al het aardse bezit.

1448

Dit is zo waar als ik hier zit.

Zo zeer helpt het goed

dat de mens zelf nog doet,

en wat hij uit zichzelf geeft,

1452

zolang hij leeft.

Wat men daarna doet in zijn naam,

daar heeft hij vaak maar weinig aan.

Wat men na iemands leven doet,

1456

daarmee lukt het vaak niet goed

om hen te helpen, die niet geven,

om Gods wil, als ze nog leven.'

Judas sprak daarna niet meer,

1460

maar jammerde en weende zeer.

De maandag kwam. Bij de dageraad

wist hij zich in zijn smart geen raad,

ja, zijn ellende was zo groot,

1464

dat het bloed hem uit de ogen schoot.

Grote kwelling wachtte hem,

huilend zei hij, met doffe stem:

'Wee mij, onzalige, die 't berouwt

1468

dat hij ooit het levenslicht heeft aanschouwd...

De toekomst die mij is bereid,

die scheldt niemand me meer kwijt,

want ik heb het ernaar gemaakt.'

1472

Toen liet Sinte Brandaan

zijn relieken ophalen+

en op het dek uitstallen

dat als de duivels kwamen

1476

en de relieken daar zagen,

dit hen wel af zou schrikken.

Hij zag aan Judas' blikken

en angstige gebaren

1480

dat ze in aantocht waren.

Het duivelsleger, met groot gerucht,

maakte dat de zee en de lucht

hevig in brand leken te staan.

1484

'Daarheen zou ik zijn gegaan,'

zei de verzengde teugeldief,

die het van angst zowat bestierf.

Ze vlogen vlak over het dek

1488

en daar spoten uit hun bek

+Relikwieën, waarin men de bovennatuurlijke vermogens van een heilige in geconcentreerde vorm aanwezig achtte, werden onder meer aangewend als een afweermiddel tegen de duivel.

[p. 104]

Pec ende vlamme onghiere+

Mefsulfer achteghen viere+

Dat gloyde ende wiel.+

1492

Daert up die zee viel

Berrende twater alse stroe.

Judase wilden si alsoe

Voeren in der hellen,

1496

Daer sine souden quellen.

Den vianden gheboet sente Brandaen+

Datsi een wijle souden staen+

Ende Judaes souden vermijden.+

1500

Gode bat hi in dien tijden

Dat dien nacht moeste ghenesen+

Judaes ende quijte wesen+

Van dien helschen zeere.+

1504

Dies bat hi onsen Heere.+

Weenende hi so langhe bat

Dat hem God consenteerde dat.+

Die duvele doe luude screyden,

1508

Sij borlenden ende si neyden+

Dat si sonder hem moesten varen.

+Met vele groeten scaren

Keerden si weder ter hellen.

1512

Doe dreeghden sine te quellen+

Vele meer dan si souden

Of sine hadden moghen behouden.+

Dat dreeghen dede hem wee

1516

Daer hi vlotede up die zee.+

Die duvele quamen weder doe

Des orghins vele vroe

Te Judaes onghevalle.+

1520

Crauwels brochten si alle,+

Die gloyden ende sneden.+

Onlanghe dat zijns vermeden,+

Maer in hem dat sise sloughen.+

1524

Onscone dat sine droughen+

Met alle metten steene.+

Si quelden sine beene.+

Doe sine up ghenamen

1528

Ende een lettel danen quamen,+

Spraken si leelike toe+

Sente Brandane doe:

+onghiere: huiveringwekkend

+sulfer achteghen: zwavelachtig

+wiel: kookte

+vianden: duivels

+staen: wachten

+vermijden: sparen

+moeste: mocht; ghenesen: gered

+quijte: verlost

+zeere: pijn

+Dies: daarom

+consenteerde: toestond

+zij brulden en zij hinnikten

+f.188R,a

+dreeghden: dreigden; sine: zij hem

+Of sine: als zij hem

+vlotede: dreef

+tot onheil van Judas

+Crauwels: haken

+smeden: vlijmscherp waren

+onverwijld

+sloegen ze die in hem

+Onscone: schandelijk

+met rots en al

+beene: botten

+danen: daarvandaan

+leelike: honend

[p. 105]

pek en vlammen, zo onguur,

en een zwavelachtig vuur,

dat kookte en vonken braakte.

1492

Waar het de zee maar raakte,

brandde het water als stro.

Judas wilden ze zo

meevoeren ter helle

1496

om hem daar te kwellen.

Brandaan gebod de duivelse schare

Judas nog een tijdje te sparen,

hem nog even niets te doen.

1500

De Here God bad hij toen

dat Judas nog één nacht lang

verschoond bleef van de droeve gang

naar de hel met al zijn zeer,

1504
dat bad hij Onze Heer.

Wenend hield hij zo lang aan
dat God het hem heeft toegestaan.

De duivels schreeuwden overluid,
1508
ze bliezen en hinnikten het uit
omdat ze hun prooi kwijt waren.

In geweldig grote scharen.
keerden ze terug naar de hel.
1512
Maar ze dreigden nog wel
dat ze hem erger kwellen zouden
dan als ze hem hadden mogen behouden.

En Brandaan, op volle zee,
1516
had het daar heel moeilijk mee.
Ze kwamen de volgende morgen vroeg
terug met duivels genoeg
om Judas overstuur te maken.

1520
Allen hadden ze haken,
gloeiend, en met punten die sneden,
waar ze hem veel pijn mee deden

toen ze die in hem sloegen
1524
terwijl ze hem. wegdroegen,
tot zijn schande, met steen en al,
en zijn botten kneusden, overal.

Toen ze hem hadden opgenomen
1528
en een eindweegs waren gekomen,

namen ze vol leedvermaak

met hun gekrijs op Brandaan wraak:
[p. 106]

‘Daer omme sullen wlne pinen meer+
1532
Dan hi was ghepijnt eer.’

Doe seide sente Brandaen:

‘Het sal anders vergaen.

Niet te meer en sal ghepijnt sijn hi+
1536
Om dat hi te nacht was bi mi.

Al moghedi up mi scelden,+

Hi en saels niet ontghelden.

Hu scelden hebbic onmare.’+
1540
Bi Gode, onsen sceppare

Ende met dieren woorden+

Gheboet hi dien verhoorden+

Datsi hem en daden niet meer
1544
Dan also si te voren eer+

Des ander daghes hadden ghedaen.

Ende also voerden sine wech saen,

Vele zeere screyende
1548
In dier zwaerre allende.

Doe hiet die heere goede+

Up des zeewes vloede

Volghen met sinen kiele
1552
+Na die aerne ziele,

Maer die duvele ontvoerdense saen.+

Doe sach hi voer hem up slaen+

Eenen rooc wel gruwelijc:

1556

Dat was een pijn vreeselijc.+

¶Doe voer die goede sente Brandaen

Metten Gods zeghe bevaen+

Toten oversten hende,+

1560

Onder eene steenwende.+

Daer saghen si alsoe bernende voghele varen+

Huut eenen bernenden berghe te waren

Van menegherande tonghen+

1564

Die hel niet en zonghen+

Dan 'o wy' ende 'wach' ende 'wee'.

Eene grondelose zee+

Slouch daer up die west zijde ane,

1568

So datment hoerde dane

Over meneghe mile.+

Daer na in corter wile

Saghen si huut eenen berghe slaen

+wine: wij hem

+te meer: nog meer

+up mi scelden: tegen mij uitvaren

+om uw dreigementen geef ik niets

+dieren: plechtige

+verhoorden: afvalligen

+also: zoals

+hiet: beval

+f.188R,b

+se: haar (de ziel)

+up slaen: opstijgen

+pijne: straf

+met Gods zegen

+naar het uiterste eind

+steenwende: rotswand

+varen: vliegen

+in vele talen

+hel niét: niets anders

+grondelose: peilloos diepe

+mijlenver

[p. 107]

‘We zullen hem veel erger kwellen
1532
dan eerst, dat kan ik je wèl vertellen!’

Toen zei Sinte Brandaan:

‘Het zal anders gaan.

Niet meer te lijden krijgt hij
1536
vanwege die ene nacht bij mij.

Hoe jullie op mij ook schelden,

hij zal het niet ontgelden.

Ik heb aan u geen boodschap meer,
1540
bij God Onze Schepper en Heer.’

En met woorden van veel gezag

gebood hij toen dat slag

van godvergeten rebellen

1544

Judas niet méér te kwellen

dan ze tevoren hadden gedaan.

En toen zijn ze weggegaan,

met Judas vertrok de bende

1548

en hij jammerde in zijn ellende.

Toen beval de goede Brandaan

de arme ziel achterna te gaan

zo ver ze konden over zee,

1552

maar de duivels voerden hem mee

en gingen er razendsnel vandoor.+

Een rook uit zee, gruwelijk en goor,

kolkte daar toen op Brandaan af:

1556

zo vreselijk was Judas' straf.

Toen voer de goede Sint Brandaan

met Gods zegen daarvandaan

langs het rookgordijn,

1560

naar waar een rots bleek te zijn.

Ze zagen wat brandende vogels leken+

uit de berg zich een uitweg breken,

in veel talen klonk hun geluid,

1564

maar ze brachten niets anders uit

dan 'o wee' en 'ach' en 'wee'.

Een grondeloze zee

sloeg daar tegen de westkust aan,
1568
zodat men die daarvandaan

vele mijlen ver kon horen.

Met dat geluid nog in hun oren

zagen ze hoe van een berg uitschoot

+

+Volgens het middeleeuwse volksgeloof konden de zielen van gestorvenen de gedaante van vogels aannemen. De brandende berg zou een vulkaan kunnen zijn. Tim Severin (vgl. de aantekening bij v. 1031) brengt een vergelijkbare beschrijving in de Navigatio in verband met vulkanische activiteit op en rond IJsland.

[p. 108]

1572

Eene vlamme so ghedaen,+

Daer die gleinstren hute vloghen+

Also groet als een hoven+

Ende colen also groot als maste.

1576

Daer was pijn ende onraste.+

Huut dien selven berghe ran+

Een water, sulc en sach noint man:

Het was zwart ende het wiel.+

1580

Bander zijde daer hute viel+

Een water ende een wint ghereede+

Die also cout waren beede

Dat nye couder dinc ghewart.+
1584

Daer hadden si moylike vaert:

Up deen zijde was hitte menichfout,

Up dander zijde waest so cout

Dat den bomen in dien tijden
1588
Die scorse scoolden van den zijden.+

¶Doe so hiet sente Brandaen

Hem allen ten riemen gaen.

Beede moonken ende scipman,+
1592
Alle vinghen si daer an.+

Daer en wilden si niet letten meer.+

+Daer si waren commen eer

Binnen eenen daghe ghevaren,
1596
Ghekeerden si cume in II jaren.+

Doe dus die kiel ontran+

Entie moede scipman

Van der heetter aermer scaren,+
1600
Doe quamen si saen ghevaren

Up eene der bester eerden+

Die oyt mochte gheweerden.+

Daer sach yemen seldom:+
1604
Daer wiessen up die velden+

Beede coren, vruchten ende wijn+

Ende alle vruchten die moghen zijn,

Sonder ackeren ende graven.+
1608

Daer was lettel noot van haven:+

Visch was daer ghenouch,

Die daer dat water drouch,+

Ende vleesch, wilt ende tam,
1612

Al dat nye herte bequam.+

+so ghedaen: zodanig

+gleinstren: vonken

+hoven: oven

+daar was straf en leed

+ran: stroomde

+wiel: kookte

+Bander zijde: aan de andere kant

+ghereede: werkelijk waar

+ghewart: geschapen werd

+scoolden: loslieten

+scipman: bemanning

+allen gingen zij aan de riemen

+letten: dralen

+f.188V,a

+cume: nauwelijks

+ontran: ontsnapte

+aermer scaren: pijnigingen

+eerden: oorden

+gheweerden: ontstaan

+dat heeft zelden iemand gezien

+wiessen: groeiden

+wijn: wijnstokken

+ackeren: ploegen

+daar was geen gebrek

+drouch: bevatte

+nye: ooit; bequam: behaagde

[p. 109]

1572

een vlam, zo gruwelijk groot

dat er vonken uitvlogen

ter grootte van een oven

en kolen als masten zo groot.

1576

Daar was gemartel en bittere nood.

Uit die berg kwam een water stromen

zoals niemand ooit heeft waargenomen:

pikzwart en draaiend als een wiel.

1580

Van de andere kant nu, viel

een water daaruit, en een wind daarbij

die zo koud waren allebei,

dat niets ooit kouder was op aard.

1584

Daar hadden ze een moeilijke vaart:

aan de ene kant zo heet en benauwd,

aan de andere kant was het zo koud

dat ze zagen hoe het vaak gebeurde

1588

dat de schors van de bomen scheurde.

Toen gelastte Sinte Brandaan

allen aan de riemen te gaan,

monnik zo goed als schepeling:

1592

geen die er niet aan 't roeien ging.

Treuzelen wilde niemand nog.

En van dat oord, waarheen ze toch

binnen één dag gekomen waren,

1596

duurde de terugtocht twee volle jaren.

Toen ze tenslotte, doodvermoeid,

steeds verder weg waren geroeid

van de kwellingen van de hel,

1600

toen bereikten ze al snel

de schitterendste landouwen

die mensen kunnen aanschouwen.

Zoiets zag iemand zelden:

1604

daar groeiden op de velden

zowel koren als vruchten, en wijn

en alle gewassen die er maar zijn,

het land bewerken hoefde daar niet,

1608

waar niets te wensen overliet.

Vis was er genoeg,

die zich door het water sloeg,

en vlees, tam en wild,

1612

en alles wat je maar wilt.
[p. 110]

Dese jeghenode scone+

Was altoes even groene.

Dat es Mul turn Bona Terre+
1616
Ende es gheleghen arde verre

Van alre meinschen conden.+

En hadde God tien stonden

Dat scip daer niet ghesent,
1620
So waert ons bleven ombekent.

Doe daer quam sente Brandaen

Entie hem waren onderdaen,+

Hare moethede ende pijn al
1624
Verghinc hem, groet ende smal,+

Mids der zoetheit menegherande+

Die si ontvinghen in dien lande.+

Alse sente Brandaen entie zine
1628
Waren in desen lande fine,+

Saghen si eenen berch so hoghe,

Sine consten niet verhoghen+

Sine groete hoecheide.
1632
Hem dochte in der waerheide

Dat die wolken daer up zweveden.

Ne gheene dinghen die leveden

Ne quamen daer up, si en vloghen.+
1636
+Maer teenen hanghenden woghe+

Met zorghen si ane vinghen+

Datsi daer up ghinghen.+

Die berch was boven scone

1640

Ende hiet Mons Syone.+

Daer slouch an der zee vloet.+

Nye en was berch so goet.

Daer si dien berch up gaen,

1644

Saghen si an den berch staen+

Eene borch so rikelike,+

Noint en sach meinsche der ghelike.

Daer saghen si vreeselike draken

1648

Ende lindwormen die gapen,+

Ende hem voer tallen stonden+

Dat vier hutten monden.+

Dese wachten die poerten daer.+

1652

Maer metten woerden Gods vorwaer

Beval hem sente Brandaen

Dat sise in lieten gaen+

+jeghenode: streek

+Multum Bona Terre: het Zeer Goede Land

+van wat enig mens bekend is

+Entie: en degenen die

+smal: klein

+Mids: door; zoetheid: lieflijkheid

+ontfinghen: ondervonden

+fine: prachtige

+verhoghen: met het oog meten

+si en: tenzij ze

+f.188V,b

+maar langs een steil pad

+begonnen zij behoedzaam

+naar boven te klimmen

+Mons Syone: de berg Sion

+an: tegen

+an: op

+borch: burcht

+en reuzenslangen met gesperde muilen

+voer: kwam

+huten: uit de

+wachten: bewaakten

+in: binnen

[p. 111]

Deze streek was in elk seizoen

altijd even groen.

Zij heet Multum Bona Terre+

616

en ligt enorm veel verder

dan enig land, ooit door mensen gevonden.

Had God hen daar niet heen gezonden

en het schip daarheen gedreven,

1620

't was ons onbekend gebleven.

Toen de reizigers met Brandaan

daar aan land waren gegaan,

toen verging groot en klein

1624

alle moeheid, alle pijn

door al wat zij van alle kant

aan zoetheid smaakten in dat land.

Toen Brandaan en zijn schepelingen

1628

dit wonderschone land ingingen,

zagen ze een berg, zo hoog,

dat hem nooit een menselijk oog

tot het eind toe kon bekijken.

1632

En daar moest het hun wel lijken

dat de wolken daarop zweefden,

en geen schepsel dat ooit leefde,

kwam zonder vleugels bij de top.

1636

Behoedzaam, een heel steil pad op,

was het dat ze hun tocht aanvingen

en naar boven gingen.

Op de berg was het wonderschoon,

1640

hij heette Mons Syone,+

en daartegen sloeg de vloed.

Op de berg leek alles goed.

Toen ze de berg op zijn gegaan,

1644

zagen ze op de helling staan

een burcht, zo mooi en rijk,

nooit zag men zijns gelijk.

Daar zagen ze vreselijke draken
1648
met opengesperde kaken.

Die braakten uur na uur

uit hun muilen rook en vuur.

Ze bewaakten de poorten daar,
1652
maar met Gods woord zowaar

beval hun Sinte Brandaan

zijn mannen binnen te laten gaan,

+Het enige land dat in de. bijbel bij herhaling 'goed', 'zeer goed' of zelfs 'buitengewoon goed' genoemd wordt, is Kanaän, het beloofde land (bijv. Deuteronomium 8: 7-10).

+De berg Sion, bij Jeruzalem, wordt door de profeten gezien als de hoogste berg, de berg van Jahwe, het middelpunt van het komende rijk Gods (Jesaja 2, Micha 4). Een andere traditie brengt een berg genaamd Sion in verband met de Sinai. Hoe deze gegevens en die over Multum Bona Terre te verenigen zijn met de aanwezigheid van de monsterlijke Walseranden (zie v. 1820), is niet duidelijk.
[p. 112]

Ter doren in die huere.+
1656
Die bouc seit dat die muere

Alle waren kerstalijn.+

Daer waren letteren steenijn+

So vele daer up ghenomen,+
1660
Sine consten ten hende comen.+

Daer waren ghegoten inne

Bi meesterliken zinne,+

Van copere ende van eere,+
1664
Menegherande diere

In dien rinc muer al omme,+

Som recht ende some cromme.+

Diese eerst ghinc besien,+

1668

Hi mochte van vreesen vlien,+

Want si hem hute dien muer ghebaren+

Als of si alle levende waren

Daer stonden alle die dieren

1672

Die ic noint horde nomen hier:+

Leeuwen, panteeren, tygheren met,+

Oec stonden daer gheset

Eencorne ende lupaerde,+

1676

Ende beesten van meneghen aerde,+

Olifanten, herten ende hinden,

+Mochtemen daer al vinden.

Oec stonden daer vele vormen+

1680

Van vreeseliken wormen.+

In midden dien borghe vloot

Een riviere wel groot+

Die al dwilt dede omme gaen,

1684

Dat niet stille mochte staen.+

Si saghen al openbaren,+

Die daer commen waren,

Dat die beelden bi wilen spronghen+

1688

Ende riepen ende zonghen

Als of si wech wouden

Ende hutten muere varen soudent.+

Daer stonden meneghe vorme.

1692

Daer waren sulke worme,+

Half ru ende alf bloot,+

Noint sach man des ghenoot.+

Noch stont daer onder

1696

Ghegoten menich wonder:

+in die huere: terstond

+kerstalijs: van kristal

+letteren steenij: inscripties

+ghenomen: gemaakt

+hende: einde

+met groot vakmanschap

+eere: brons

+rinc muer: ringmuur

+sommige rechtop, andere kruipend

+eerst: voor het eerst

+vlien: op de vlucht slaan

+hem ... ghebaren: vertoonden zich, bewogen

+noint: ooit

+met: ook

+Eencorne: eenhoorns

+aerde: soort

+f.189R,a

+vormen: figuren

+wormen: slangen, draken

+wel: zeer

+zodat niets stil kon staan

+al openbaren: heel duidelijk

+bi wilen: soms

+varen: komen

+sulke: sommige

+ru: behaard

+niemand heeft ooit zoiets gezien
[p. 113]

zonder verder oponthoud.

1656

Naar het boek ons toevertrouwt,

waren alle muren van kristal.

Stenen letters zonder tal+

zagen ze in de wanden prijken

1660

zover het oog kon reiken.

Daar waren ook gegoten,

aan een meesterbrein ontsproten,

van koper en brons allebei,

1664

dieren, menigerlei,

in de ringmuur daar rondom,

sommige rechtop, sommige krom.

Wie voor 't eerst ze ging bekijken,

1668

zou zowat van schrik bezwijken,

want ze stonden te gebaren

of ze echt springlevend waren.

Werkelijk ieder dier

1672

waar ik ooit van hoorde, stond wel hier.

Leeuwen, tijgers en ook panters

en nog vele, vele andere:

eenhoorns en luipaarden,

1676

alle diersoorten van heel de aarde,

olifanten, herten, hinden,

men kon ze allemaal daar vinden.

Ook zag men in allerlei vormen

1680

salamanders, draken en wormen.

Midden door de burcht heen vloot+

een rivier, geweldig groot,

die de dieren rond liet gaan

1684

zonder dat er een stil ging staan.

Ze zagen zonneklaar,

toen ze daar gekomen waren,

dat de beelden soms sprongen

1688

en riepen en ook zongen,

alsof ze daar weg wouden

en de muur uitkomen zouden.

Daar zag men de vreemdste zaken

1692

en soorten dieren, zoals draken,

half harig en half bloot,

zo zag niemand het ooit.

Ook vond men daaronder

1696

menig in brons gegoten wonder:

+De lezing letteren steenijn berust vermoedelijk op een kopiistenfout; volgens het handschrift-Van Hulthem en de Duitse teksten gaat het hier niet om 'steenen letters', maar om edelstenen.

+Uit de beschrijving van het bronzen wandfries valt op te maken dat het hier gaat om een door waterkracht aangedreven constructie die de gestalten in beweging brengt.
[p. 114]

Daer stont die stercke liebaert -+

Ic wane nye dier ghewaert,+

En stont daer ghegoten.+

1700

Visschen daer oec vloten+

Harde meneghertiere.+

Hoert wat dede die riviere:

Herten entie hinden

1704

Vloen daer voer die hasewinden.+

Wilde zwijnen liepen daer;

Die jaghere reet hem naer,+

Al blasende eenen horen.

1708

Hem liepen oec voren+

Menich wonder so vele,+

In caent ghesegghen niet wele.+

Daer speelden oec in den mueren+

1712

Orssen met convertueren+

In eenen rijnghe wijde.+

Hem hilden oec bezijden+

Rudders als of si leveden.+

1716

Vanen dat daer zweveden.+

Daer toe mochtmen daer scauwen+

Harde vele vrouwen.

Daer bliesen die wachtaren.+

1720

+Die ghene dies onwijs waren+

Waenden datsi leefden daer.

Ic mach hu segghen over waer,+

In dese zale gheheere+

1724

Was wonders vele meere.

Daer verlichten die tinnen+

Beede buten ende binnen

Ghelijc dat doet die dach sterre,+

1728

Die up rijset so verre.

VIM torren stonden tien male+

Up den muere omme die zale.

Die torren die bleecten al+

1732

Ende muere ende zale, groet ende smal,+

Alse yser doet in den viere.

Gheen dinc en was daer diere+

Dan onghemac ende aermoede.

1736

Meneghe culcte goede+

Ende zijdine sporwaren+

Saghen si daer te waren,

+liebaert: leeuw

+ghewaert: geschapen werd

+En: of het

+vloten: zwommen

+in zeer veel soorten
+Vloen: vluchten
+naer: achterna
+daarvoor liep ook (weer)
+zoveel wonderbaarlijks
+ik kan het niet goed vertellen
+speelden: draafden lustig
+paarden met dekkleden
+rijnghe: kring
+ook stonden daarnaast
+Rudders: ridders
+Vanen: wimpels
+bovendien kon men daar zien
+wachtaren: wachters
+f.189R,b
+wie niet beter wisten
+mach: kan; over: voor
+zale: paleis; gheheere: prachtige
+verlichten: verspreidden licht
+dach sterre: morgenster
+VIM: zesduizend; tien male: toen
+blecten: schenen
+groet ende smal: alles
+diere: schaars
+culcte: kussen

+sporwaren: vliegennetten
[p. 115]

een leeuw met wijd open kaken,

geen dier werd ooit geschapen

of het stond daar wel bij.

1700

Ook vissen menigerlei

zwommen van daar naar hier.

En hoor nu! De rivier

liet herten en liet hinden+

1704

vluchten voor hazewinden.

Wilde zwijnen zag men gaan

met de jager achter ze aan

die zijn jachthoorn liet schallen,

1708

ja, zoveel honderdtallen

wonderen waren er te genieten,

dat woorden te kort moeten schieten.

In de muren een komen en gaan

1712

van paarden met sjabrakken aan,

die draafden in een wijde kring.

Een keur van ridders ging

daarnaast, alsof ze leefden.

1716

Kleurige vanen beefden.

Voorts kon men daar aanschouwen

een menigte van vrouwen.

Op hun hoorns bliezen de wachters.

1720

Wie niet beter wisten, dachten

dat alles levend was, aldaar.

Maar ik zeg u voorwaar,

in de burchtzaal en de bijgebouwen:

1724

was nog veel meer moois te aanschouwen:

daar verspreidden de tinnen

hun licht zowel buiten als binnen

wel even ver als de morgenster

1728

als ze oprijst van heel ver.

Zesduizend torens ofwel meer

verhieven zich hoog boven de muur,

terwijl een felle schittering

1732

om burcht en torens en muren hing,

als van ijzer in een hete gloed.

Alles was daar in overvloed,

men wist van geen armoede of ongemak,

1736

omdat het daar aan niets ontbrak.

Kostbare kussens zagen zij

en vliegennetten van fijne zij,

+In de in het wandfries opgenomen ridderlijke taferelen, de jachtscène en het toernooi, is de sfeer te proeven van de hoofse cultuur, zoals die ook beschreven wordt in de ridderromans van de 12de en 13de eeuw.

[p. 116]

Die daer hinghen te dien male

1740

Boven die bedden in die zale.

Die vloer van der zalen was

Al gader snee wit glas,+

Daer dore bleecten die goud male.+
1744

Dus rikelic was die zale.+

In dien hove vrone+

Stonden cedre scone

Ende andre bome so vele,
1748

Dat die zonne niet wele+

Schijnen mochte ter eerden.+

Daer en mochte niet nat werden.+

Dies namen si alle gome.+
1752

Onder die ceder bome

So was die acker scone+

Ende tallen steden groene.+

Daer hinc menich guldin vat.
1756

Noint en was huus bat+

Verchiert met dieren dinghen.+

Daer mochtmen horen zinghen

Die voghele in allen tijde.
1760

In dese borch wijde,+

Daer stont midden in een palas -

+Ic wane noint gheen en was

Verchiert als o wele.+
1764

Ghimmen was daer so vele,+

Met dierbaren ghesteenten+

Gheset in helps ghebeenten.+

Die vloer was saphier ende glas -

1768

Ic wane noint dinc en was

Ghemaect boven der eerden+

Dat beter mochte weerden+

Of dat ghemaect was bat;

1772

Over waer segghic hu dat.+

Ghegoten was het van eere.+

Het en wert nemmermeere

Ghemaect so goet weerc,

1776

No so vaste, no so steerc+

Als daer up dien dach

Sente Brandaen sach.

Die moonke besaghen besonder+

1780

Dat menichfoudeghe wonder.

+Al gader: geheel en al

+male: figuren

+rikelic: prachtig

+hove: tuin; vrone: heerlijke

+wele: goed

+mochte: kon

+niet: niets

+dit zagen zij allemaal

+acker: grasveld

+tallen steden: overal

+bat: beter

+dieren: kostbare

+wijde: ruime

+f.189V,a

+also wele: zo mooi

+Ghimmen: juwelen

+dierbaren: kostbare

+helps ghebeenten: ivoor

+boven: op

+mochte weerden: kon worden

+Over waer: waarlijk

+eere: brons

+No: noch; vaste: stevig

+besonder: stuk voor stuk
[p. 117]

hangend als een mooie sjaal.
1740
boven de bedden in de zaal.

De vloer van de zaal, die was

helemaal van sneeuwwit glas,

daar schemerden gouden vlekken doorheen.
1744

Maar over de zaal zwijg ik nu meteen.

Naar het mooie binnenhof gegaan,

zagen ze daar ceders staan

en andere bomen, zo dicht opeen,
1748

dat de zon er nauwelijks doorheen

kon schijnen tot op de grond

en dat niets er nat worden kon.

Allen hebben dit in zich opgenomen.

1752

Daar onder de cederbomen

was het veld wonderschoon

en op alle plaatsen groen.

Daar hing menig gouden vat.

1756

Geen mens heeft ooit een huis gehad,

versierd met zoveel dure dingen.

Men kon de vogels horen zingen

in elk seizoen, op elke tijd,

1760

in deze burcht, zo ruim en wijd.

't Paleis dat in het midden stond:

ik denk dat men er nooit een vond

dat versierd was met zovele

1764

gemmen en kostbare juwelen,

met zo menige dure steen,

fraai gezet in elpenbeen.

De vloer was van saffier en glas.

1768

Ik meen dat er nooit iets mooiers was

of ooit nog gemaakt wordt op de aarde,

van een nog grotere waarde

of kunstiger makelij,

1772

neem dat maar aan van mij.

Gegoten was het van brons

en nooit zag men bij ons

een zo vakkundig werk

1776

of zo stevig of zo sterk

als daar op die dag

Sinte Brandaan zag.

De monniken keken hun ogen uit
1780
naar de wonderen, menigvoud.
[p. 118]

In die borch so spronghen+

Diere watre, daer zonghen+

Molenen of si hadden tonghen,
1784
So dat al verclonghen+

Beede berch ende dal

Ende dat daer bi was, over al.+

Die bouc seit ons dat,
1788
Dat vloyden int ghewat+

Visschen die daer speelden.

Ende alrande weelden+

Waren der borch onderdaen -+
1792
Dat scrijft ons sente Brandaen.

Doe sprac die besijngde capelaen:+

'Hets goet dat wi henen gaen

Eer wi hier scade ghewinnen.+
1796
Mi dincke in minen zinne,+

Het en es sonder meester niet,

Dit wonder dat ghi hier siet.

Werden si onser gheware,+
1800
Wine moghen hem niet ontfaeren,+

Sine doen ons sulken aerbeit+

Dat ons die vaert wert leit+

Ende ons lijf rauwet.+

1804

+Dit weerc hevet ghetauwet+

Een wonderlic ghedyet+

Dat hem an Gode en keert niet.+

Hets van wonderliken zeden.

1808

Si moghen ons bringhen tonvreden,+

Alsoe die ghene daden+

Die ons so hadden verladen+

Ten berghe die berrende dan.'+

1812

Doe bat die stierman+

Sente Brandane ende dien heeren

Datsi wilden te scepe keeren.

¶ Doe si te scepe waren ghegaen,

1816

So quam hem ghevolcht saen

Een volc van wonderliker ghedane,+

Als ons de bouc doet te verstane.

Si hadden wolves tande

1820

Ende hieten Walscherande.+

Seere si verbolghen waren

Datsi hem dus zijn ontvaren.+

+spronghen: klaterden

+Diere: kostelijke

+verclonghen: weerklonken

+dat daer bi was: de omgeving
+vloyden: zwommen; ghewat: water
+alrande: allerlei
+hoorden bij de burcht
+besijngde: verschroeide
+voor we hier last krijgen
+ik voor mij geloof
+als ze ons zien
+ontfaren: ontkomen
+of ze maken het ons zo moeilijk
+wert leit: zal spijten
+en het ons berouwt dat we leven
+f.189V,b
+ghetauwet: gemaakt
+ghedyet: volk
+dat zich niet om God bekommert
+tonvreden: in moeilijkheden
+Alsoe: zoals
+verladen: in het nauw gebracht
+berrende: brandde
+bat: smeekte
+ghedane: uiterlijk
+hieten: heetten
+ontvaren: ontsnapt
[p. 119]

In de burcht ontsprongen+

kostelijke stromen, daar zongen

molens, als hadden ze tongen,

1784

met tonen, die weerklonken,

in berg en dal

in de omgeving, overal.

Het boek zegt ons dat

1788

daar in het koele nat

vele vissen speelden.

Men zag slechts overvloed en weelde,

waar men vrij mee om kon gaan,

1792

dat schrijft ons Sinte Brandaan.

Toen zei de verzengde kapelaan:

‘We kunnen hier beter maar vandaan,

voor ons nieuwe ellende wacht.

1796

Ik heb bij mijzelf overdacht:

het is zonder meester niet,

al 't wonderbaarlijks dat je hier ziet.

Treffen die lieden ons hier aan,

1800

hoe komen we heelhuids hiervandaan?

Ik vrees dat het ons slecht vergaat,

ze doen ons misschien zoveel kwaad

dat we liever nooit geboren waren.

1804

Dit werd gemaakt, durf ik te verklaren,

door een wonderlijk soort wezens

die God in het minst niet vrezen.

Ze hebben een hele vreemde moraal,
1808

als ze willen, worden ze ons fataal,

net als die eigenaardige mannen

die ons een valstrik wilden spannen

bij die berg in vuur en vlam.'

1812

Toen smeekte de stuurman

Sinte Brandaan en de heren

naar het schip terug te keren.

Toen ze aan boord waren gegaan,

1816

kwamen daar opeens rieden aan

die wonderlijk van uiterlijk waren,

zoals het boek ons zal verklaren.

Ze hadden wolfstanden

1820

en ze heetten Walseranden.+

Ze konden het schip net niet meer bereiken

en stonden daarom woedend te kijken.

+Bij molens die zingen of si hadden tonghen moet men wellicht aan het geklater van
schepraderen van watermolens denken, maar het is ook mogelijk dat hier evenals bij het
bronzen wandfries een vernuftig mechaniek beschreven wordt: er bestond een waterrad dat zo
geconstrueerd was dat het al draaiend fluittonen van verschillende hoogte voortbracht.

+Het motief van de verdierlijking van de mens zodra hij zich in zijn hoogmoed van God
afwendt, vindt men al bij Augustinus en in
[p. 120]

Hoefde hadden si alsoe zwijn -

1824

Hoe mochten, si wonderliker zijn!+

Mans handen ende honden been,+

Si screyden al in een,+

Cranen hals, mans buuc vorware,+
1828

Onder die voete ru van hare.+

Sijdin was al haer ghewant.+

Boghen droughen si in die hant

Ende pijle daer in gheset,
1832

Wel gheslepen ende ghewet.+

Si hadden langhe baerde.

Si rochelden alle haerde

Alsoe doen wilde beeren.
1836

Hem berau arde zeere+

Dat hem sente Brandaen

Huut haerre borch was ontgaen.

Doe sprac sente Brandaen:
1840

'Latet tscip al sachte gaen

Hier in desen vliete,+

Dat ons niet en sciete+

Dit eyselike commer.+
1844

Nu heeft mi groet wonder+

Of si Gode kennen yet.+

++

Up die stavene ghinc hi staen.+
1848

Hi bemanetse vele saen+

Bi Gode ende bi zijnre cracht

Ende bi al dat hi heeft ghewracht+

Ende noint liet gheweerden+

1852

In hemele ende in der eerden,

Dat sine met vreden lieten+

Tote bi den lande vlieten,+

Dat hi hem spreken mochte.+

1856

Si leiden vele sochte+

Die boghen hute haerre hant

Ende zweghen alle te hant.+

¶ Doe vraechde sente Brandaen:

1860

'Kendi Gode? Doet mi verstaen.'+

Doe sprac een daer onder:

Brandaen, du heves wonder+

Dore varen in menich lant.+

1864

Nu heeft hu God hier ghesant,+

+mochten: konden

+Mans: mensen-; been: poten

+al in een: voortdurend

+Cranen: van kraanvogels

+Onder: eronder

+ghewant: kleding

+ghewet: geslepen

+het speet hun zeer

+vliete: stroom

+sciete: beschiete

+commer: monstervolk

+nu ben ik zeer benieuwd

+yet: wel

+f.190R,aIc wille weten van hem dbediet.’

+ik wil weten wat ze te zeggen hebben

+stavene: plecht

+hij bezwoer ze terstond

+ghewracht: geschapen

+noint: ooit; gheweerden: ontstaan

+met vreden: ongestoord

+vlieten: drijven

+Dat: zodat

+vele sochte: zeer gedwee

+te hant: terstond

+Doet: doe het

+je hebt wonderbaarlijke zaken

+Dore varen: meegemaakt

+ghesant: gezonden

[p. 121]

Elk had het hoofd als van een zwijn,+

1824

ze konden niet vreemder zijn.

Handen van mensen en poten van honden.

Ze schreeuwden aanhoudend en opgewonden.

Een mensenromp en de hals van een kraan

1828

en harige voeten om op te staan.

Geheel van zijde was hun gewaad.

Ze hielden hun grote bogen paraat

met de pijlen erin gezet,
1832
goed geslepen en gewet.

Ze hadden lange baarden

en ze rochelden vervaarlijk,

op de wijze van wilde beren.
1836

Ze konden het slecht verteren

dat Sint Brandaan hun was ontkomen:

dat hebben ze hoog opgenomen.

Toen sprak Sinte Brandaan:

1840

‘Laat het schip zachtjes gaan

en met het tij meedrijven

om buiten schot te blijven

als dat griezelvolk aan gaat leggen.

1844

Ik ben benieuwd wat ze zeggen,

of ze van God hebben vernomen:

dat wil ik te weten komen.’

Op de steven ging hij staan

1848

en beval de monsters daarvandaan

bij God en wat Hij schiep

en in het leven riep

en wat Hij openbaarde

1852

in de hemel zowel als op aarde,

dat ze niet gingen schieten,

maar hen in leven lieten

om met elkaar te praten.

1856

Ze legden heel gelaten

hun bogen op de grond

en hielden meteen hun mond.

Toen vroeg hun Sinte Brandaan:

1860

‘Kent u God? Doe mij dit verstaan.’

Toen sprak er een uit die schare:

‘Brandaan, jij bent gevaren

langs wonderen, alom verspreid.

1864

Nu heeft God je naar hier geleid,

+diens voetspoor in de 12de eeuw bij Bernardus van Clairvaux. De naam Walscherande wordt alleen in de Middelnederlandse teksten gebruikt; de oorsprong is niet duidelijk, vermoedelijk is het woord een verbastering van het Duitse Waltschrat (‘kwade bosgeest’).

[p. 122]

Dien du voer ons minnet.+

Hoe wel dattune kinnnet,+

Wij kenden eer, verstaet dat,+

1868

Daer hi in sinen trone sat,+

Daer wine saghen alle

Voer Lucifers valle.’

Doe sprac sente Brandaen:

1872

‘Dit soudic weder segghen saen,+

Maer dat mi bestaet niet.+

Een wijs man bescreven liet,+

Dinghele dorsten niet beghyen+

1876

Datsi Gode hadden ghesien

In den aensichte zine.

Du wils di domphede pinen.+

Ic segghe di te voren,
1880
Du en moghes mi niet verdoren+

Met dusdaenre mare.+

Dine woerde sijn ongheware+

Ende oec loghenlijc.+
1884
God es onghesienlijc.+

Du best zeere bedroghen!

Wat hebstu di toe ghetoghen?+

Nye en saghen hoeghen, dats waer;+
1888
+God es so wonderlike claer.+

Dine hoeghen zwijnijn,+

Waer mochten si commen sijn

Datsi Gode saghen, den hoghen,
1892
Dien die inge niet sien en moghen

Ja in vullen aenghesichte?+

Waer saechdine dan te rechte?+

Doe hi in erderike was Zone,
1896
Drouch hi in hemelrike crone.

Hier was hi Sone ende daer Vader.

Nochtan was hi daer algader

Vader, Sone, Helich Gheest,
1900
Eenich Heere ende alre meest.+

Du dincs mi ombedacht,+

Over al es sine macht:

In hemele ende in diepe afgronde,

1904

Ja, ter hellen mense vonde,

Die des gherochte+

Dat hise daer sochte.

+die je boven ons bemint

+hoe goed je Hem ook kent

+kenden: kenden Hem; eer: eerder

+Daer. daar waar

+dit zou ik zeker tegenspreken

+bestaet: past

+bescreven liet: heeft beschreven

+beghyen: bekennen

+je waagt je aan een dwaasheid

+verdoren: misleiden

+met zulke praatjes

+ongheware: onwaar

+loghenlijc: leugenachtig

+onghesienlijc: onzichtbaar

+toe ghetoghen: aangematigd

+saghen: zagen Hem

+f.190R,b

+claer: licht

+je varkensogen

+recht in het aangezicht

+te rechte: precies

+alre meest: de allerhoogste

+ombedacht: onbezonnen

+als iemand het zou wagen
[p. 123]

die jij meer dan ons bemint.

Maar hoe goed je Hem ook kent,

wij kenden Hem eerder, besef dat.
1868

En hoe Hij op Zijn troon zat,

dat aanschouwden wij allen,

voor Lucifer was gevallen.’+

Toen sprak Sinte Brandaan:
1872

‘Was het mij maar toegestaan,

dan ontkende ik, wat jullie zeggen.

Een wijs man heeft eens vast laten leggen+

dat zelfs geen engel durft staande houden
1876

dat hij ooit God aanschouwde

en Hem zag in Zijn gelaat.

Wat jij beweert, is gekkenpraat.

Dus zeg ik je kort en goed
1880

dat je me niet misleiden moet

met verzinsels van dit soort.

Leugenachtig is je woord,

onbetrouwbaar en onwaar.
1884

God is namelijk onzichtbaar.

Je woorden zijn zelfbedrog.

Wat verbeeld je je dan toch?

Nooit zagen ogen Zijn gezicht,
1888
God is zo stralend licht.

Waar zijn jullie heen gevlogen

dat je met je varkensogen

God aanschouwde, zo verheven
1892
dat geen engel 't mag beleven

in Zijn aangezicht te zien?

Mag ik weten waar, misschien?

Toen Hij op aarde was als Zoon,
1896
droeg Hij in de hemel een koningskroon.

Hier was Hij Zoon, daar was Hij Vader.

Toch was Hij daar altogader

Vader, Zoon en Heilige Geest.
1900
Enige en Hoogste is Hij altijd geweest.

Je hebt niet goed nagedacht

over God en Zijn almacht:

in de hoogste hemel, de diepste afgronden,
1904
ja, in de hel zelfs wordt gevonden

Gods macht in alles wat bestaat,

als men die daar zoeken gaat.

+De opstand en de val van de aartsengel heeft vóór de Schepping plaatsgevonden. Lucifers val wordt verbeeld in Apokalyps 12: 7-9.

+De vraag of het mogelijk is God direct te aanschouwen, kreeg in de 12de eeuw een bijzonder belang binnen de oplevende belangstelling voor vraagstukken die het hiernamaals betroffen. In navolging van Augustinus twijfelden sommige theologen aan die mogelijkheid; 'God zien' betekende volgens hen niet meer dan het verstandelijk inzien van Gods aanwezigheid in de schepping. De discussie duurde voort tot Thomas van Aquino in de 13de eeuw tot een bevredigende synthese van de verschillende opvattingen kwam.

[p. 124]

Wat wiltu di toe tyen+
1908
Dattu Gode souts hebben ghesien?'

Doe sprac die wonderlike gheest:+
'Brandaen, dattu niet ne weets,

Des en wiltu niet betrauwen.
1912
Dat sal di noch berauwen!

Oec suldijs ghewinnen scade.+

Den bouc verberrenstu bi onrade,+
Daer die waerheit in ghescreven was.
1916
Hoe leede es di worden om das!+

Nu hebben ghesien dine oghen

Dattu doe niet wils gheloven.+

Daer omme so doen si wijselike
1920
Ende leven saleghelike

Die an Gods woorde gheloven,

Al en saghen zifs noint met oghen.+

Ja en scrijft ons sente Jan+
1924
Hoe in Thomase, den helegghen man,

Tgheloeve was te broken?+

Al hadt hem God vorsproken,+

Doe hem quam die mare+
1928
Dat God verresen ware,

Hi en wildes niet gheloven,+

+Hi en saecht metten hoghen+

Dat God ware up verstanden.+

1932

Hi moest tasten metten handen+

Ende sine wonden also bevaen.+

Daer na quam God tote hem saen

Ende seide: “Thomaes, com, tast mijn wonden

1936

Ende zijt ghelovich tallen stonden.”+

Doe seide die twifeleere:

“Nu so ghelovics, Heere,+

Dattu best verresen nu.”

1940

“Vele te salegher so bestu,”+

Sprac doe die Heleghe Kerst,

“Dattu ghelovende worden best.

Maer wel salich so sijn die,

1944

Die mi nochtan en saghen nye+

Ende gheloeven an mi.”

Brandaen, nu bedincke di

Hoe hout dat die Heleghe Kerst+

1948

Den wel gheloevenden es.’

+toe tyen: aanmatigen

+gheest: wezen

+ook zul je er nadeel van ondervinden

+bi onrade: uit onbedachtzaamheid

+hoe duur is je dat komen te staan

+Dattu: wat je

+zijs: zij het

+Ja en scrijft: beschrijft immers niet

+te broken: aangetast

+hadt: had het; vorsproken: voorzegd

+mare: bericht

+wildes: wilde het

+f.190V,a

+tenzij hij het met eigen ogen zag

+up verstanden: opgestaan

+tasten: aanraken

+bevaen: bevoelen

+en wees altijd gelovig

+ghelovics: geloof ik het

+des te zaliger ben je

+nye: nooit

+hout: genegen

[p. 125]

Aan jou is zijn gelaat bekend?

1908

Wie denk je wel dat je bent?

Toen sprak de wonderlijke geest:

‘Brandaan, wat jij niet zeker weet,

daar wil je ook niet op vertrouwen.

1912

Dat zal je nog berouwen

en je nog heel wat schade brengen.

Het boek liet jij in drift verzengen

waar de waarheid in geschreven stond,

1916

zoals je nadien wel ondervond!

Nu zag je met je eigen ogen

wat je niet wilde geloven.

Daarom doen zij wijs en goed
1920
en leven met een vroom gemoed,

die in Gods woorden geloven

zonder te zien met eigen ogen.

Beschrijft ons immers niet Sint Jan+
1924
hoe Thomas, de heilige man,

door ongeloof werd gekweld?

Al had God het hem voorspeld,

toen 't verhaal hem werd gedaan
1928
dat God echt was opgestaan,

wilde hij het niet geloven

tenzij hij 't zag met eigen ogen

dat God echt verrezen was,
1932
en dan nog geloofde hij het pas

als hij de wonden mocht voelen bij Hem.

Toen hoorde hij Gods stem:

“Kom, Thomas, betast mijn wonden dan.
1936
Wees van nu af een gelovig man.”

Toen zei de twijfelaar:

“Nu geloof ik het voorwaar,

dat U bent verrezen, Heer.”
1940

“Zalig ben je des te meer,”

zo sprak Christus hem toen aan,

“nu je weer gelooft, voortaan.

Maar wel zalig toch zijn zij

1944

die van ver noch van dichtbij

mij zagen, en toch geloven aan mij.”

Brandaan, nu bedenk daarbij

hoezeer Christus hem liefheeft

1948

die oprecht gelovend leeft.’

+Het verhaal van de ongelovige Thomas is te vinden in Johannes 20.

[p. 126]

¶Noch sprac die zwijninen mont:

‘Brandaen, ic make di cont+

Waer wi Gode so na ghyen+

1952

Dat wine wel mochten sien.

Dat was doe Lucifer ghedachte+

Dat hi met overdeghe crachte+

Up den hemele wesen woude+

1956

Anders dan hi wesen soude.+

Dat en was ons lief no leet mede.

Inghelen waren wi van suiker claerhede+

Dat wi Gode saghen daer -

1960

Dit segghe ic di vorwaer.

Maer met Lucifers valle

So moesten wi vallen alle.

Doe sprac God te handen+

1964

Tote ons, Walscheranden,

Om dat wi hadden zwijnen moet,+

Dat dor doghet niet en doet,+

Het heeft eenen bozen list,+

1968

Het leit in des goors mist,+

Int slijc of yewers onreins hel,+

Daer in es hem also wel

Alst ware in een reine stede.+

1972

+Wij verzwijmden ons, dats waerhede,+

Recht also dat onwijse zwijn,

Dies moeten wi hem ghelijc zijn.

Half zijn wi ru ende hondijn -+

1976

Hoe mochten wi wonderliker sijn?

Dat verdienden wi daer mede,

Om dat wi des honts zede+

In hemelrike beghinghen.

1980

Want van ne gheenen dinghen

En wrought hi den bekenden man+

Sint dat hine nomen can,+

Maer hi staet hem zwijghende bi

1984

- Hoe hout hi sinen meester zi -+

Dat hi hem eenich scade ghedoet.+

Dies gaf ons God dit lant goet+

Te zoenen ende te mieden,+

1988

Omme dat wi sine scade niet berieden.+

Omme dat wi dus stonden stille

So hebben wi dus onsen wille:+

+cont: bekend
+ghyen: gingen
+ghedachte: dacht
+overdeghe: hoogmoedige
+Up: aan het hoofd van
+anders dan hem toekwam
+van suiker claerhede: zo stralend licht
+te handen: terstond
+moet: aard
+dor doghet: uit deugdzaamheid
+bozen list: kwalijke neiging
+het ligt in de smerigste drek
+yewers...hel: iets anders
+stede: plek
+f.190V,b
+verzwijmden ons: zondigden
+ru ende hondijn: behaard als honden
+zedede: gedrag
+wrought: beschuldigt
+zodra deze zijn naam kan noemen
+hout: trouw
+als hij hem enig kwaad doet
+Dies: daarom
+als zoengeschenk
+berieden: beraamden

+wille: zin
[p. 127]

Toen zei nog de zwijnesnuit:

‘Brandaan, nu leg ik je alles uit,

hoe wij God kwamen zo nabij.

1952

Zijn aangezicht zagen wij.

Dat was, toen Lucifer heeft gedacht,+

in zijn hoogmoed, dat hij met zijn macht

naar een hogere plaats kon streven

1956

dan zijn bestemming hem had gegeven.

Dat was ons lief noch leed.

Engelen waren wij, zo stralend, God weet,+

dat wij Hem daar zagen, zonneklaar,

1960

dat zeg ik u voorwaar.

Maar toen Lucifer is gevallen,

gold zijn ondergang ons allen.

God nam ons terstond onder handen,

1964

Hij vond ons, Walseranden,

behept met een verzwijnd gemoed,

omdat een zwijn niets deugdzaams doet

en de kwalijke neiging heeft

1968

dat het maar 't liefst in de smurrie leeft.

In al wat vies is en onrein

voelt het zich minstens net zo fijn

als in reinheid en zuiverheid.

1972

Wij verzwijnden, dat is een feit,

wij handelden al net zo gek.

Vandaar nu onze zwijnebek.

Voor de helft behaard zoals een hond,
1976

zijn wij het raarste dat ooit bestond,

en dat heeft ook een goede reden,

omdat wij als de honden deden

bij de opstand in het hemelrijk:
1980

een hond geeft van geen waaksheid blijk

en doet geen vreemde kwaad, die weet

hoe die hond heet.

De hond staat er dan zwijgend bij,
1984

hoe lief zijn meester hem ook zij,

wanneer die aangevallen wordt.

Daarom gaf ons God+

als zoengeschenk dit goede land.
1988

Wij waren immers geen kwaad van plan.

Wij bleven afzijdig, stonden stil

en daarom gewerd ons door Gods wil

+Het idee dat de val van Lucifer werd veroorzaakt door zijn hoogmoed (en niet door jaloezie), vindt men voor het eerst bij Origenes (3de eeuw). De bijbelplaats die ten grondslag ligt aan deze nu algemeen aanvaarde opvatting, is Jesaja 14: 12, 13.

+Er zijn drie maal drie engelenkoren, hiërarchisch geordend over de negen hemelsferen. Deze door de middeleeuwse kerk aanvaarde hiërarchie der engelen werd voor het eerst beschreven door pseudo-Dionysius (rond 500). Het idee van de negen hemelsferen is oorspronkelijk van Ptolemeus; het werd in de Middeleeuwen aangepast en verchristelijkt. Binnen het Ptolemeïsche wereldbeeld geldt de aarde als de laagste en donkerste plek in het heelal, het verst verwijderd van God; naarmate men hoger komt wordt het lichter. De wezens die de hemelsferen bevolken hebben deel aan het licht van hun sfeer.

+Het motief van de ‘neutrale’ engelen - engelen die zich bij de opstand van Lucifer afzijdig hebben gehouden - lijkt voor het eerst in de literatuurgeschiedenis een rol te spelen in de Navigario; de theologische bron was misschien Origenes (3de eeuw).

[p. 128]

Verlaten so es ons der hellen,

Verlaten: kwijtgescholden

1992

Men sal ons daer niet quellen

Met Lucifers ghesellen+

Die daer die zielen quellen.

Wi hopen ghenadelike+

1996

Up Gode van hemelrike.’

Doe seide sente Brandaen:

‘Wij waren in huwe borch ghegaen.

Daer saghen wi grote chierheit+

2000

Ende arde groete rijcheit

Die daer es ghenouch.

Diet daer al te gader drouch,+

Hi was vroet ende wel bedacht.+

2004

God heeft ons met zijnre cracht

Van danen so wel gheleet,

So dat ict alre best weet,

Dat wi daer niet en namen+

2008

Dies wi ons dorven scamen+

Of in pinen dorven comen.+

Wi en hebben hu niet ghenomen,

Dies weet God die waerheit.

2012

Waers oec yet, dat ware mi leit.+

En hadde God met zynre cracht,

+Die ons hier hevet bracht,

Die draken niet ghebonden,

2016

Si hadden ons verslonden

Daer wi ter poorten ghinghen in.+

Nu wondert mi in minen zin+

Waer ghi waert ghevaren

2020

Doe wi in huwe borch waren.’

¶Doe sprac een Walscherant:

‘Wij waren in een ander lant

Over een wout ghevaren+

2024

Met LX groete scaren,+

In dat lant ten draken.+

Wel vele onghemaken

So hebben wi alle daer ghedaen,+

1028

Wi waren daer wel naer ghevaen.+

Si daden ons meneghen toren,+

Met spotte namen si ons coren.+

Dat segghen wi te waren,

2032

Dies waren wi daer ghevaren

+ghesellen: trawanten

+ghenadelike: ootmoedig

+chierheit: weelde

+te gader drouch: bijeenbracht

+vroet: wijs; wel bedacht: verstandig

+niet: niets

+Dies: waarvoor; dorven: behoeven

+pinen: moeilijkheden

+yet: iets

+f.191R,a

+Daer: toen

+nu vraag ik me af

+Over: door

+scaren: legerscharen

+ten: van de

+ghedaen: ondervonden

+wel naer: bijna; ghevaen: gevangen

+toren: kwaad

+Met spotte: honend

[p. 129]

veel goeds. Bespaard werd ons de hel

1992

en we ontlopen 't wrede spel

van Lucifer en zijn gezellen

die aldaar de zielen kwellen.

We stellen nederig onze hoop

1996

op God die in de hemel woont.'

Toen zei Sinte Brandaan:

'Wij waren in uw burcht gegaan

en zagen rijkdom daar en pracht

2000

en veel dat kunstig was bedacht.

Van alles was daar genoeg.

Wie dat heeft samengevoegd,

was wijs en heeft goed nagedacht.

2004

God heeft ons met Zijn kracht

weer zo goed weggeleid van daar,

dat ik met een gerust hart verklaar

dat wij daar niets wegnamen

2008

waarvoor we ons moesten schamen

of waar narigheid van kon komen.

Wij hebben u niets afgenomen.

Was dat wèl zo, God weet

2012

dat mij dat dan danig speet.

Had ook God met Zijn kracht,

die ons hier heeft gebracht,

de draken niet gebonden,

2016

ze hadden ons verslonden

toen wij de poort zijn ingegaan.

Nu vraag ik me af, dus geef mij te verstaan,

waarheen had u zich begeven

2020

toen wij in uw burcht verbleven?’

Toen zei een Walserand:

‘Wij waren in een ander land.

Zestig legerscharen trokken hiervandaan

2024

om dwars door een dicht woud te gaan

naar het land van de draken.+

Met heel wat lastige zaken

hebben wij daar kennis gemaakt,
2032
we waren bijna gevangen geraakt.

Ze kwamen allang onze vrede verstoren,
honend stalen ze ons koren.

Echt waar, alleen om ons te wreken
2032
zijn wij in hun land neergestreken

+Vermoedelijk wordt hier bedoeld op een strijd met een leger van duivels (vgl. de aant. bij v.1870).
[p. 130]

Ende hebben met hem ghevochten

Aldaer wise sochten.+

Wi hadden groot volcheere.+
2036
Si brochten oec ter weere+

Harde vele crachten:

Weghen ende grachten+

Hadden si alle belegghet.+
2040
Si en waren nye so ontwegghet+

No in so grammen moede+

Sint dat hem God, die goede,

Ghedoghede den twifel+
2044
Dat si moesten metten duvel.+

Wij en segghen hu nemmeere,+

Of du en wils weder keeren+

Tote onser borch van prijse,+
2048
Daer willen wi eere bewijsen.'

'Neen, wi niet, wi willen varen

Daer ons God moet bewaren,'+

Sprac die goede sente Brandaen,
2052

'Ende Gode volen so moetti gaen.'+

Doe Brandaen orlof ghenam,+

Die bouc seit dat hi quam

In den ellefsten morghen
2056

+

Die wonderlike liede

Riepen in haren bediede+

Na den helegghen Brandane,
2060

Den Gods onderdane,+

Ende boden hem scat ende spijsen.

Doe sprac die Gods wijse:

'Huwe spijsen no huwen scat
2064

Die en bestaet ons plat+

Ende wi en willens niet ontfaen.'+

Doe liet hi sinen kiel gaen

Ende sciet van dien lande+
2068

Ende voer up die zee te hande.

¶Do versach sente Brandaen+

Eenen cleenen man saen.

Die bouc seit ons dat,
2072

Dat hi vlootte up een blat.+

+waar we hen opzochten

+volcheere: krijgsmacht

+ter weere: ter verdediging

+grachten: wallen

+beleghet: bezet

+ontweghet: ontzet

+noch zo woedend

+prijs gaf aan de wanhoop

+dat ze met de duivel mee moesten

+nemmeere: niets meer

+Of du en: tenzij je

+van prijse: voortreffelijke

+Daer: waar

+en moge God u begeleiden

+orlof: afscheid

+f.191R,bIn harde groeter zorghen.

+bediede: taal

+onderdane: dienaar

+daar hebben wij helemaal niets aan

+willens niet: willen er niets van

+sciet van: ging weg van

+versach: ontwaarde

+vlootte: dreef

[p. 131]

en raakten met hen in gevecht

waar we ze hadden opgezocht.

Ons leger was heel machtig,
2036
maar zij hadden een krachtig,

welbemand verweer daartegen:

alle wallen en wegen

waren door hen bezet.
2040
Zij waren nooit meer zo ontzet,

zo woedend en op wraak verzot,

sinds het uur dat de goede God

hen aan de wanhoop had prijsgegeven,
2044
daar ze onder de duivel moesten leven.

En 't vervolg, dat hoort u, heren,

als u met ons terug wilt keren

naar onze burcht, die allen prijzen.
2048
Daar willen wij u eer bewijzen.'

'Dat doen we niet! We willen varen

waar God ons moge bewaren,'

sprak de goede Sint Brandaan,
2052
'moge God ook u bijstaan.'

Toen Brandaan afscheid nam,

het boek zegt dat hij toen kwam,

op de elfde morgen,
2056
in de grootste zorgen.

De wezens riepen allemaal,

natuurlijk in hun eigen taal,

de heilige Brandaan,
2060
Gods dienaar, aan

en boden schatten en spijzen.

Toen sprak Gods wijze:

‘Uw schatten en uw eten,
2064
daar willen wij niets van weten,

die nemen we niet aan.’

Toen liet hij het schip gaan

en is van dat land vandaan
2068
meteen de zee weer opgegaan.

Toen trof Sinte Brandaan

een klein mannetje aan.

Het boek zegt ons, dat
2072
het ronddreef op een blad.
[p. 132]

Die man was cume+

Also groet als een dume.+

In die luchter hant zijn+
2076
So voerde hi een napkijn,+

In dandre een greffeel bloot+

Dat ne was no bore groot.+

Daer mede was hem vele wee:+
2080
Hi stac tgreffeel in die zee

Ende liet drupen int napkijn+

Dien hi hadde in de hant zijn.

Ende doe hijt vol hadde ghedaen,
2084

Goet hijt weder hute saen;+

Aldus hi mat ende hute ghoet.

Hoert hier wonder groot!

¶Doe vraechde hem sente Brandaen
2088

Waer omme dat hijt heeft ghedaen.

Hi sprac: 'Ic mete dese zee,

Hets mi vorscepen emmermee,+

Ofte icse vul meten mach+
2092

Tote voer den domsdach.'+

Doe sprac Brandaen, die heere:

'Du en vulmeetse nemmermeere!'

Die cleene man andwoerde up dat,
2096

Daer hi up dien blade zat:

'Niet te meer dan ic vulmeten mach+

+Die zee voer den domsdach,+

Niet te meer moghedi bescauwen
2100

Al dat wonder en trauwen+

Dat God heeft laten gheweerden+

Int water ende up der eerden,

Entie di noch verholen zijn.+
2104

Dine gheestelike kindre fijn,+

Die zijn thuis sonder troost.+

God die di dicken heeft verlost+

Bidden si dor sine ghenaden
2108
Dat hi hu behoede van scaden.

Gods inghel moete behoeden di!+
Niet langher willic hu zijn bi.'

In den ellefsten daghe
2112
Hier na, dats gheene zaghe,+

Quamen si, des seker zijt,

+cume: nauwelijks

+dume: duim

+in zijn linkerhand

+napkijn: kommetje

+greffeel: griffel; bloot: slechts

+no bore: niet erg

+daarmee had hij het erg moeilijk

+drupen: druppelen

+goot hij het meteen weer leeg

+het is mijn eeuwige bestemming

+Ofte: om te zien of

+domsdach: dag des oordeels

+Niet te meer dan: net zo min als

+f.191V,a

+

+en trauwen: voorwaar

+laten gheweerden: geschapen

+Entie di: en die jou

+fijn: godvruchtig

+troost: steun

+verloost: gered

+moete: moge

+zaghe: verzinsel

[p. 133]

Daarop zat het ventje ruim:

hij was niet groter dan een duim.

Zijn linkerhandje hield hij om

2076

een kleine kom.

De griffel in zijn rechterhand

was van omvang navenantl

en heel druk had hij 't ermee:

2080

hij stak de griffel in de zee

en liet het druppen in die kom

met zijn kleine hand erom.

Als hij de kom daar vol mee kreeg,

2084

gooide hij die meteen weer leeg.

Zo mat hij almaar door en goot.

Hoor hier nu een wonder groot!

Toen vroeg hem Sinte Brandaan

2088

waarom dat moest worden gedaan.

De man zei: 'Ik meet deze zee,

daar vervul ik mijn bestemming mee,

met te zien of 't klaar zal zijn
2092
als de doemdag daar zal zijn.'

Toen zei de goede Sint Brandaan:

'Jong, daar komt nooit een einde aan!'

Waarna het ventje op het blad
2096
het volgende rake antwoord had:

'Net zo min als 't meten klaar is+

als de dag des oordeels daar is,

net zo min lukt het jou en de jouwen
2100
alle wonderen te aanschouwen

die God schiep met eigen hand

in het water en op het land

en die jou nog verborgen zijn.
2104

Je geestelijke kinderen zijn

zonder vertroosting thuisgebleven

en bidden God, die vaak jouw leven

gered heeft, om door Zijn genade
2108
jou te behoeden voor leed en schade.

Gods engel sta je altijd bij

en ga nu verder, zonder mij.'

Op de elfde dag nadien,
2112
wil dit niet als leugen zien,

kregen ze na tertstijd, 's morgens vroeg,+

+‘Veel is verborgen en nog groter dan wat ons bekend is: wij zien van zijn werken zo weinig.
De Heer heeft alles gemaakt en aan de vromen wijsheid geschonken’ (Jezus Sirach 43: 32,33).

+De tijd van de terts, de derde gebedsstonde, lag
[p. 134]

In der tierchen tijt+

In groter zorghen up die zee,
2116
Daer hem af quam vele wee.+

Haer anxt was vele groot.

Daer brochtse in groeter noot

Een visch die was vreesam,+
2120
Die jeghen hem zwemmende quam.+

Hi wilde verzwelghen haren kiel.

Hem was zijn mont ende zijn ghiel+

Menich ghelachte wijt.+
2124
No weder eer no na der tijt+

En was haren anxt so groot.

Drie daghe hi voer hem vloot,+

Doe spyen hi hem teenen boghe,+
2128
En si dat ons die bouc loghe.+

Den stert stac hi in den monde

So hi alre diepst conde,

Dat scip hi al omme bevinc.+
2132
XIIII daghe voeren si in den rinc,

Al daerse die visch verroerde,+

Die den kiel in de zee voerde

Alse ofte hi in de wolken soude+
2136

Ende achter waert weder woude+

In den diepen afgronde.

Dus voeren si langhe stonde.

Doe vielen si in eene baerke,+
2140

+Daer mede wilden si sterke+

Royen hute te lande.

Die visch dede hem grote hande.+

Si weenden, moonken ende scipman.
2144

Brandaen die troestese dan

Ende seide: 'En wilt hu niet vreesen.

God heeft ons dicwile voer desen+

Wonderlike dinc gheopenbaert.
2148

Als dese visch wech vaert,

So wert die zee al stille,

Dan hebben wi onsen wille.'

Doe quam een scone weder,
2152

Die kiel stond stille, hi en ghinc weder.+

No dor zeyl no dor wint

Hi en wilde niet gaen een twint.+

Viere hueren lach hi te dier stede,+

+ten tij de van de terts

+waardoor hun veel ellende overkwam

+vreesam: angstaanjagend

+jeghen hem: op hen af

+ghiel: muil

+ghelachte: vadem

+noch voor noch na die tijd

+vloot: zwom

+spyen: spande

+En si dat: tenzij

+bevinc: omringde

+verroerde: heen en weer slingerde

+soude: moest

+en weer terug wilde

+toen wierpen ze zich in een sloep

+f.191V,b

+sterke: krachtig

+hande: verdriet

+voer desen: hiervoor

+en ghinc weder: bewoog niet meer

+niet ... een twint: helemaal niet

+hueren: uren

[p. 135]

weer iets gevaarlijks voor hun boeg.+

Opnieuw bracht hun de reis op zee

2116

zorgen en ellende mee

en hun angst was wel heel groot.

Ditmaal raakten ze in de nood

door een vis, heel angstaanjagend,

2120

die ze het schip naderen zagen

en die het verzwelgen wilde.+

De bek waarmee hij zijn honger stilde,

was vele vaderss wijd.

2124

Noch eerder, noch ook na die tijd

waren ze zo vreselijk bang.

Hij zwom voor hen uit, drie dagen lang,

toen spande hij zich tot een boog,+

2128

of het moest zijn dat het boek loog,

de staart stak hij in de mond,

zo diep als hij maar kon,

zodat zijn lijf om 't schip heen ging.

2132

Veertien dagen voeren ze in die ring.

En als zich de vis bewoog,

schoot het schip zo ver omhoog

of het de wolken in zou gaan

2136

en stortte dan weer daarvandaan

als in een diepe afgrond.

Zo voeren ze dagen in het rond.

Toen zijn ze in een sloep gegaan

2140

waarmee ze uit de ring vandaan

al roeiend land wilden bereiken.

Het monster deed hen vreselijk lijden.

Monnik en zeeman weenden zeer,

2144

maar Brandaan troostte hen alweer

en zei: 'Jullie hoeven niet te vrezen:

God heeft ons dikwijls voor dezen

wonderlijke dingen geopenbaard.
2148
Zijn we van deze vis gevrijwaard,

dan wordt de zee volkomen stil,
zoals elk van ons dat wil.'

Toen kwam er mooi weer.+
2152
Het schip bewoog in 't geheel niet meer.

Vergeefs werd op een zuchtje wind gewacht
dat hun schip ook maar een stukje verder bracht.

Vier uren lag het schip daar

+tussen negen en tien uur 's morgens.

+De omsingeling door de vis doet denken aan de eerste drie reisepisodes; een functie van deze herhaling zou kunnen zijn Brandaans gegroeide vertrouwen in God te tonen.

+

+Is de hier beschreven hitte de ondoordringbare hittegordel die volgens de Romeinse schrijver Macrobius (rond 400 na Chr.) de noordelijke en de zuidelijke helft van de wereld van elkaar scheidt?

[p. 136]

2156

Die hitte hem dicken wee dede.

Doe quam een windes stoot,

Die kiel doe henen vloot,

Die visch hi zanc te gronde.+

2160

Daer verledichtse God tier stonde.+

Si voeren voert een lettelt bat.+

Doe quamen si teenre stat+

Daer twater was so dinne+

2164

Datsi onder hoerden daer inne

Clocken luden ende clinghen

Ende oec papen zinghen.+

Si hoerden paerden neyen+

2168

Ende oec voghelen screyen.+

Si hoerden die honde bijlen+

Ende met hoernen ghijlen+

Ende vroyluke zinghen

2172

Ende dansen ende springhen

Van mannen ende van wiven;

So horden si onlede driven.+

Doe si dit hoerden daer onder,

2176

So hadden zijns groet wonder+

Dat hem so bi was+

Ende si niet en saghen das.

Die heeren, bi rade ghemeene,+

2180

Worpen hute zinckel steene,+

Hoe diepe dat twater ware.

+Die steene waren zware:

In wel corter stonde

2184

So waren si te gronde.

Den ancker worpen si hute daer naer.

Dies wart hem te moede zwaer:+

In den eersten valle

2188

Die ancker wart met allen+

Onder ghevaen ende ghebonden.+

Daer hilden si langhe stonden+

Ende hadden wel groet wonder

2192

Wiene hilde daer onder.+

Die meester stierman seide doe:

'Ic en weet wat ik best doe,

Snijdic den ancker reep ontwee,+

2196

So en moghen wi nemmee

+zanc: zonk

+verledichtse: verlostte hen

+ze voeren een stukje verder

+teenre stat: bij een plek

+dinne: ondiep (?)

+papen: priesters

+neyen: hinniken

+screyen: zingen

+bijlen: blaffen

+en het geschal van jachthoorns

+onlede driven: rumoer maken

+verbaasde het hen zeer

+bi: nabij

+met algemeen goedvinden

+zinckel steene: peilloden

+f.192R,a

+daar kregen ze spijt van

+met allen: meteen

+ghevaen: gevangen

+hilden: lagen

+Wiene hilde: wie het vasthield

+reep: touw; ontwee: doormidden

[p. 137]

2156

en de hitte drukte hen zwaar.

Toen kwam plotseling een windstoot,

waarop het schip wegschoot.

God verlost hen terstond,

2160

want de vis zonk naar de grond.

Ze voeren een stukje voort,+

toen kwamen ze bij een oord,

daar was het water zo onzwaar,

2164

van de zeebodem hoorden ze daar

klokken luiden en klingelen

en ook priesters zingen.

Paarden hinnikten daar,

2168

vogels riepen door elkaar,

hondegeblaf konden ze horen

en ergens een jachthoorn.

Een luid en vrolijk zingen
2172
en dansen ook, en springen

van vrouwen en mannen, allemaal

maakten ze een groot kabaal.

Toen ze dat hoorden daaronder,
2176
leek het hun een groot wonder

dat ze er zo vlakbij lagen

en er toch niets van zagen.

De heren, bij algemeen besluit,
2180
wierpen stenen om te peilen uit:

hoe diep was het water daar?

De stenen waren zwaar:

iedere steen vond
2184
al spoedig vaste grond.

Ze wierpen het anker erachter aan -

dat hadden ze beter maar niet gedaan:

meteen in zijn val
2188
werd het anker daarbeneden al

gegrepen en vastgemaakt.

Uur na uur verliep traag

en ze vroegen zich af, verwonderd,
2192
wie het vasthield daaronder.

De meesterstuurman zei toen:

‘Ik weet niet wat ik 't beste kan doen,

want kap ik nu de tros,
2196

dan zijn we voor altijd los,

+In de Oudierse verhaaltraditie is de onderzeese wereld een bekend motief: op de zeebodem leven mensen net als wij, alleen is voor hen het water wat voor ons de lucht is. De auteur van de Brandaan lijkt dit traditionele motief te gebruiken ter beschrijving van de wereld onder onze wereld, de wereld van de antipoden, onze tegenvoeters, die volgens Macrobius het zuidelijk halfrond van de wereld bewonen.
[p. 138]

Den gront der zee ghewinnen sciere.+

Helpt ons, Drochtijn, van hier,+

Dore dijnre moeder eere!

2200

Nu en moghen wi nemmermeere+

Onser vaert ghenieten.’+

Dat zeil si neder lieten.

¶ Doe vraeghde sente Brandaen

2204

Eenen sinen capelaen,+

Die gheheeten was Noë,

Of hi te scrivene hadde mee+

Des wonders dat hi hadde ghesien.

2208

Noë sprac mettien:+

‘Vader, ic hebs langhe begheven.+

God danc, die bouc es vulscreven.’

Doe sprac sente Brandaen:

2212

‘So willic dat wi saen

Desen bouc up haven+

Ende voer sente Marien draghen,+

Want wi varen te handen+

2216

Weder tote onsen lande.

Onse peelgrimage es vuldaen,

Dat hopic an Gode, saen.'

Doe dit al was ghedaen,
2220
Ghinghen si ten zeyle saen

Ende trockent an den maste+

Ende bondent vele vaste.+

Den ancker cabel sneden si ontwee
2224
+Ende voeren vroylic up die zee

Ende quamen saen te hant+

Ghesont tote in haer lant.

Den bouc nam sente Brandaen
2228
Ende alle die moonken saen

Ende ghinghen met hem scone+

In den monster vrome.+

Doe quamen hem jeghen+
2232
Vele goede Gods deghen,+

Broeders ende papen,+

Alsose God hadde ghescapen,+

Ende ontfinghen die heeren+
2236
Met wel groeter eeren.

Dien bouc heeft hi up gheheven

+snel voor anker gaan

+Drochtijn: Heer

+moghen: kunnen

+onze reis ten einde brengen

+een van zijn kapelaans

+mee: meer

+mettien: dadelijk

+ik ben er allang mee opgehouden

+up haven: opheffen

+voer ... draghen: opdragen aan

+te handen: meteen

+en hesen het hoog aan de mast

+en zetten de schoten strak

+f.192R,b

+saen te hant: al snel

+scone: plechtig

+monster: klooster

+jeghen: tegemoet

+veel vrome kloosterlingen

+(leke)broeders en priesters

+zoals God hen had geschapen

+Ende: en zij

[p. 139]

vinden we op geen zeebodem houvast meer.

Help ons hieruit, o Heer,

om Uw Moeders lieve wil,

2200

of we liggen voor altijd stil

en moeten de reis onvoleindigd laten.

Ze streken het zeil, gelaten.

Toen vroeg Sinte Brandaan
2204
aan een kapelaan

die Noë geheten was,+

of er nog meer te schrijven was

over wonderen waarvan ze getuige waren,
2208
waarop Noë kon verklaren:

‘k Heb er, vader, allang de brui aan gegeven,

Goddank, het boek is volgeschreven.’

Toen zei Sinte Brandaan:
2212

‘Dan wil ik dat wij van hier gaan

om het boek van wat wij zagen

aan Maria op te dragen.

Want wij varen terstond
2216
terug naar ons eigen land.

Onze pelgrimstocht is nu volbracht,

dat hoop ik, bij Gods almacht.’

Toen dit alles was gedaan,
2220
grepen ze het zeil weer aan,

hesen het heel hoog in de mast

en zetten de schoten strak.

De ankerkabel kaptten ze in twee
2224
en vrolijk voeren ze over zee

en ze bereikten al snel+

hun land, gezond en wel.

Het boek, gedragen door Sinte Brandaan
2228
met een stoet monniken achter zich aan

werd als een kostbare vracht

naar het klooster gebracht.

Toen kwamen hun tegemoet
2232
veel kloosterlingen met vroom gemoed.

grote geleerden, èn simpele zielen,+

die God evengoed bevielen

en ze ontvingen de heren
2236
met vreugde en met ere.

Brandaan heeft ter verering het boek opgeheven

+Dat Brandaans kapelaan Noë (Noach) heet, moet waarschijnlijk worden opgevat als een verwijzing naar het verhaal van Noach in Genesis (vgl. de aant. bij v.98).

+

+Met broeders ende papen wordt een onderscheid gemaakt tussen ongeschoolde lekebroeders en geleerde priesters.

[p. 140]

Daer dat wonder in was bescreven.

Doe quam een inghel van Gode
2240
Ende dede zijns Heeren ghebode:+

‘Sijt willecomme, Brandaen,

Dine vaert es vuldaen.+

Nu zijt up erderike

2244

Also langhe als hu ghelike,+

Ende alstu hier niet mee wils zijn,+

So vaert ten hemele int sitten dijn.'+

¶ Doe ghereeddi hem ghewesse,+

2248

Brandaen, ende zanc een messe.

Ende doe die messe was vuldaen,

So en lettet niet lanc saen+

Hi en staerf, die heleghe heere.

2252

God dede hem grote eere:

Hi zant omme sine ziele

Den inghel sente Michiele.

Men grouf met eeren den lichame.+

2256

Daer maectemen in sinen name

Eene kerke te waren

Met IX scone autaren,+

Die beteekenden die IX jaer

2260

- Dat seit die bouc over waer -

Dat hi was in allenden+

Daer hem God wilde zenden.

¶ Nu biddic elken ende rade

2264

Dat niemen en versmade

Brandaens avontuere,

+Die hem dicke wart te zuere,+

No en segghe no daer over houde+

2268

Dat loghene wesen soude,+

Want het leecht bescreven in lattijne+

In meneghen cloester fine+

Ende in menegher goeder stede,+

2272

Daer ment hout in werdicheden.+

Want God toechde hem besondere+

Van sinen heymeliken wondre.+

Die Spieghele houdes oec orconden.+

2276

Elc claghe sine zonden

Den goeden sente Brandane,

Den Gods onderdane,+

+en bracht een boodschap van zijn Heer

+vuldaen: volbracht

+zolang als je goeddunkt

+mee: meer

+sitten: zetel

+toen maakte hij zich werkelijk gereed

+lettet: duurde het

+grouf: begroef

+autaren: altaren

+allenden: ballingschap

+f.192V,a

+dat hem dikwijls zwaar viel

+daer over houde: denke

+Dat: dat het

+leecht: ligt

+fine: voortreffelijk

+goeder: vrome

+waar men het in ere houdt

+toechde: toonde

+heymeliken: verborgen

+de Spiegel vermeldt het ook

+onderdane: dienaar

[p. 141]

waarin de wonderen waren beschreven.

Een engel Gods daalde toen neer

2240

en bracht een boodschap van zijn Heer:

‘Wees heel welkom, Brandaan.

Je reis is nu gedaan.

Je mag op aarde leven

2244

zolang je daarom blijft geven

en wil je niet langer, weet:

in de hemel staat je stoel gereed.’

Brandaan maakte zich voor alles klaar,

2248

een laatste mis zong hij daar

en toen dat was volbracht,

heeft hij niet langer gewacht

en stierf, de heilige heer.

2252

God bewees hem de eer

te zenden om zijn ziel

de engel Sint Michiel.+

Met eer begroef men zijn lichaam,
2256
men bouwde een kerk in zijn naam

en in dat bouwwerk waren

negen mooie altaren,

die symboliseerden de negen jaar,
2260
dat zegt het boek voorwaar,

dat hij voer in ballingschap,

waarin hem God gezonden had.

Met nadruk geef ik nu de raad
2264
dat niemand ze minacht of versmaadt,

Brandaans avonturen

en wat hij daarbij moest verduren,

en dat niemand zegt of 't ervoor zal houden
2268
dat het leugens wezen zouden,

want het ligt beschreven in 't Latijn+

in kloosters groot en klein

en op menige vrome plek op aard,
2272
waar 't met eerbied wordt bewaard.

Want God toonde hem in 't bijzonder

iets van Zijn verborgen wonderen.

Ook de Spiegel getuigt ervan.+
2276
Elk kome met zijn zonden dan

naar Brandaan, Gods goede vriend,

die Hem altijd heeft gediend,

+Een van de functies van de aartsengel Michael was volgens middeleeuwse opvattingen het begeleiden van de zielen van gestorvenen naar de hemel (vgl. de aant. bij v. 837).

+Het Latijn was de taal van de kerk en van de wetenschap. Een werk dat in het Latijn geschreven was had veel meer gezag dan een werk in de volkstaal. Met het werk dat leecht bescreven in lattiene wordt waarschijnlijk de Navigatio bedoeld.

+De Spiegel historiael van Jacob van Maerlant, het boek dat hier ongetwijfeld bedoeld wordt, oordeelt ongunstig over de Navigatio, daar er vele in schijnt gelogen - nauwelijks een aanbeveling
[p. 142]

Dat hi altoes ende heden
2280
Voer ons allen moete beden.+

Dies en moet hi niet vergheten,

Want hi tparadijs heeft bezeten.+

Dies moeten; hoeren Christus onse Heere,+
2284
Dor siere liever moeder eere.+

AMEN AMEN

+moete: moge

+hem is het paradijs deelachtig geworden

+moeten: moge hem; hoeren: verhoren

+Dor: omwille van
[p. 143]

opdat Brandaan vanaf heden+
2280
ons gedenke in zijn gebeden.

Moge hij dit niet vergeten!

Nu hij in de hemel is verheven,

moge Christus Onze Heer
2284
hem verhoren, om Zijn Lieve Moeders eer.

AMEN AMEN